MLUVNICE

ČESKÉHO JAZYKA

NA ZÁKLADĚ SOUSTAVY

DOBROVSKÉHO

OD

VÁCLAVA HANKY.

TŘETÍ VYDÁNÍ.

V PRAZE, 1849.

V KNIHKUPECTVÍ VÁCLAVA HESSA.

SLOVANSKÉ

MLÁDEŽI,

KVETOUCÍ NADĚJI

NAŠICH VLASTÍ.

Předmluva.

I. Slovanský jazyk.

Už okolo léta 550 rozprostraňovala se sídla Slovanů od města Novidunum při austi Dunaje přes Dněstr až k Visle. Jornandes, kterýž to dosvědčuje, jmenuje je netoliko Slavini a Anti jako Prokop, ale i Vinidi (*Vinidarum natio populosa*) a jinými místy Veneti, protože za onoho času krajiny mezi Karpaty a baltickým mořem zanímali, v nichž Tacitovi Venedi bydleli. Tím spůsobem přešlo jméno Vendů *) na Slovany, kteréž posud na Srbech v Lužicích a na Slovencích i Slovincích v Štyrsku, Krajnsku a Kory-

*) Vędi, Vęti, po česku Uti, jsou Jornandesovi a Prokopovi Anti.

tanech vězí, ač ho sami v jazyku svém nyní neznají. To také platí o druhém jménu Anti, jímžto Prokop východním Slovanům na zábřeží černého moře přezdívá, kteréž ale již v 7mém století zmizelo. Anti a Slavini mluvili prý jednou řečí, již Prokop nevzdělanou — φωνὴ ἄτεχνος βάρβαρος — nazývá. Tito dva blízcí kmenové, jež Prokop a jiní Hřekové lépe znali, mohli arci tehdáž scela jedním jazykem hovořiti. To však se jistiti nedá o vzdálenějších kmenech, k. p. o polském při Visle, aneb o českém při Vltavě, kterýž se sem od l. 550—600 rozšířil.

II. Slovanská nářečí.

Délkou času, a pořád dalším se vzdalováním, obchodem a sousedstvím jiných národů, kdežto příležitosti buď k přijímání cizích slov, buď k přitvořování dle hřeckého, latiny a německého chybovati nemohlo, povstávala pomalu slovanská nářečí, jichžto rozličnosti sprvu nepatrně, pořád víc a více přibývalo. Ano však už za starodávna musela dle rozdílnosti kmenů aspoň dvě hlavní nářečí bývati, kteráž se dle následujících znaků rozvrhnauti mohou:

Řád *A*.	Řád *B*.
1. raz: razum,	roz: rozum.
2. iz: izdati,	vy: vydati.
3. (l): zemlia,	— zemia, zemie.
postavlen,	postaven.
4. salo,	(d) sadlo.
pravilo,	pravidlo.
moliti sia,	modliti sie.
5. peč, moč, noč,	pec, moc, noc.
6. zviezda,	hviezda, gviazda.
7. t, toj,	ten.
8. *Gen.* -ago,	-ego, -eho.
Dat. -omu,	-emu.
9. ptica.	ptak.

Tažme se tedy Rusa, Srba, Charváta, Slovence a Slovince v Štyrsku, Krajnště a Korytanech; pak Slováka, Čecha, Moravana, Srba v Lužicích, Poláka; a každý z těchto slovansky mluvících národů, bez dlouhého rozmýšlení, k jednomu z těchto dvou řádů přiznávati se bude. A sice k prvnímu Rus, Srb, a s ním Slavon, Bosňan, Dalmata a Bolgar, Charvát, Slovenec i Slovinec. K druhému Slovák s Čechem, Srb horno- i dolnolužický, a Polák. I máme jen deset Grammatik rozličných nářečí; spy-

tujemeli je dle znaků svrchu položených, přichází zrovna pět nářečí pod první, a tolikéž pod druhý řád.

Pod *A*.	Pod *B*.
1. Ruské.	1. Slovácké.
2. Staroslovanské.	2. České.
3. Srbské.	3. Srbské v horní,
4. Charvátské.	4. Srbské v dolní Lužici.
5 Slovinské.	5. Polské.

K ruskému nářečí náležejí jako podřečí novohradské, v pskovské, novohradské, petrohradské a tverské gubernii, rusinské (rusňácké, maloruské) v Haliči aneb červené Rusi, v horních Uhřích i v Ukraině, a vůbec v jižní Rusi, pak běloruské v západních guberniích čili v Bělorusi; k staroslovanskému, v němž posvátné knihy církevní psány jsou, náleží i novo-bolgarské, srbské s podřečím hercegovinským a bosenským, i jest nejbližší charvátskému, tak že je nejvíce písmo, tu latinské tam graždanské, od sebe vzdaluje; charvátské s dalmatským, slavonským a se slovinským nazývá se hromadně ilyrským, z těchto slovinské čili vindické rozpadává se opět v

krajnské, štyrské i korytanské podřečí. Slovácké se ještě kolébá v ustech lidu podtatranského i v rozličných stranách Uher, neboť spisovní jazyk slovenský posud bylo, jakož i moravský jest, nářečí české, ač Bernolák podřečí trnavské, a nyní Štúr liptovské pozdvihnouti se snaží. Lužicko-srbské, které také vendické jmenují, žive rozděleno v Lužici horní i dolní, k němuž vykořeněné polabské i luneburské podřečí náležela, s nimiž skrze kašubské, nejvzdělanější polské nářečí, ješto velkopolské i malopolské, jakož i slezské a mazurské podřečí v prostonárodní mluvě v sobě obsahuje. Z toho se poznává samo od sebe, kteří z těchto národů sobě snadněji rozumějí. Podle všeho, rozumějí sobě snadněji ti, kteříž původem svým sobě příbuznější jsou. Krajn tedy svému nejbližšímu spřízněnci Charvátu mnohem snadněji porozumí, nežli Rusu, Rusovi však ještě vždy snadněji nežli Čechu. Rus Srbu a Slavonu spíše, než Poláku, ač nyní Polák jeho sousedem jest. Srbové a Charváti oddělili se sice hned v 7mém století (okolo l. 630) od Slovanů, kteřížto v Červeni čili v Malorusku zůstali, a na než teprv po-

zději jméno Rusů, přešlo, i ač už tak dávno, přes 1200 let, to oddělení trvá, předce jsou s Rusy původem pokrevnější, poněvadž oba k prvnímu řádu náležejí, než Čechové a Poláci, kteříž po jazyku svém tam náležeti nemohou. Na ten způsob nemohou i zadunajští Srbové od lužických Srbů pocházeti, protože lužičtí s leským kmenem mnohem blíže spřízněni jsou, ač jméno stejné mají. Aniž pak nemohou Čechové násadou nynějších Charvátů býti, jakž o tom Dalimil náš zpívá, tak jako Charváti od Čechů pocházeti nemohou, poněvadž ne k jednomu, nýbrž ke dvěma jazyčným řádům náležejí *), a sice Charvát k prvnímu, a Čech k druhému. Když tedy Eneáš Sylvius okolo l. 1457 o Češích (Hist. Boh. c. I.) píše, že jedním jazykem s Dalmaty mluví (*sermo genti et Dalmatis unus*), chtěl tím toliko říci, že jazyk český, nářečí slovanského jest, jako dalmatský. Myslilť i Popovič, mýlen stejnými jmeny Vendi a Vindi, že

*) Čechové ale pocházejí z Velo- neb Bělocharvát t. j. z Karpat, a Dalimil, pravou dobrou pověst starobylosti nám zachoval.

lužičtí Vendové nejbližší příbuzní poledních Vindů, jeho krajanů, jsou, kdežto tito s Charváty, onino pak s Čechy bližší spřízněnost mají.

III. Český jazyk.

Země, v níž se slovanský kmen, jmenem Čechové, pevně osadil, měla už dávno před jejich příštím své jméno, totiž Bojohém, Bojenheim, od nejstarších obyvatelů, Bojů. A tímto jmenem nás Němci, a po nich jiní národové neprávě posud jmenují. Jazyk náš nebyl sice tak záhy jako staro-bolgarský, předce však předevšemi jinými slovanskými druhého řádu na písemní povýšen. Pokudž nám známo od 13. věku počali se v něm knihy psáti, jichž číslo do vynalezení tisku zajisté hojné bylo: a předkové naši byli mezi všemi Slovany první, kteříž tohoto umění k rozšiřování v jazyku svém sepsaných knih užívali. Už l. 1468 tiskli Kroniku trojanskou, 1475 Nový Zákon, 1480 celou Biblí, a od toho času vycházelo pořád víc a více knih rozličného obsahu. Pelcel udává počet tištěných knih od 1500 až do 1600, na 1312 kusů. Od

1620 však se nemohou Čechové s Poláky, a od 1700 ani s Rusy měřiti, kteřížto za našich časů všecky Slovany převyšují.

České se rozeznává od slováckého nejvíce jen vyššími samohláskami. My říkáme *svině*, *duše*, *slepice* místo *sviňa*, *duša*, *slepica*; *držeti*, *mlčeti* místo *držati*, *mlčati*; *dej*, *lejno*, *vejce*, místo *daj*, *lajno*, *vajce*, (vajco); *lid* místo *ľud*; *piju*, *seju*, *miluju*, říkáme ještě posud, ač již po 400 let *piji*, *seji*, *miluji* píšeme. Tak pošlo z *jati* nejprv *jieti*, pak *jíti*, ze *zajác* prv *zajiec*, pak, *zajíc*. Protažné samohlásky *ý*, *ú*, rozvádíme v dvojhlásky, a říkáme *bejvám*, *bejk*, *mlejn*, místo *bývám*, *býk*, *mlýn*; *oud*, *soud*, *kout*, místo *úd*, *súd*, *kút*. Před 13tým stoletím nenachází se v písemnostech ještě žádného *h* místo *g*, neboť *h* psávali místo nynějšího *ch* jako Jihoslované, t. j. psávalo se Dragomir, Praga, Hurast, ne Drahomir, Praha, Chvrast. Také se psávalo za prastarých časů Boriuoi místo Bořivoj, a nesnadno určiti, kdy vlastně břískavá vejslovnost jemného *r* u nás a u Poláků vznikla. Slovák a Lužičan jí posaváde nezná, ač Horno-

lužičan i Slovák *h* jako my místo *g* užívá. Neberelí se ohled v novější řeči na tyto nepatrné rozličnosti, stéká se staročeské se slováckým v jedno nářečí. Od lužického a polského rozeznává se české už znamenitěji. My říkáme *bláto*, *hlas*, *brada*, *hrad*, *kráva*, blížíce se z ohledu samohlásky *a* poledním nářečím prvního řádu, kdežto Slované leského kmene místo *a*, hlubší *o* milují, vyslovujíce *bloto*, *glos*, *broda*, *grod*, *krova*. Zvukem *sr* počíná Polák mnohé slovo, jako *sroka*, *srebro*. Zde vkládáme mezi *s* a *r*, *t*, protože z *s* pomocí *t* snadněji na *r* přecházíme, říkajíce *straka*, *stříbro*. V slovech *včela*, *vejce*, *kapradí*, *křepelka*, ustupujem z ohledu prvních zvuků *v* a *k* nejen od polského, nébrž odevšech druhých nářečí, v nichžto se stará, pravá pojmenování *pčela* (pol. pszczoła), *jajce*, *paprať* (pol. paproć), *přepelica* ještě udržela. První osoby množného počtu vycházejí nyní v českém na *me*, (*eme*, *íme*, *áme*); druhdy však býval jako v polském východ *my* obyčejnější. Místo *ne jest* říkáme *není*, staré *nenie*, kteréž z *ne je* (*ne jest*) pošlo.

IV. Písmo české.

Jen dvojí písmo po Europě se rozšířilo, a sice na vschod slunce i odtud v půlnoční krajiny řecké, z něhož slovanské a valaské pošlo; a na polední, k západu až opět po půlnoc latinské, kteréžto v středním věku v Germanii v rohatou tak nazvanou mniskou frakturu spotvořeno bylo. Tohoto lámaného písma uchopili se Němci se svými pokrevníky, a kdyby byli Vlaši, zvlášt Benátčané, prvotisky své okrouhlou římskou literou vydávati nepočali, snadby se ani z Hispanie, ani z Francie tato fraktura byla nehnula. Tak i naše nejstarší památky latinským písmem, a později mniskou frakturou psány jsou. Tisk na větším díle uveden jest v Čechách tak nazvaným švabachem, a teprv za našich let počali někteří, na spůsob nynějších německých knih, štíhlou rohatou frakturu uváděti, a poněvadž to našim knihtiskařům pohodlněji bylo, jedním písmem v obou jazycích tisknouti, pomalouby se na plnější a očím příjemnější švabach již zapomínalo.

Že latinské písmo nejozdobnější, nejzřetelnější a oku nejpříjemnější jest, popa-

tření na ně samo každého přesvědčí. Ano latinské písmo mimo svou krásu ještě jiné přednosti a užitky v sobě zavírá:

1) Jest prostě ze samých rovných a okrouhlých tahů složeno, pročež snadno k naučení.

2) Naučíli se dítě malá písemna znáti, veliká už samo bezevší nesnáze pozná k. p. i, y, o, u, v, p, z, ž, s, š, c, č, k, protože ten samý tah mají: I, Y, O, U, V, P, Z, Ž, S, Š, C, Č, K, kdežto ve fraktuře, jakoby k jinému písmu náležela, docela jináč kroucena jsou, i často stěží jich od sebe rozeznati k. p. 𝔅 od 𝔙, ℭ od 𝔈, 𝔑 od 𝔐, 𝔛 od 𝔛 a t. d.

3) Jaký to užitek! naučíli se kdo dobře tisk latinský čísti, dobře psané skoro sám už čísti dovede, kdežto ostrohranné německé psací písmo s tiskem ani té nejmenší podoby nemá, a opět nové dvojí abecedě (malých a velikých písmen) učiti se jest třeba.

4) Posléz v tomto německém psacím písmě, zvlášť v běžném čerstvém psaní, *ė*, *ň*, *u*, *ú*, *ů*, pak *c*, *č* tak snadno rozeznati nelze, na čemž předce v dokonalosti řeči nemálo záleží.

Skoro celá Europa, vyjímajíc Němce, a Amerika latinského písma užívá, také i my k lepšímu a krásnějšímu sme se pomalu obrátili.

#Proprava.

1. Obsah řeči vůbec.

Každá řeč složena jest ze slov; slova ze syllab, syllaby z písmen. Mluvnice tedy vykládá 1) povahu a spůsobu jednotných slov, a učí 2) jak se skloňovati, 3) a jak se spojovati mají. První se jmenuje Slovospyt (*Etymologia*), druhé Skloňování (*Flexio*) a třetí Skladna (*Syntaxis*).

Slovo jest prostý aneb složený zvuk člověčího hlasu k vyjádření pomyslu aneb citu, k. p. *já, dub, krása, dobrý, choditi, ach!*

Všecka slova se rozvrhují ve tři hlavní třídy, totiž: jména (*nomina*), slovesa (*verba*), a částečky (*particulae*).

Ouplnější rozvržení počítá osm tak nazvaných částek řeči: jméno (*nomen*), náměstku (*pronomen*), sloveso (*verbum*), příčestí (*participium*), předložku (*praepositio*), příslovku (*adverbium*), spojku (*conjunctio*), vykřičník (*interjectio*).

První čtyři částky jsou sklonny (*flexibiles*) t. j. proměňují se na konci. Ostatní čtyři jsou nesklonny*) t. j. zůstávají neproměnny a slovou částečky.

---

*) Příslovky se sice stupňováním (*comporatio*) proměňují.

2. Osmero částek řeči.

I. Jméno jest dvojí, statné (*substantivum*), a přídavné (*adjectivum*).

a) Statné znamená buď skutečnou, samostatnou osobu čili věc, jako: *člověk, kniha;* buď vlastnost, pro sobě vzatu, jako: *umělost, užitek.* (§. 16—19.)

b) Přídavné vyjadřuje také vlastnost, čili povahu a spůsobu statného jména, kterouž statné oupluěji určeno bývá, jako: *silný, užitečný.* Náleží však vždy k statnému jménu, jako: *silný člověk, užitečná kniha.* (§. 21—23.)

Znamenáli statné jméno jen jednotlivé osoby neb věci, slove jméno vlastní (*nomen proprium*), pakli vůbec jisté tvory neb věci, obecní jméno (*nomen appellativum, commune*), k. p. *hora* se jmenuje každá hora, *Říp* ale jen jedna. *Říp* jest tedy jméno vlastní, *hora* jméno obecní. Tak také *král Václav, město Praha, řeka Labe.* Při čemž k pozorování jest, že se v češtině jen vlastní jména velikým písmenem píší. Jsou také jména hromadná (*collectiva*), kterážto jsouce odvozena od jiných jmen, formou zakončení svého nečtené množství předmětů téhož původu vyznamenávají, k. p. *dřevo* jest původ, a z něho utvořené hromadní: *dříví; strom: stromoví; uhel: uhlí; kámen: kamení.* Potom jsou ještě slovesná jména (*verbalia*) od trpného příčestí tvořena k. p *bití, stavení* (v. §. 51).

Čísla (*numeralia*) dílem k statným, z větší částky ale k přídavným náležejí (v. §. 25, 125, a 126).

Při jmenech ještě zdrobnělosť (*diminutio*) připomenouti sluší (v. §. 18).

Pohlaví (*genus*), počet (*numerus*) a pády (*casus*) téměř na všech sklonných částkách znáti se dávají.

Pohlaví u nás trojí jest, mužské, ženské a střední (§. 15 a 20), jakož i počet trojí, jednotný a množný totiž, když o jednom aneb o více předmětech řeč jest; dvojný, jehož předkové naši při každém dvojím předmětu užívali, zůstal nám ještě při dvou stejných částkách těla (v. §. 97 a. 113).

Pády jsou rozdílná zakončení jmen, jimiž se vzájemný poměr předmětů, a jich odvislost aneb neodvislost určuje, k. p. *vod-a, vod-u, vod-y, vod-ě vod-ou, vod-o* a t. d.

Řeč naše rozeznává sedm rozdílných pádů: na otázku:

1) kdo aneb co klade se Nominativ (Jmenovatelný).
2) koho — — — Accusativ (Vinitelný).
3) čí — čeho — Genitiv (Roditelný).
4) komu — čemu — Dativ (Davatelný).
5) kom — čem — Local (Místní).
6) kým — čím — Instrumental (Nástrojní).
7) a při volání — — Vocativ (Volatelný).

Nominativ jest samostaten a jako základ všeho, poněvadž pak Accusativ všech skoro bezživotných téhož samého východu jest, kladem jej pro tuto stejnost hned po Nominativu, bychom stejné pády co možná pohromadě měli, a pak teprv Genitiv, při němž k pozorování jest, že na otázku *čí*, statné jméno, neníli při něm přída-

vného, samo v přídavné přivlastňovací se mění, a se svým statným v pádu shoduje k. p. *Petrův bratr, sládkova dcera.* Dativ přivlastňuje a Local se svými předložkami (*při, o, v, po, na*) předměty městná k. p. *při stole, o vodě, v zemi, po moři, na zlatě.* Instrumental buď jako nástrojem, aneb ve společnosti s předložkou *s* se ukazuje, kdežto Sociativ (Společni) slove, aneb od jiných předložek, jakož i ostatní pády krom Nominativu a Vocativu, řízen bývá (viz Skloňování).

II. Náměstka (*pronomen*) stojí na místě statného jména, a jest buď náměstka statná, buď přídavná, n. p. *já, ty* jsou statné náměstky, ale *tento, který* přídavné (§. 27 a 127—132).

III. Sloveso (*verbum*) jeví, že něco jest, neb že se něco děje, vyjadřuje tedy jednání aneb stav osoby nebo věci, s určením při tom času, zdaž o přítomném, minulém aneb budoucím řeč jest, k. p. *jsem*, zde jest něco; *nesu, jsem nesen*, tu se něco děje (§. 28—51 a 134—153).

IV. Příčestí (*participium*) vyjadřuje poněti slovesa v spůsobě přídavného jména, a zachází se s ním jestli zakončeno, jako s přídavným, n. p. *umírající Jaromír, nedostavený chrám.* (§. 28—51 a 134—153).

V. Předložka (*praepositio*) ukazuje poměr v jakém osoba neb věc k jiné osobě neb věci se má, a řídí statná jména v jisté pády, jako: zámek *u* brány, dcera *při* matce a t. d. (§. 52—55 a 235—241).

VI. Příslovka (*adverbium*) znači jakýsi stav, neb

jakousi povahu jednání neb vlastnosti, jako: *dobře* činiti, *velmi* pilen. (§. 56—61 a 190—192 a 244, 246).

VII. Spojka (*conjunctio*) spojuje jednotlivá slova aneb celé průpovědi (sady), jako: nebe *i* země; pečuj, *abys* byl zdráv. (§. 62 a 188, 189, 199, 200).

VIII. Vykřičník (*interjectio*) jest pouhé vykřiknutí, kteréž jakýsi pocit vyjadřuje, jako: *o! ach! ha!* (§. 63 a 247).

3. Výslovnost.

Zvuk člověčího hlasu tvoří se otvíráním ust, pohybováním a dotýkáním se jazyka i rtů, a sice v tomto pořádku: skoro ještě na rtech jest *m*, za ním *p* a hned *b*, po kterémž *f* a slaběji pronešeno *v**) jakožto přechod ze samohlásky *u*, kteráž již v ustech se tvoří, pak postupným rozvíráním *o, a, e, i*, dále jazykem na zuby *t, d, ť, ď*, po nichž smíšené *c, dz, č, dž*, následují, a za těmi *s* slaběji *z*, a *š* slaběji *ž*, po těchto skoro prostřed ust též dvojího znění *ř***), hned za ním *r, l*, na ponebí se rodí *n, ň*, a zde s počátku hrdla ještě před samohláskou *i*, přechod její v souhlásku *j*, po němž v hrdle hloub a hloub *k, g, ch*, a *h*, se tvoří.

---

*) Přijavším latinské písmo, zbytečno jest německým *w* to krásné písmo zohyždovati; kdo však při zdvojeném *w*, pak při *au*, ano i po *ž, s, c* při *y* zůstati chce, pro ty maličkosti ho kaceřovati nebudem.

**) Jinak zní *předu* a jinak *bředu, třiti* a *dřiti, křeči* a k *řeči.*

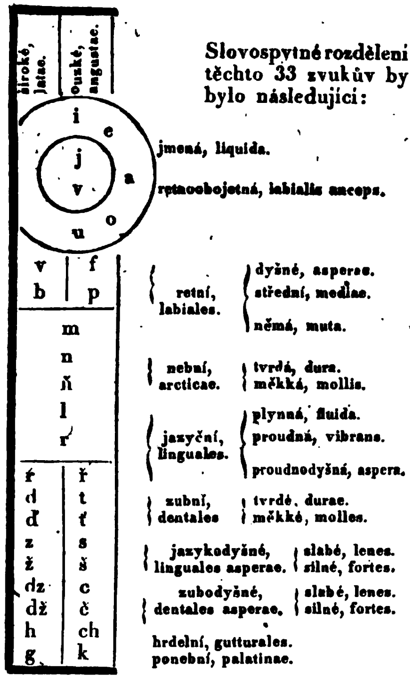
Těmito tři a třiceti zvuky každé české slovo vysloviti a napsati vystačíme.

Samohlásky naše jsou prosty, čisty, nenuceny, neznající žádného *ä, ö, ü*, aniž naše *y* nic jiného není než *i* se zarážkou po souhlásce, k. p. *nyní* místo *nъiní*, aby *n* s *i* nesplývalo. Nynější dvojhlásku *ou* psávali i vyslovovali staří protažným *ú*, později rozvedena byla německým spůsobem v *au*, kdež se v mluvnicích vždy připomínati muselo, že se vyslovuje jako *ou*. Tak též prosty jsou naše souhlásky, neboť *kh, th, ph, pf*, v našich slovech nepřicházejí, a *ch, dz, dž*, kteréžto dvě poslední velmi zřídka se nahodí, mělyby se vlastně každá jedním jen písmenem psáti, tak jako *c* a *č*. Pročež abychom ještě prostější tahy písma měli, předkládám laskavému uvážení jednoduché ꝫ, s, ꝺ, místo škaredě kličkovaných ž, š, č, a prosté nazad zatočené *ɦ*, místo ze dvou písmen složeného *ch*, nevnucuje jich žádnému; o nichž v pravopisu českém 7ho a 8ho vydání více s uvedením příkladů. str. 87 jednáno jest.

Samohlásky z výšky jdou hudebně v nízko. Z nejvyšší samohlásky *i* přechází se v souhlásku *j*, a z nejnižší *u* v souhlásku *v*. Prvni řada obsahuje široké souhlásky a druhá ouzké, mezi nimiž sedm obojetných postaveno jest.

V plynném nenuceném vyslovení obojetné jak s širokými tak s úzkými spojiti se dají, široké ale nikdy s úzkými a naopak úzké nikdy s širokými bez nucenosti vysloviti možno není. Každá široká na konci slova zní skoro jako její úzká.

Slovospytné rozdělení těchto 33 zvukův by bylo následující:

Příklady počnem s předložkami *v*, *z*, *s* a *k*: v jídle, v bahně, v moři, v noci, v nic, v lůně, v rod, v řeči, v dole, v díle, v zemi, v žíle, v háji, v Gothště.

Zde zůstává *v* ve svém původním znění; postavímeli je však před ouzké, vysloviti se již nedá jako *v*, nébrž jako *f*:

v pátek, v těle, *jako* fpátek, ftěle,
v síni, v šatu, — fsíni, fšatu,
v cestě, v čáře, — fcestě, fčáře,
v chýši, v konci, — fchýši, fkonci,

z jedu, z vody, z boha, z řeky, z domu, z díry, z hory, z groše *má z své původní znění, ale*
z fary, z potoka, *jako* sfary, spotoka,
z těsta, z šatů, — stěsta, sšatů,
z cesty, z čepce, — scesty, sčepce,
z chůze, z koše, — schůze, skoše,

s bohem, s řeči, — zbohem, zřeči,
s dárcem, s dědem — zdárcem, zdědem,
s žabou, s grošem, — zžabou, zgrošem,

k babě, k řece, — gbabě, gřece,
k domu, k dětem, — gdomu, gdětem,
k životu, k žíle, — gživotu, gžíle.

Dle téhož pravidla vyslovuje se též:
kbel, kdoule, *jako* gbel, gdoule,
kdákati, kdy, — gdákati, gdy,
kde, nikde, — gde, nigde.

Dle téhož pravidla vyslovuje se každé zp, zt *a* zk *jako* sp, st, sk, k. p. zpěv, ztráta, zkáza: spěf, stráta, skáza; *každé* vz, bez *a* roz *před úzkými jako* vs, bes, ros:

vzpírati, bezpečný, *jako* spírati, bespečný,
rozkoš — roskoš;

každé ob, od, pod, nad a před *před úzkými jako* op, ot, pot, nat, přet: obsah, odkaz, *jako* obsach, otkas; nadchnutí, předpis — natchnutí, přetpis.

V podobné případnosti snad, hned: snad potom, hnedky — snat potom, hnetky.

K snadnějšímu přehlednutí takových pravidelných proměn ještě více příkladů postavíme, tak přechází:

b *v* p:

zhoubce, hloubka, *jako* zhoupce, hloupka.

n *v* m:

pán bůh, pan páter — pámbůch, pampáter.

ň *v* n:

loňský koňský — lonský, konský.

ř *v* r:

mořsky, mateřský — morský, materský.

d *v* t:

hádka, hladký — hátka, hlatký.

t *v* d:

kletba, svatba — kledba, svadba.

z *v* s:

schůzka, přezka — schůska, přeska.

s *v* z:

sbírati, prosba — zbírati, prozba.

ž *v* š:

ježto, knížka — ješto, kniška,
dražší, nižší — drašší, nišší.

ds *v* c:

lidský, lidstvo — lický, lictvo,
dvadset, třidset — dvacet, třicet.

ts *v* c:

světský, knížetský — svěcký, knížecký

dš *v* č:

podšev, podšívka — počev, počívka,
mladší, prudší — mlačí, pručí.

tš *v* č:

větší, kratší, — věčí, kračí.

stš *v* sč.

čistší, hustší — čišči, hušči.

Jak viděti z toho, měniti se musí vždy předložená litera, *h* ale ponechává předloženou v jejím znění a mění se samo v *ch*: shledati, shnilý *jako* schledati, schnilý.

Proti pravidlu mění se v obyčejném mluvení:

č *v* š:

čtenik, čtyry — šteník, štyry,

a naopak *počta* místo *pošta*.

Z nahrnutých zvuček vyvrženo bývá

v:	vzdory, vzhůru *čte se*	zdory, zhůru,
	vzrůst, vznik —	zrůst, znik.
l:	jablko, mlynář —	jabko, mynář,
	učedlník, vezl —	učedník, vez,
	mohl, sechl —	moch, sech.
d:	dcera, srdce —	cera, srce,
t:	ctnost, vlastní —	cnost, vlasní,
	kostnice, sirotčí —	kosnice, siročí,
s:	němecský, vesský —	německý, veský,
ž:	božský, mužský —	boský, muský,
š:	češský, vlašský —	český, vlaský,
č:	děvečce, rvačce —	děvece, rvace,
h:	bohdejž, bohdejť —	bodejž, bodejť.

4. Výsledek pro pravopis.

Z toho ze všeho viděti jest, že pravopis náš více slovospytně než libosvorně spořádán jest, a kdybychom ještě přísněji slovospytu se držeti chtěli, muselibychom psáti i *vzjal, obvlak, obvyčej, obvojek, obvěsiti, obvět, obvěc, obvázlo, mázlo, vezlo, vzstoupiti, vzstáti* a t. d. místo *vzal, oblak, obyčej, obojek, oběsiti, obět, obec, obáslo, máslo, veslo, vstoupiti, vstáti,* protože pocházejí ze *vz* a *jmu, jal, ob*

a vleku, vyk, voj, víti, věsiti, větiti, veceti, vázati, mazati, vezu, vz a *stoupiti, státi.* Ale už od starodávna mimo právě zde uvedené, dobří spisovatelé také *lonský, konský* a t. d. *svadba, zbírati, zbor, zde, zdráv, zděliti, ješto, nebožtík, čacký, zdory, dvacet, třicet, stačiti, český, vlaský, ploský, veský, peský* a t. d. *Václav, německý, turecký,* a t. d. a t. d. psáti se osmělili, ačbychom to posud slovospytně barbarsky psáti museli: *loňský, koňský, svatba, sbírati, sbor, sde, sdráv, sděliti, nebožtík, čadský, vlašský, plošský, vešský, pešský, Vácslav* místo *Václeslav, němecský, turecský, dědicství, procovství, kupecství* a t. d. jak daleko my touto načatou cestou kráčeti máme, zanechávám zdravému rozhodnutí povážlivě soudných spisovatelů. Staroslovanský съборъ, къда, просьба vyslovovalo se: *sobor, kogda, proseba,* ale bez ъ i ь *sbor* vysloviti by se musel *spor,* a *zpráva* naopak *zbráva,* neboť první písmě přednější právo zvuku svého má. Ohledněm se na latinu, o sanskritu i řečtině, ješto nejdůslednější pravopis blahozvučný mají, mlčím, kdyby kdo napsal: *nubsi, nubtum, glubsi, glubtum, scribsi, scribtum, ungsi, ungtum, sugsi, sugtum, regsi, regtum,* místo *nupsi, nuptum, glupsi, gluptum, scripsi, scriptum, rexi, rectum,* řekliby že neumí pravopisně psáti, a že má hrubý sluch. Slovospytný pravopis ovšem dobrou a prospěšnou stránku má, mnoholi ale slovospytu od veškery píšící veřejnosti, kteréž nikdy s očí spustiti nesmíme, požadovati možno? aby se psaní bezpotřebně neobtěžovalo. Několik slovospytem se obírajících učených vždy se v národě najde, a proto k obá-

vání nebude, žeby uvedením pravopisu dle nenucené výslovnosti, slovospytný původ řeči v zapomenutí přišel; víť slovospytec že *neštovice* z *nežitovice* pošlo, a co na tom písaři záleží? Přitom by též čárkované ó místo kroužkovaného *ů* psáti se mělo, dále by se *r* před *i* a *ě* znamenati nemělo, jako neznamenáme před nimi *n*, *d*, *t*, konečně by se i musilo psáti *g* před širokými místo *k*: *gbel*, *gdoule*, *gdákati*, *kdy*, *kde*, *nigdy*, *nigde*.

5. Spřízněnost písmen.

1) a, o, u, e, y.
   i, j,
2) w, f, b, p, m.
3) n, l, r.
4) d, t.
5) z, ž, s, š, c, č.
6) h, ch, k,

6. Jich proměna.

Širší samohlásky přecházívají v českém po měkých souzvučkách, totiž po *j*, *ž*, *š*, *c*, *č* v užší, a sice: a *v* e, ě *v* í.
o — e, é — í.
u — i.

Souzvučky 4ho a 6ho řádu přecházívají v sičicí a čišicí:

d *v* z, t *v* c.
h — z, ž.
ch — š.
k — c, č.

Viz sklonění a odvozování slov.

8. Ostré a průtažné samohlásky.

Ostré: *a, o, u, e, y, i.* Průtažné: *á, ů, ó, ú, ou, é, ý, í.*

Kdeby se *o* prodloužiti mělo, mění se v *ů*, *strůmek* místo *strómek*, *smůla* lépe *smola*, *růsti*, *bůsti* od *bodu*, *bósti*.

U prodlužují ještě Moravané a Slováci; Čechové píší místo něho *ou*; *soud* místo *súd*, *budou* místo *budú*, *řkouc* místo *řkúc*; psávali nedávno ještě *au*: *saud*.

Protažné *é* vyslovuje nejvíce Čechů jako *ý*: *dýl* místo *dél*, po jemném *l* také jako *í*: *líp* místo *lépe*, *lík* místo *lék*, *mlíko* místo *mléko*.

Dlouhé *ý* proměňují rádi v *ej*: *bejk*, *sejr*, *bejvá* místo *býk*, *sýr*, *bývá*.

9. Dvojzvučky.

aj: kraj, tajný, najdu.
áj: háj, ráj, máj, v nájmu.
aj: lajno, lejno; daj, volaj a t. d. *nyní* dej, volej.
oj: boj, vojsko, kroj, dojte.
ůj: hnůj, můj, stůj, půjdu, půjčiti.
uj: pluj, kuj, milujte, darujte.
ej: jej, olej, lejte, sejte, válejte, milejší.
yj: kyj (kej), vyjdu.
ej: *druhdy* aj: lejno (*lajno*), dej, volejte.
ij: přijdu, tvrdošíjný,
ou: houba, mouka, plouti, *místo* húba, múka.

10. Měké samohlásky.

Nejčastěji se směšuje *i* s *e*, a klade se to *v*, *f*, *b*, *p*, *m*, *n*, *d*, *t*:

věk,	věc,	mě,	město.
fěrtoch,	ofěra,	něco,	němý.
běh,	běda!	děd,	děvka.
pět,	pěšky,	tě,	těsto.

Místo *rě* (*rie*) má Čech *ře* (druhdy *rze*): *dřevo*, *tři* a t. d. Slováci neznají tohoto smíšeného zvuku, a vyslovují místo *řeka*, *řekl* buď *rieka*, *riekl*, aneb jen *reka*, *rekl*.

Všudy, kdeby po *l* měké *ě* státi mělo, staví se místo něho jen čisté *e*: *na skále*, *vesele*.

Měké *ia*, *io*, *iu*, stává jen po *ň*, *ď*, *ť*:

ňadra, voňavý, doplňovati,
ďas, ďábel, žíďata, háďata,
shromažďovati, shromažďuji,
šťastný, křesťan, koťata, děťátko,
pociťovati, pociťuji,

Raději však už píší *pocitovati pocituji*, jakož i *zapat*, *spat*, místo *zapiat*, *spiat*.

11. Důležitý rozdíl *i* a *y*.

Syllaby *vi*, *bi*, *pi*, *mi*, *ni*, *li*, *ři*, *di*, *ti* rozeznávají se podstatně od *vy*, *by*, *py*, *my*, *ny*, *ly*, *ry*, *dy*, *ty*, poněvadž na nich i rozdílnost vejznamu záleží:

	nic, oni.	nyní, ony.
	páni, dím.	panny, dým.
	díl, jdi.	dýl, kdy.
	ti, tito.	ty, tyto.
	tis, tíž.	tys, týž.

Syllaby *li* a *ly* rozeznávají slovácká a moravská usta ještě znaleji, nežli česká:

dali, mali, pl.	daly, malý.
lis, liška.	lysý, lyska.

lík, slintati.	lyko, slyšeti.
slíkati, plinouti.	polykati, plynouti.

Syllabu *ři* rozeznávají česká a moravská usta (jakož i polská) velmi znale od širšího *ry*. Někdy se psávalo *rś*, *rz* a *rž*, nyní ale a sice již od dávna *ř*:

kmotři, dobří.	kmotry, dobrý.
Bavoři, Řím.	Bavory, rýma.
řiť, řípa.	ryt, rýpati.

Jemnější syllaby *vi*, *bi*, *pi*, *mi*, při nichž se rtové jen jemně dotknou, museji od hrubších *vy*, *by*, *py*, *my*, které se ku předu hnutnými a souženými rty silněji vysloví, ve psaní pozorně rozeznány býti, ač rozdíl ten z českých rtů tak znalý není, jako z polských a ruských.

viju, víti, vír;	vyju, výti, výr.
viklati se, viseti;	zvykati, vysoký.
živí, m. vídati;	živý, ž. vydati.
bil, bíti, bidlo;	byl, býti, bydlo.
bílý, píchati;	býlí (bejlí), pýchati.
piskoř, píce;	pysk, pýří.
pitel, pitomý;	pytel, zpytati.
mi, míšeti;	my, myš.
míti, mísa;	mýti, mysl.
milý, chromí;	omyl, chromý.

Po *j* nemůže nikdy *y* státi, ale vždycky *i*: *jiný*, *jíti*, *jim (eis)*, *jiskra*, *moji*, *tvoji*, *svoji*.

Tak se též po *ž*, *š*, *č*, vždy jen *i* píše (nikdy *y*).

život, široký;	žíla, šídlo.
čili, čich;	čí, číhati.

Po *h*, *ch*, *k*, nemůže nikdy *i* státi, ale vždy

jen *y: hýbaj, zdhy, chybíti, chytrý, kyselý, kytka.* A kde pravidlo žádá *i*, proměňují se v sičící:

pouhý	*v muž.* pl.	pouzí.
suchý,		suší.
veliký,		velicí.

12. Znamenání měkých souzvuček.

Pohltíli se na konci při *n, d, t* měké *i* neb *ě*, a spojíli se s předcházejícími souzvučkami, znamenají se *ň, ď, ť*.

zvoniti;	zvoň, zvoňte.
hôniti:	hoň, hoňte.
kladu:	klaď, klaďte.
budu:	buď, buďte.
mlátiti:	mlať, mlaťte.
chytiti:	chyť, chyťte.

Ostatní, totiž *v, b, p, m, l*, nebývají znameňány, ač po nich *i* opadlo: *mluv, hub, top, lom, pal*, od *mluviti, hubiti, topiti, lomiti, páliti.*

13. O přízvuku českých slov.

První syllabu každého slova vyslovuje Čech zvláštním pozdvižením a důrazem. Přízvuk má tedy své ustavičně a nezměnitelné sídlo na první syllabě. Pročež není třeba přízvuku znamenati, ale protažnost samohlásek. Netoliko *král, královna, královský, království*, mají přízvuk na syllabě *krá*, ale i *kraluju, kralovati* na *kra*, ač se tu *a* již neprotahuje. Tak též *práce* a *pracovitý, pracovitost, pracovati.* Zákonu tomu musejí se i cizí slova podrobovati. V *lucerna*, klade Čech pří-

zvuk na *lu*, ne pak na *cer*, jakž to latiník dělá, od něhož to slovo přijal.

Přijdeli ale spojením předložky aneb jiné částečky na počátku slova první syllaba ze svého místa, a přijdeli tudy na druhé aneb třetí místo, tratí také svůj přízvuk, poněvadž jej předložená částečka dostává. V *nemoc, neduh, neštěstí, nemoudrý, nejlepší, praděd, podvod, nápad, západ, zapomenouti*, nemá již druhá syllaba přízvuku, ač jej jakožto první syllaba v nesložených slovech *moc, duh, štěstí, moudrý* a t. d. měla.

Přízvuk se i tehdáž tratí, byť byly předložky odděleny: o-tom, u-něho, ve-středu, po-poli, na-nebi, do-pekla, za-lesem, ze-země, se-všemi, ke-všemu, ob-den, od-nich, bez-ruky, pod-nohou, nad-hlavou, při-zemi, pro-tebe, před-nimi, přes-vodu.

Po dvéslabičných předložkách a po skrácených *skrz, krom*, místo *skrze, kromě*, a po *dle* netratí přízvuku první syllaba následujícího slova.

V *Pánbůh, zlejduch, pantáta*, tratí jej druhé slovo. Nikoli však v *pan strejc, pan děkan*.

Stojíli jednoslabičná scela oddělená slova podlé sebe, mívá obyčejně jen jedno, a sice důležitější přízvuk. V spojeních: *můj pán, já chci, on sám, tys psal*, má druhé slovo přízvuk. V *pojď sem, jdi tam*, má první přízvuk. Chtělliby mluvící druhé slovo pozdvihnouti, přeložilby je jináč a řeklby: *sem pojď, tam jdi*.

Poněvadž se kratší náměstky *mi, mě, ti, tě, si, se, mu, ho* vždy jen po jiných slovech kladou, nejsou i žádného přízvuku schopny. Chtělliby mluvící schválně důraznost na nich vyjádřiti,

volilby určitější *mně, mne, tobě, tebe, sobě, sebe, emu, jeho.*

Jednoslabičné spojky, jako *i, a, by, ni, li, že, či, ať, až, pak, než,* bývají podobně vedlé jiných přízvučných slov bezpřízvučny, a toliko spojením s jinými nepřízvučnými přízvuku nabývají: *pakli, čili, nežli, žeby, ať mi* a t. d.

14. Určovací zvukové, ješto se původní syllabě připojují.

Ač již mnohé z těchto původních syllab samy sebou vejznam mající řádná slova jsou, jako *kos, vůl, kůň, pes, sám, an,* předce jest jich více, kteréž teprv připojením zvuků a s zadu zavěšením syllab částkami řeči tvořeny bývají. A tím se otevřné syllaby, jako *da* zavírají: *dav, dal, dar, dán,* a prodlužují *dáti dali, dáni, dařiti, dárce, darovati.* Právě tak se vytvořuje *kup*: *koupiti, kupec, kupecký, kupectví.*

Syllaby tvořicí a skloňovací.

I.	—	a	o	u	e	y	i
	-j	aj	oj	uj	ej	yj	ij
II.	-v	av	ov	—	ev	—	iv
	-b	ab	ob	—	eb	—	—
	—	—	—	—	—	—	—
	-m	ám	ům	—	ém	—	im
III.	-n	an	on	un	en	yn	in
	-l	al	ol	ul	el	yl	il
	-r	ar	or	ur	er	yr	—
IV.	-d	ad	od	ud	ed	—	—
	-t	at	ot	ut	et	yt	—

V.	-z	az?	—	uz	ez	—	—
	-ž	—	—	už	ež	—	—
	-s	as	—	us	es	—	—
	-st	ast	ost	ust	est	—	ist
	-sk	—	—	—	esk	—	isk
	-š	aš	oš	uš	eš	yš	—
	-šť	—	—	—	—	—	iště
	-c	ac	—	uc	ec	—	ic
	-č	ač	oč	uč	eč	—	ič
VI.	-h	ah	oh	uh	eh	—	ih
	-ch	ach	och	uch	ech	—	ich
	-k	ak	ok	uk	ek	yk	ik.

Sem ještě náležejí složené:

-zeň	ezn	izn
-seň	esn	—
-stv	estv	istv

Z těchto se skládají jiné, jako: *anec, inec, ulina, otina, ovatina, ovna, árna* a t. d., kteréž se snadno v prosté rozebrati dají.

15. Všeobecné poznačení pohlaví, jehož všecky sklonné částky řeči schopny jsou.

M. --	Ž. -a	S. -o.
on,	ona,	ono.
ten,	ta,	to.
sám,	sama,	samo.
jeden,	jedna,	jedno.
všecek,	všecka,	všecko.
vůl,	kráva,	hovado.
den,	dna,	dno.
rád,	ráda,	rádo.

zdráv,	zdráva,	zdrávo.
dal,	dala,	dalo.
dán,	dána,	dáno.
lit,	lita,	lito.

V dvojném počtu.

M. -a,	Ž. S, -ě.
dva,	dvě.
oba,	obě.
dva česká,	dvě stě, ruce.

V množném počtu.

M. -i	Ž. -y	S. -a.
oni,	ony,	ona.
ti,	ty,	ta.
sami,	samy,	sama.
všickni,	všecky,	všecka.
rádi,	rády,	ráda.
zdrávi,	zdrávy,	zdráva.
páni,	ženy,	drva.
dali,	daly,	dala.
dáni,	dány,	dána.
liti,	lity,	lita.

16. Tvoření jmen statných.

Velmi mnohé původní syllaby, jako *muž*, *sum*, *břeh*, *dlask*, *prst*, jsou již ve své původní spůsobě hotová statná jména mužského pohlaví. Též odtažená (*abstracta*), ač se jakožto odvozená od sloves považovati mají, záležejí často v pouhé původní syllabě bez prodloužení na konci.

souditi:	soud,	tahati:	tah.
padati:	pád,	potiti:	pot.
křiknu:	křik,	pláču:	pláč.

Některá přijímají samohlásku před poslední souzvučkou: mru: mor, zříti: zor, pozor.
snu: sen, čtu: čet, počet.
teku: tok, řeku: rok.
pletu: plot, vedu: vod, návod.
bředu: brod, beru: bor, výbor.

Tak jest také *zvon* od *zvěněti* nyní *zníti*, *hrom* od *hřmíti* (*hřeměti*), *mráz* ale od *mrznu*.

Jen málo ženských jmen záleží v čisté nezjinačené původní syllabě: *krev, lest, kost, myš, pěst, louč, tvář, plsť, prst, krst, dlaň*. Od sloves odvozená ženská jména proměňují poslední souzvučku:

rez od rdíti se, věc od vět.
lež — lháti, řeč — řku (řeku).

Převelmi mnohá jména jsou samohláskou na konci prodloužena. Mužské osoby mívají zřídka *a*, *e* neb *i*: *táta, hvozda, slouha, hrabě, rukojmě, sudí*.

Tím častěji mají *a* jména ženská, a sice skoro po všech souzvučkách:

tráva,	mrva;	brada,	voda.
huba,	houba;	pata,	kýta.
kupa,	kopa;	míza,	bříza.
sláma,	tlama;	kosa,	rosa.
vrána,	rána;	duha,	draha.
skála,	střela;	moucha,	blecha.
kra,	hra;	straka,	louka.

Že ale Čech po užších souzvučkách *a* v *e* (*ia* v *ie*) proměňuje, má vlastní východ ženských jmen na *ě* neb *e*:

šije,	laje;	chvíle,	míle.
koupě,	krmě;	vůle,	kule.
svině,	káně;	záře,	zoře.

vůně, tůně; kůže, louže.
číše; kaše.

Před *é* přecházejí zvukové *d, t, h, ch, k* ve své příbuzné sikavky, *s* ale v *š*:

d v z: hráze od hraditi.
t — c: svíce — svítiti.
s — š: nůše — nositi.
h — ž: zdvíže — zdvíhati.
ch — š: duše — duch.
k — č: péče — peku se.

Velmi málo jich přijímá *i*:

paní, pani; lodí *neb* loď.
rolí, st. rolé; Máří.

Místo *prądli, švadli, maceší*, říká se raději *pradlena, švadlena, macecha*, mor. *macocha*.

Krátké *i* se ještě udrželo v *máti, choti* (*choť*,) *lani* (*laň*), v zastaralém *tci* t. j. synova žena, nevěsta. Místo *dci* jest nyní *dcera* v obyčeji.

Ženská jména bez koncové samohlásky jsou větším dílem jen skrácena. Tak říkají *chalup, hus*, místo *chalupa, husa*. W *chvoj, voj, hloub, zem, štř, hráz, věž, tíž, stráž, zdviž, vejš, vrš*, a v mnohých jiných pohlceno jest na konci *e*. *Moc, pec*, nejsou nic jiného, než skrácení neurčití spůsobové *moci, peci* od *mohu, peku*.

Všecka střední jména jsou samohláskou na konci opatřena, nejvíce pak jich jest na *o*:

olovo,	právo;	zlato,	léto.
zrno,	seno;	železo,	—
kolo,	čelo;	maso,	proso.
péro;	—	jho,	ucho.
stádo,	hnízdo;	oko,	—

Některá na *e* (*ě*):

nebe,	Labe;	moře,	hoře.
poupě,	doupě;	lože,	líce.
pole,	vole;	plece,	ovoce.

Měkým *ě* jsou všecka střední jména, jimiž mladé zvířat a lidí označena jsou, tvořena a odvozena:

hříbě,	holoubě;	hádě,	židě.
páně,	štěně;	dítě,	kotě.
jehně,	tele;	prase,	house.
sele,	osle;	káče,	ptáče.
kozle,	štíhle;	vlče,	vnouče.
pachole,	kuře;	—	—

Poslední tři od *pták*, *vlk*, *vnuk*, s obyčejnou proměnou *k* v *č*.

Nejčastěji mají střední jména *í*, (st. *ie*): *kopí*, *obilí* (st. *kopie*, *obilé*.)

A sice *a*) všecka slovesná *verbalia*, kteráž od trpných příčestí *en*, *t*) odvozena jsou:

pití, početí; jedení, hrání.

b) Hromadná, ku poznačení množství neb sebrání jednotných věcí, jež počítati nechcem:

uhlí,	listí;	řemení,	štěpí.
dříví,	zboží;	vrbí,	doubí.

c) Předložkou složená a od jiných jmen odvozená:

předměstí,	předhoří;	nádobí,	pomezí,
zámoří,	zástolí;	příměří,	přísloví.

Od *město*, *hora*, *nádoba*, *meze*, *mír*, *slovo*.

17. Mimo samohlásky jsou také všecky v §. 14. poznamenané souzvučky k odvození statných jmen

obráceny. Tyto se, jakž tomu sluch připouští, se samohláskou a bez ní k původní syllabě přivěšují. Význam přivěšených souzvuček jest velmi rozličen, a může tóliko z mnohých pod každým zvukem vyčítaných příkladů poznán býti:

-j, aj, ej, *muž.*

-je, ěje, *žen.*

j: boj *od* biju, nápoj *od* piju, prodaj, prodej.
aj: rataj *od* ráti (orati), vozataj *od* voziti.
ej: kročej *od* krok, obličej *od* ob *a* líce.
je: stáje sl. stája *od* státi.
ěje: naděje *od* naději se, šlepějě *od* šlapati.

-v, áv, ov, *muž.*

-va, v, ava, ová, ev; iva, *žen.*

-vo, oví, ivo, *střed.*

v: stav *od* státi, oděv *od* oděju.
áv: rukáv *od* ruka.
ov: hřbitov, ostrov *od* ostrý.
va: pošva *od* pošiju, bitva *od* bíti, pastva *od* pásti.
v: obuv *od* obuju (obouvám).
ava: kolčava, pěnkava.
ová: králová, ševcová, křejčová.
Viz *ova*, *ová*, přídavných jmen.
ev: kotev, (st. kotva), korouhev, větev.
iva: kopřiva (rus. kropiva), tětiva, mleziva.
vo: pivo *od* piju, slovo *od* sluju.
oví: křoví, vrboví, stromoví, věchtoví.
ivo: kladivo *od* kladiti, pečivo *od* peku.

-áb, *muž.* -ba, oba, *žen.* odtažená.

áb: jestřáb, koráb.
ba: svatba (svadba) *od* svat, svatiti, služba.
óba: chudoba *od* chud, mdloba *od* mdel.

-ím, *muž.* -ma, ima, *žen.* mo, mě, *stred.*

ím: otčím *od* otec.
ma: kosma *od* kosa.
ima: ženima *od* žena.
mo: písmo *od* psati (psáti), pásmo *od* pás.
mě: símě (semeno) *od* síti, břímě (břemeno).

-n, an, án, oň, oun, en, eň, ýn, in, ín, *muž.*
-na, ň, oň, eň, ena, yně, ina, *žen.*
-no, eno, *střed.*

n: měšťan (měštěnín) *od* město, Rakušan.
án: tchán, piján *od* piju.
oň: hltoň *od* hltati, blivoň *od* blíti.
oun: běhoun, tahoun, chrapoun, křikloun.
en: blázen *od* blahý, hrozen, kámen.
eň: vězeň *od* vězeti.
ýn: mlýn *od* melu; yň *s* ek *spojeno* yněk: pelyněk.
in: hospodin *od* hospoď.
ín: čeledín *od* čeleď, Říměnín, ovčín.
na: kněžna, panna, kachna, dílna, hřivna.
na *s* ov, ár, ír, er *spojeno*:
králövna, sladovna, kovárna, stupárna.
sušírna, kropírna, leperna.
ň: daň *od* dáti.
ně: berně, studně, pochodně, sukně.
oň: jabloň.
eň: tíseň, žížeň (žízeň), kázeň, povodeň, vrateň.
ena: kačena, stařena, pradlena, švadlena.
yně: hospodyně, pastorkyně, břekyně, jeskyně.
ina: bylina, malina, vyzina, březina, ořešina.
una: pěstuna; una *a* ka *spojeno.*
unka: merunka, hlabuňka, peluňka (peluň).
no: lejno, okno, sukno *od* soukati.

eno: vřeteno, rameno, poleno, koleno.

-l, al, ál, ol, el, ýl, il, *muž.*

-la, ala, ola, ule, el, ile, *žen.*

-lo, (dlo), adlo, idlo, le, *střed.*

l: rýl (rejč) od ryju, ohnižil.

al: šibal, stejskal, vejskal, chřástal (chřástel).

ál: nosál, močál.

ol: chochol, mozol, hlahol, brbol.

el: kozel, manžel, ctitel, křtitel, kazatel, kůžel.

ýl: střechýl, motýl (motejl), ženkýl *od* ženka.

il: kvapil, břidil.

la: berla, metla *od* metu, jehla, mhla (mlha).

ala: kvíčala, cvrčala, žížala.

ola: mrtvola, stodola.

ule: štěkule, žezhule (žežhule).

el: koudel, koupel *od* koupati.

le: housle *mn.* *od* housti, jesle *mn.* *od* jísti.

ile: košile (st. košule).

lo: dílo, peklo, sedlo, šídlo, mýdlo, čísło, máslo.

le: ssele *od* ssu, štíhle *od* štika.

adlo: divadlo, zrcadlo, křesadlo, prostěradlo.

idlo: kadidlo, pravidlo, nosidla *mn.*, motovidlo.

olina, ulina *jsou složené formy*: matoliny *mn.* šešulina.

-r, ař, ář, ár, or, oř, our, er, ér, ěř, ýř, íř, *muž.*

-ra, ora, ura, eř, era, *žen.*

-ro, ero, *střed.*

r: dar, vítr, bratr *od sl.* brat, jesetr.

ař: tesař *od* tesati, pekař *od* peku.

ář: kolář, řezbář, žalář *z franc.* geol.

ár: komár, kočár.

or: topor sl. (sekyra), sochor, bachor (bachoř),
oř: pískoř *od* pískati, tchoř *od* tchu, tchnu.
our: kocour *od* kot, kotě, pazour *od* paz.
er: vicher (*mor.* vichor, vichorec), houser.
éř: talér, kancléř, *nyní* talíř, kanclíř.
ýř: pastýř, měchýř (měchejř) *od* měch.
iř: mečiř, hrnčiř *od* hrnec.
ra: sestra, dcera *od* dci, dceře, jiskra, mázdra.
ora: sikora, bachora, nemotora, *m.*
ura: měchura *od* měch.
eř: máteř Akk. *od* máti, mateře, páteř, deveř, *m.*
er: mezera *od* mezi, sekera (sekyra) *od* sekati.
ro: jádro, vedro, pouzdro, žebro místo řebro.
ero: jezero, pazdero.

-d, ad, *muž.* -da, oda, ď, eď, *žen.* -do *střed.*

d: zad (zadek) *od* za, záda, *mn.*
ad: strnad, ovad, koňská moucha.
da: křivda, vražda, pravda, ohyzda, ostuda.
oda: lahoda, jahoda, svoboda *od* svoba, svůj.
ď: píď *od* píti (pietř), pnu.
eď: čeleď, *zdr.* čeládka.
do: stádo, hovado.

-t, ot, out, et, *muž.*
-ta, ota, ť, ti, oť, uť, eť, *žen.*
-to, yto, eto, ito, *střed.*

t: byt; cit *místo* čit *od* čiju, šept *místo* šepet.
ot: život, jekot, hřmot, škřehot.
out: žrout, kohout.
et: kopet (kopt), věchet, drobet, krapet, nehet.
ta: podstata, pokuta, šlachtata,
ota: čistota, dobrota, nahota, slepota, robota.
ť: nať *od* na, nit, mrť, smrt, pamět, pažiť, vlast.

ti: máti (mátě) *od* má, máma.
oť: loukoť *od* luk.
uť: labuť, peruť *od* péro, rtuť *od* rt.
eť: pečeť *od* sl. peku šia, havět, hnileť st.
to: žito *od* žíti (žiju), síto (sejto) *od* síti, seju.
yto: koryto, kopyto *od* kopati.
eto: řešeto, teneto.
ito: jelito.
otina, otek jsou spojené formy:
prvotiny *mn.*, souchotiny *mn.*, sirotek.
-oz, ěz, *muž.* uz, zeň, izna; *žen.*
oz: lomoz *od* lom.
ěz: vítěz, robotěz, kněz (kníže) *od* kon.
uz: haluz.
zeň: spojeno s *z* a *eň*:
přízeň *od* přeju (příti), bázeň *od* báti se, lázeň.
izna: otčizina *od* otec, podobizna, divizna *od* div.
-ýž, *muž.* uže, ež, *žen.*
ýž: lanýž (houba) *od* laň.
uže: kaluže (kalužina) *od* kal.
ež: krádež, loupež, mládež, drůbež.
-s, as, ás, is, *muž.* seň, *žen.*
s: vlas *od* vláti, hlas *od* hlaholati, klas *od* kláti.
as: mamlas, koňas, chuďas, maňas.
ás: morás, lotrás.
is: městis (městys) *místo* městce.
seň: báseň od báti (baju), píseň *od* pěti.
-ost, est, ist, *žen.* stvo, ství, *střed.*
ost: žádost *od* žádati, radost *od* rád, mladost.
osta: starosta, m.
usta: kapusta, ošusta.
est: bolest, ručest *st.* (čerstvost).

ist: kopist, kořist, čelist (čelust), ratist.
stvo: ptactvo, lidstvo, duchovenstvo.
ství: smilství, opilství, panenství, kněžství.
-sko, isko, iště, *střed.*
sko: přirovnej k tomu *ský* přídavných jmen: Slovensko, Polsko, Slézko, vojsko *od* voj.
isko: pastvisko, pastviště, ohnisko, ohniště. syřisko, syřiště, topořisko, masisko, očisko.
iště: strniště, bojiště, tržiště, trhoviště, hnojiště.
-áš, oše, ouš, yš, ýš, eš, *muž.*
-še, uše, *žen.*
áš: rubáš *od* rub.
oše: panoše (panoš) *od* pán, zbrojnoše (zbrojnoš).
ouš: židouš, chocholouš, berouš, dědouš.
yš: tovaryš (st. tovařiš)
ýš: slepýš (slepejš) *od* slep.
eš: lemeš, kokeš, *nyní* kohout.
še: skrýše (skrejš) *od* skrýti.
uše: pitruše, hejduše, oškeruše, černuše, Libuše.
uška, jest zdrobněná forma *od* uše: dceruška, linduška, světluška, Liduška.
c, ce, ec, ic, íc, *muž.*
-ce, ice, žen. -ce, *střed.*
c: strýc (strejc), *zdr.* strejček.
ce: soudce, vůdce, správce, tvůrce *též* tvorec.
ec: otec, ujec, jezdec, vdovec, samec, tkadlec.
ic: biřic, dědic (dědič), panic, vévodic.
íc. krajíc *od* krájeti, zajíc (sl. zajác), měsíc.
ce: ovce, síňce *od* síň.
ice: samice, bláznice, olovnice, zbrojnice, světnice.
ce: slunce, srdce, vejce, *zdr.* vaječko.

Zdrobnělá slovce.

-ec, *muž.* -ice, *žen.* -ce, *střed.*

ec: chlapec, junec, zvonec, toulec, mlejnec.
ice: vdovice, kravice, rybice (rybička), trubice.
ce: slovce, stádce, věderce *od* vědro.

Přirovnej k tomu *ek*, *ka*, *ko*.

-č, čí, ač, áč, oč, ouč, eč, ič, *muž.* -če, *střed.*

č: rýč (rejč) *od* rýti, dříč *od* dříti, chtíč *od* chtíti.
čí: krejčí, průvodčí, výběrčí *místo* vejběrce.
ač: trubač, mrhač, posluchač, hadač, vykladač.
áč: sekáč, oráč (voráč), pohrabáč, kropáč.
oč: vrkoč.
ouč: kotouč.
eč: zahaleč, *staré* kraječ *nyní* krejčí.
ič: topič, trapič, dědič, *lépe* dědic.
če: dvůjče, trůjče, pozdníče, nedochůdče.
áček: viz pod zdrobnělými na *ek*.

-h, oh, uh, *muž.* -uha, *žen.*

h: stoh, poloh.
oh: tvaroh *od* tvar.
uh: pstruh *od* pstrý (pestrý).
ha: ostruha *st.* ostroha *od* ostrý.

-ch, och, ouch, ucha, ich, *muž.*
-cha, ucha, icha, *žen.*

ch: duch, smích, brach, (bratr), prospěch, čich.
och: jinoch, lenoch, smrdoch *od* smrděti.
ouch: padouch, kolouch, pazouch *od* paz.
ucha: pastucha *od* pásti, *st.* žerucha *nyní* řeřicha.
ich: ženich *od* ženiti se, živočich *od* živok.
cha: mrcha *od* mru, střecha *od* stru.
echa: macecha (macocha), vařecha sl. vařečka.
icha: pleticha *od* pletu, řeřicha (*také* jeřicha).

oušek, z *ouch* a *ek* spojeno: ranoušek, zlatoušek.
íšek: st. robíšek *od* rob (sluha).
-k, ka, ák, ok, yk, ek, ěk, ík, *muž.*
-ka, kyně, yka, *žen.* -ko. *střed.*
k: zrak *od* zříti.
ka: vozka *od* voziti.
ák: voják, vojačka, sedlák, sedlka, pták (sr. πταω.)
ok: lalok, lalůček, živok, živůček.
yk: jazyk, kamýk (kamejk).
ek: předek, potomek, svědek, pastorek, ježek.
ěk: člověk, pohůněk, *od* pohoněti.
ík: stehlík, slavík, řebřík, nebožtík, řezník.
ka: holka, děvka, Moravka, čubka, hruška, přezka.
kyně: Němkyně *od* Němec, ctitelkyně, přítelkyně.
yka: babyka, motyka, vládyka, osyka.
ko: topůrko, klubko, jablko, děcko.

17. Zdrobnělá slovce.

-áček, ek, eček, ík, íček, *muž.*
-ka, ečka, ička, *žen.*
-ko, ečko, ičko, íčko, *střed.*
áček: panáček, miláček, synáček, sedláček.
ek, eček: buček, dědek, dědeček, holeček, chlapeček.
ík, íček: tatík, tatíček, chlapík, chlapíček, koník.
ka, ečka, ička: bůlka, hrstka, kůstka, vížka, žabka.
knižečka; holčička, holubička, dušička.
enka, inka: Kačenka, milenka; kmotřinka, dušinka.
ko, ečko, ičko, íčko: očko, očičko, ouško, bříško,
dřívko, lůžko, jadérko, psaníčko.
S přírostkou *at* mladých, -*átko*:
děťátko, selátko, prasátko.
kuřátko, nemluvňátko.

Složená statná jména.

S náměstkami (*pronomen*) a čísly:
týden, samolet, stonožka, stoklasa, století.
šestinedělka, všetečka, všedobr, všemohoucnost.

S přídavnými jmeny, kteráž nezakončený východ *o* ráda přijímají:
velryb, velryba, svatvečer, starosvat, holomráz.
holohumnice, holobrádek, cizozemec, starověrec.
dobrodiní, živobytí, zloděj, černobejl, kratochvíl.

S jinými jmeny, kteráž velmi často samohlásku *o* přivěšují:
jedhoj, nocleh, nedvěd (medvěd), čertkus.
Vojtěch, Bohuchval, Lidmila (Ludmila).
drvoštěp, břichopásek, zlatohlav, zimostráž.
vinohrad, zlatotepec, kolomaz, krvotok.
kolovrat, pivovár, koloděj, letopis.
muchomůrka, kuroptva (kurotev, korotev).
masopust, středopostí, medojedka.
hromobití, poledne (polodne), lidojed.
konitrud, pídimužík, hovnivál, ohnižil.
zeměplaz, okamžení, vévoda *místo* vojevoda.

Se slovesy, však nejvíce jen pro vlastní jména a přezdívky:
neznaboh, třasořítka *lépe* plíska.
střebikrevka *lépe* pijavice, vrtohlav.
vijohlav, Bořivoj, Vratislav, Spitihněv.
kazisvět, mastihuba, tlučhuba, duspivo.

S částečkami složená jména, nejhouštěji s *ne*:
nečest, neděle, neštěstí, nenávist, neznámost.
nedbalost, nevděčnost, darmotlach, mimochodník.
arcibiskup, arcikníže, spoludědic, spoluučedlník.
blahoslavenství, Vyšehrad, Bělehrad.

Velehrad, Boleslav, Václav, *místo* Váceslav.

S předložkami (*praepositio*) složená, viz mezi předložkami.

Německá složená jména vynahražuje sobě Čech buď *a*) jednotlivými prostými slovy, aneb *b*) rozebráním určovacího slova v přídavné jméno aneb c) opisováním.

a) Ziegelhütte, cihelna; Morgenstern, dennice.
Goldschmidt, zlatník; Zimmermann, tesař.
Glockengießer, zvonař; Kaufmann, kupec.
Thiergarten, obora; Bildhauer, řezbář.
Handschuh, rukavice; Salzfaß, slánka i dečka.

b) Hausherr, domácí pán; Hausfrau, domácí paní.
Hauptstadt, hlavní město; Blutsfreund, krevní přítel; Schwertschlag, udeření mečem.
Eckhaus, nárožní dům; Neustadt, nové město.
Wassermühle, vodní mlýn; Meerwasser, mořská voda; Strohhut, slaměný klobouk.
Fußvolk, pěchota, pěší lid; Fahrweg, vozová cesta.
Elfenbein, slonová košt; Zugbrücke, zdvihací most.

c) Lobrede, řeč chvály, *lépe než* chvalořeč.
Haarpuder, prach na vlasy, *ne* vlasoprach.
Halstuch, šátek na krk, *ne* krkotoč.
Landesherr, pán země, *ne* zemopán.
Ballspiel, hra na míč; Kartenspiel, hra v karty.

18. Určení pohlaví.

Dle významu jsou všecka jména mužského pohlaví, kteráž mužskou osobu, ženského ale, kteráž ženskou znamenají: *muž*, *pantáta*, *vévoda*, *syn*, jsou mužského; *žena*, *panimáma*, *dcera*, ženského.

Choť, znamenáli ženicha, jest mužského, pakli nevěstu, ženského pohlaví, tak též *hosť*, *labuť* a *sluha*.

Slova na *ě*, jimiž mladé lidi a zvířat znamenána bývají, jsou středního pohlaví: *dítě*, *pachole*, *děvče*; *tele*, *štěně*. *Kníže*, *hrabě* ale, neznamenajíli zrovna mladého knížete a hraběte, jsou také mužského pohlaví.

Podlé končení jsou I. všecka slova mužského pohlaví, kteráž vycházejí na *n*, *r*, *h*, *ch*, *k* a *f*.

den,	kámen;	mech,	prach.
len,	zvon;	prak,	suk.
tor,	dvůr;	houf,	šíf.
roh,	sáh;	—	—

II. Všecka slova, kteráž se končí na *a*, jsou ženského pohlaví: *tráva*, *vlna*.

III. Všecka slova na *o*, jsou středního: *mláto*, *sádlo*, *kladivo*.

IV. Slova vycházející na *e* (*ě*), jsou buď žen. aneb středního pohlaví.

Středního jsou 1) všecka jména na *ště*: *outočiště*, *ohniště*.

2) Slova na *mě*: *břímě*. Předce jsou *země*, *krmě* ženského.

3) Všecka syllabou *ce* odvozená slova, na větším díle zdrobnělá: *dřevce*, *stádce*, též *líce*, *ovoce*, *plece*. Toliko *ovce*, *slnce*, *housce*, (místo *houska*), *čtvrtce* (místo *čtvrtice*), se vyjímají.

Ženského pohlaví ale jsou 1) všecka slova na *ice*: *udice*, *ulice*; též dvéslabičná *lžíce* (skráceno místo *lyžice*), *píce*, *práce*, *mince* místo *minice*.

Všecka slova na *ně*: *berně*, *vůně*.

3) Slova na *je*, *ze*, *že*, *še*, *če*, a bezmála všecka na *le*: *stáje*, *příze*, *louže*, *nůše*, *péče*, *mile*.

V. Středního pohlaví jsou všecka hromadná i slovesná na *í*: *kvítí*, *spasení*, *pomezí*.

Pondělí a *záři* jsou mužského.

Biblí, *lodí*, *rolí*, pak cizí: *divizí*, *procesí*, *orací* jsou ženského.

Místo *snídání* říkají v některých krajích *snídaně* v ženském pohlaví.

Určení pohlaví v množném.

Množný počet na *a* jest dle pravidla středního pohlaví: *ústa*, *záda*, *ňadra*, *vrata*, *nosidla*, *kamna*. Předce však přijímají též mužská i ženská jména v množném *a* místo *y*, pročež *hona*, *kouzla* místo muž. *hony*, *kouzly*, a *játra*, *jatka*, *sádka*, *luka*, *prsa* místo žen. *játry*, *jatky*, *sádky*, *louky*, *prsí*.

Množný počet na *y* jest buď muž. nebo ženského pohlaví. Muž. jsou: *droby*, *čáry*, *měchy*, *schody*, *spodky*, *parohy*, *hody*, *odpustky*, *ostatky*, *rty*, *(rtové)* v jednot. bývalo *ret*. Žen.: *brány*, *máry*, *jáhly*, *duhy*, *slaniny*, *mydliny*, *vdavky*, *vážky*, *nůžky*, *patoky*, *necky*. *Otruby*, *díky*, *okovy* jsou muž. i žen. U novějších *oddavky* žen., u Veleslavíny ale muž.

Množné na *e*, *ě* jsou skoro všecky žen.: *plíce*, *dvéře*, *kleště*, *vidle*, *jesle*, *housle*, *sáně*, *konopě*, *okuje*, *zase*, *kvasnice* a t. d. *Peníze* ale muž.

Smetí jakož i *děti* jsou ženského pohlaví.

19. Tvoření přídavných jmen.

Přídavná jména, nechť ona jsou čistí kořenové aneb odvozena, mají mimo všeobecná ozna-

čení pohlaví (*živ, živa, živo*), také ještě určitější neb zakončené východy:

1) muž. *-ý*,	žen. *-á*,	střed. *-é*,
zdravý	zdravá	zdravé.
živý	živá	živé.
jediný	jediná	jediné.
2) muž. *-í*	žen. *-í*	střed. *-í*
boží	boží	boží.
první	první	první.

Čistí kořenové,

aneb taková, kteráž zakončený východ (*ý, á, é,*) přijímají:

v: nový, levý, divý, sivý, plavý, práv, křiv.
b: libý, slabý, hrubý.
p: tupý, slepý, hloupý.
m: němý, sám, přímý, chromý.
n: jiný, líný, planý, pln.
l: bílý, milý, malý, zlý, celý, čilý, holý.
r: jarý, sirý, šerý, šírý, čírý, chorý, sporý, stár.
d: rád, rudý, chudý, bledý, mlad, tvrd.
šedý, smědý, snědý, hnědý, hrdý.
t: litý, syt, žlutý, svatý, krutý.
z: cizí, březí, drzí, ryzí.
s: bos, lysý, rusý, kusý.
st: jist, pustý, čist, hustý, prost, tlustý.
šť: tešť, *odtud* čtitroba *neb* štitroba.
h: pouhý, nah, tuhý, mnohý, plihý, dlouhý, drahý.
ch: lich, tichý, suchý, plachý, plchý, hluchý, křchý.

20. Odvozená přídavná jména.

Pomocí určitějšího východu *ý, á, é,* tvoří se přídavná jména.

a) Od obou příčestí:

učen: učený;	umřel (umrl): umrlý.
poddán: poddaný;	rodil: rodilý.
dobyt; dobytý;	ospal: ospalý.
klenut: klenutý;	ovdověla: ovdovělá.
jeden: jedený;	osiřel: osiřelý.
předešel: předešlý;	pohořel: pohořelý.
nenadál se: nenadálý;	jedl: jedlý.
dokonal: dokonalý;	rostl: rostlý.

b) Ode jmen, však jen v složení:

bůh: nebohý, ubohý;	ruka: bezruký.
léto: stoletý;	roh: jednorohý.
oko: černooký.;	noha: čtveronohý.

Tak také *zlatý* od *zlato*.

Pomocí určovacího *í* odvozují se přídavná jména. *a*) Od přestupovacího přítomného času:

sedíc: sedící: budouc: budoucí.

Příští jest od příčestí *přišel* odvozeno.

b) Od neurčitého spůsobu, skrácením samohlásky a proměněním *t* v *c*:

bíti: bicí hodiny;	podati: podací právo.
sypati: sypací hodinky;	píti: picí nádoba.
křesati: křesací kámen;	psáti: psací papír.
dýmati: dýmací měchy;	zdíti: zdicí kámen.

c) Ode jmen živoucích bytností, zvláště zvířat. Tak jest *boží* od *bůh*, *člověčí* od *člověk*, *sirotčí* od *sirotek*, *pastuší* od *pastucha*, *pěší* od *pěch (pěchota)*, *věští* (místo *věštčí*) od *věštec* odvozeno. Tato forma se srovnává s Genitivem jiných řečí, neb s určovacím jmenem v německých skládaních.

Od ryba: rybí kost, Fischgräte.
jelen: jelení roh, Hirschhorn.

kura: kuří řit (oko), Hühnerauge.
had: hadí kořen, Schlangenwurz.
hovado: hovězí maso, Rindfleisch.
labuť: labutí zpěv, Schwanengesang.
koza: kozí mléko, Ziegenmilch.
husa: husí sádlo, Gänsefett.
pes: psí hlava, Hundskopf.
zajíc: zaječí kůže, Hasenbalg.
moucha: muší noha, Fliegenfuß.
pták: ptačí hnízdo, Vogelnest.

Přídavná od středních jmen na *e* (*ě*) odvozená, podrží přírostek *et* svého Genitivu, kdežto *t* v *c* přechází:

hraběě, hraběte: hraběcí; zvíře, zvířete: zvířecí.
kníže, knížete; knížecí; tele, telete: telecí.

d) Ode jmen na *ec*, *ce*, kdežto *c* v *č* přechází: *zprávčí* od *zprávce*, *krejčí* od *krajec* neb *kraječ*, *námluvčí* od *námluvce*, *kočí* místo *kotčí* od *kotec*.

e) Od náměstek: *k*, *kdo*: *čí*; *jí*: *její*.

Pomocí východů *ůj*, žen. *oje*, střed, *oje*, aneb *ojí* ve všem pohlaví, utvořena jsou přivlastňovací od osobních náměstek a čísel *dva*, *oba*, *tři*.

můj, moje, moje; obůj, oboje, oboje.
tvůj, tvoje, tvoje; dvůj, dvoje, dvoje.
svůj, svoje, svoje; trůj, troje, troje.
obojí, dvojí, trojí.

Však také pomocí souzvuček *v*, *m*, *n*, *l*, *r*, *t*, *s*, *st*, *ch*, *k* odvozují se přídavná jména:

v, ev, av, ov, ův, ovic, iv.
v: živ *od* žiju,
ev: mrtev, mrtvý, čerstev, čerstvý, střízvý.
av: laskav, krvavý, bělavý, červenavý.

ov: bobový, vozový, borový, syrový.

ův: ů, ova, ovo přivěšuje se mužským jmenům, jimiž se osoby znamenají, k utvoření přivlastňovacích:

hospodinův, -ova, ovo; Petrův bratr.
Davidův, -ova, -ovo; Petrova dcera.
kovářův, -ova, -ovo; Petrovo dítě.

ovic: zastává místo všech tří východův ův, ova, ovo: sládkovic chlapec, holka, dítě.

v: ohnivý, vadivý, neduživý, lenivý.
hněvivý, bouřlivý, lživý, bedlivý.
lstivý, pamětliv, všivý, strašlivý.

Složené formy ,ovný, ovní, ovatý, ovitý, ovský *viz pod* ný, ní, atý, itý, ský.

m, em, om, (*zastaralé*).

m, em: střídmý, zřejmý, znám, holemý (t. veliký),

om: lakomý *od* lákati, vidomý *od* viděti.

n: en, ěn, in: ný, ní, ený, ěný, iný.

en: vinen, vinna, vinno, dlužen, dlužna, dlužno.

ný: šťastný, hvězdný, chutný, písečný, vlídný.

ní: noční, vodní, denní, poslední, uhelní, přední.

ovní: duchovní, domovní.

ovný: bojovný, žertovný, milovný, povlovný,

ený, ěný *s neknutedlným* e:
červený, zelený, vlněný, sklený, skleněný.

iný: jediný, jedinký *od* jedna.

in, ina, ino, tvoří přivlastňovací ženských osob:
nevěstin, holčin, matčin.
kovářčin, sestřin, libušin.

elný, z *el* a *ný*, lépe než *edlný* s přidaným *d*:
pominutelný, čitelný, pochopitelný, smrtelný, spasitelný, nevyhnutelný.

l: el, lý, elý, alý, ilý, (*zastar.*)

el: mdel, mdlý, oblý, okrouhlý, světlý, teplý, štíplý, veselý, kyselý:

alý: zesinalý, zamodralý, počernalý, počervnalý.

ilý: spanilý, zdvořilý, zmužilý, *od* pán, dvůr, muž.

r: er, rý, (*zastar.*)

er: dobrý, mokrý, ostrý, chytrý, příkrý.

t: at, ut, it: atý, itý, utý.

at: hlavatý, okatý, břichatý, vlasatý, kulatý, popelatý, strakatý, bohatý *od* boh, stojatá voda, ležaté pivo (ležák).

ut: mrzutý *od* mrzeti, visutý, smrdutý, třeskutá zima, tekutý, zdvihutý, minutý.

it: letitý, masitý, kamenitý, pramenitý, bahnitý, složitý, náležitý, příležitý.

ovatý, z *ov* a *at:*
jedovatý, mechovatý, jilovatý, strupovatý,

ovitý, z *v* a *it:*
pracovitý, vředovitý, hladovitý, jmenovitý.

natý, z *n* a *at:*
hornatý, skalnatý, krevnatý, srdnatý.

istev, z *ist* a *ev:*
mladistvý, celistvý, plodistvý *od* plod.

sk: ský, ská, ské, (sko).

ský: nebeský, lonský, koňský, sviňský, kravský,

ovský, z *ov* a *ský*
královský, židovský, otcovský, synovský.
Přirovnej vejš str. 29 *sko.*

š: ší, ější, vlastně tvořící syllaba stupňování.

ší: zdejší, vezdejší, vedlejší, nynější.

c: ác. (*zastar.*) ácí: domácí *od* dům.

ácný, z *ác* a *ný*: vzácný, bojácný *od* bojím se.
ch: ech, (*zastar.*): vetech, vetchý.
icherný, *z* ich, er en: malicherný.

k: ek, ok, ik: ký, eký, oký, iký (*zastar.*)

ek: hebký, trpký, tenký, mělký, horký, hořký.
hladký, řídký, krotký, krátký, nízký, plzký,
těžký, těžek, lehký, lehek, vlhký, měký.
eký: daleký *od* dál.
oký: divoký *od* divý, hluboký, široký, vysoký.
iký: veliký (velký) *od* vel.

22. Zdrobnělé formy přídavných jmen

íček: íčký, ičký:

teníčký, teničký, maličký, maličký, bělíčký.
staříčký, sladíčký, chudíčký, kratičký, uzíčký.
lehýčký, nažíčký, jediničký *také* jedinký

inký, ounký, oučký *v prosté řeči*:

malinký, malounký, maloučký *od* malý.
bělinký, bělounký, běloučký *od* bílý.
křehounký, křehoučký, slaďounký, slaďoučký.
kraťounký, kraťoučký, zlatinký, zlaťounký.
hezounký, hezoučký, uzounký, uzoučký.

V důvěrném mluveni užívá se často dvojitých zdrobnění *ičičký, oučičký*: *maličičký, maloučičký.*
militký, malitký, malicherný, maličkerný.

23. Složená přídavná jména.

Od složených statných jmen odvozená:
původní *od* původ, východní *od* východ.
západní *od* západ, polední *od* poledne.

Z rozličných částek řeči, kteréž určovací článek složení dělají:

všední, všetečný, každodenní, sedmiletý,
jednomyslný, samodruhá, dobrovolný,
zlopověstný, tvrdošíjný, lehkomyslný,
velikonoční, svatodušní, ostrovtipný,
staroměstský, malostranský, středozemní,
starožitný, starodávní, zimomřivý,
pravdomluvný, sazometná středa,
vlnenosný, blahodějný, bohobojný.

Také *bohatojný* pro blahozvučnost. *Bohaprázdný, ctihodný*, jsou jen v hromadu stažena. *Hodnověrný* jest naopak místo *věrohodný* neb *víry hodný*.

Složená s částečkou *ne*:
nelidský, nemoudrý, nemotorný, nesmrtelný,
nebohý, nevidomý, nedobytý *místo* nedobytelný,
nenabytý, nenasycený, nepřemožený,
nestihlý *místo* nestižitelný.

24. Tvoření stupňování.

Nepravidelné stupňování (*comparatio*) tvoří se pomocí syllaby *ší*:

dobrý: lepší; zlý: horší; dlouhý: delší.
veliký: větší; malý: menší;

Větší díl utvořených pomocí *ký*, přijímá *ší*, k pouhé původní syllabě:

hluboký:	hlubší,	ouzký:	užší,
daleký:	další,	nízký:	nižší,
široký:	širší,	blízký:	bližší.
hladký:	hladší,	těžký:	těžší,
řídký:	řídší,	vysoký:	vyšší,
krátký:	kratší.		

Také po *d, h, ch*, klade se raději *ší*:

rád: radši, drahý: dražší,

chudý:	chudší,	tuhý:	tužší,
bledý:	bledší,	tichý:	tišší,
hrdý:	hrdší,	suchý:	sušší.
mladý:	mladší (mlažší).		

Tak také *starý*: *starší*; *bohatý*: *bohatší*.

Při jiných žádá blahozvučnost *ější*:

tmavý:	tmavější,	bílý:	bělejší,
libý:	libější,	chytrý:	chytřejší,
tupý:	tupější,	hbitý:	hbitější,
přímý:	přímější,	litý:	litější,
černý:	černější,	svatý:	světější.
milý:	milejší.		

V některých připouští blahozvuči též *ší*: slabý: slabší, slabější; krásný: kraššíx krásnější. hrubý: hrubší, hrubější; sprostý: sprostší, sprostější, tenký: tenší, tenčejší; jistý: jistší, jistější, prudký: prudší, prudčejší; čistý: čistší, čistější. snadný: snadší, snadnější; hustý: hustší, hustější.

Slýchá se také *hezčí*, *křehčí*, *lehčí*, *měkčí* místo *hezčejší*, *křehčejší*, *lehčejší*, *měkčejší* od *hezký*, *křehký*, *lehký*, *měkký*, *měkek*.

Předložíli se Komparativu částečka *nej*, jest z něho Superlativ:

nejlepší, nejhorší, největší, nejmenší.

25. Tvoření a formy čísel (*Numeralia*).

Prostá čísla.

I. Základní.	II. Řadovní.	I. Základní.	II. Řadovní.
1. jeden,	první.	6. šest,	šestý, á, é.
jedna,	první.	7. sedm,	sedmý, á, é.
jedno,	první.	8. osm,	osmý, á, é.

2. dva, dvě,	druhý, á, é.	9. devět,	devátý, á, é.
3. tři (tří),	třetí, í, í.	10. deset,	desátý, á, é.
4. čtyři (čtyří),	čtvrtý, á, é,	100. sto,	stý, á, é.
5. pět,	pátý, á, é.	1000, tisíc,	tisící, í, í.

Složená čísla s *na*:

I.	II.
11. jedenáct,	jedenáctý, á, é.
12. dvanáct,	dvanáctý, á, é.
13. třináct,	třináctý, á, é.
14. čtrnáct,	čtrnáctý, á, é.
15. patnáct,	patnáctý, á, é.
16. šestnáct,	šestnáctý, á, é.
17. sedmnáct,	sedmnáctý, á, é.
18. osmnáct,	osmnáctý, á, é.
19. devatenáct,	devatenáctý, á, é.

Všem těmto základním číslům pod I. přivěšuje se rádo na konci *e*: *jedenácte*, *dvanácte*, *Nácł* jest skráceno *z na deset* (*nadst*).

Složená čísla bez *na*:

I.	II.
20. dvadcet,	dvadcátý, á, é,
30. třidcet,	třidcátý, á, é.
40. čtyřidcet,	čtyřidcátý, á, é,
50. padesát,	padesátý, á, é.
60. šedesát,	šedesátý, á, é.
70. sedmdesát,	sedmdesátý, á, é.
80. osmdesát,	osmdesátý, á, é.
90. devadesát,	devadesátý, á, é.

Základním na *dcet* přivěšuje se *i*, oněm na *desát* ale *e*: *dvadceti*, též *dvaceti*, *třiceti* bez *d*, *padesáte*, *šedesáte*.

Složená čísla s *mez* (*mezi*):

	I.	II.
21.	jedenmecítma,	jedenmecítmý, á, é.
22.	dvamecítma,	dvamecítmý, á, é.
23.	třimecítma,	třimecítmý, á, é.
24.	čtyřmecítma,	čtyřmecítmý, á, é.
25.	pětmecítma,	pětmecítmý, á, é.
26.	šestmecítma,	šestmecítmý, á, é.
27.	sedmmecítma,	sedmmecítmý, á, é.
28.	osmmecítma,	osmmecítmý, á, é.
29.	devětmecítma,	devětmecítmý, á, é.

Starobyle *jedenmiezcítma*, t. j. *jeden mezi desítma; jeden a dvacet* aneb *dvacet a jeden*, aneb jen *dvacet jeden* a t. d. jsou nyní obyčejnější. Pročež také *dvacátý první, dvacátý druhý, třetí* a t. d. Právě tak *třicet jeden, třicet dva*, aneb *jeden a třicet, dva a třicet, třicátý první, druhý, třetí* až do *devadesát devět: devadesátý devátý.*

dvě stě,	dva tisíce.	dvoustý,	dvoutisící.
tři sta,	tři tisíce.	třístý,	třítisící.
čtyři sta,	čtyři tisíce.	čtyrstý,	čtyrtisící.
pět set,	pět tisíc.	pětistý,	pětitisící.
šest set,	šest tisíc.	šestistý,	šestitisící.
sedm set,	sedm tisíc.	sedmistý,	sedmitisící.
osm set,	osm tisíc.	osmistý,	osmitisící.
devět set,	devět tisíc.	devítistý,	devítitisící.
deset set,	deset tisíc.	desítistý,	desítitisící.

Po *pět* a t. d. stojí *sto* a *tisíc* v Genitivu: *set, tisíc* aneb *tisíců*. Před *stý, tisící* ale stojí čísla *dva, tři, čtyři, pět* a t. d. v Genitivu: *dvou, tří, čtyr, pěti* a t. d. Tak také v skládání s přídavnými, ježto

od *den, měsíc, léto, libra* odvozena jsou: *dvouliberní, tříliberní* a t. d.

dvoudenní,	dvouměsíčný,	dvouletý.
třídenní,	tříměsíčný,	tříletý.
čtyrdenní,	čtyrměsíčný,	čtyrletý.
pětidenní,	pětiměsíčný,	pětiletý.
stodenní,	stoměsíčný,	stoletý.
tisícidenní,	tisíciměsíčný,	tisíciletý.

Rodová čísla.

Od *dva, oba, tři* odvozena jsou pomocí syllaby *oj*:

Muž.	*Žen. a střed.*
dvůj,	dvoje (dvé).
obůj,	oboje (obé).
trůj,	troje (tré).

Obyčejnější jest *dvojí, obojí, trojí* ve všem pohlaví bez rozdílu. Od *čtýři* ale jest *čtverý*, a pomocí *er* všecka ostatní tvořena:

patero, paterý, á, é.
šestero, šesterý, á, é.
sedmero, sedmerý, á, é.
osmero, osmerý, á, é.
devatero, devaterý, á, é.
desatero, desaterý, á, é.
devadesatero, devadesaterý, á, é.
tisícero, tisícerý, á, é.
kolikero, kolikerý, á, é.
tolikero, tolikerý, á, é.
všelikero, všelikerý, á, é.

Násobní čísla.

jednoduchý,	paternásobní,	koliknásobní.
dvojnásobní,	šesternásobní,	toliknásobní.

trojnásobní, stonásobní, mnohonásobní.
čtvernásobní, tisícnásobní, vícenásobní.

Krát spojeno s základními čísly, tvoří příslovky (*adverb.*): *jedenkrát* (lépe *jednou*, moravské *jednouc*), *dvakrát*, *třikrát* a t. d.

Čísla s předložením *půl:*

muž.	půl druhého žejdlíka,	půl šesta toláru.
	půl třetího zlatého,	půl sedma krejcaru.
	půl čtvrta groše,	půl deváta dne.
	půl páta korce,	půl desáta lokte.
žen.	půl druhé hodiny,	půl páté knihy.
	půl třetí pinty,	půl sedmé kopy.
	půl čtvrté libry,	půl osmé měřice.

Čtvrta, páta, desáta jsou Genitivy nezakončených přídavných jmen místo zakončených *čtvrtého*, *pátého*, *desátého*.

Kladeli se před řadovní čísla *sám*, znamená se tím, kolikátý kdo sám v počtu jest: *sám druh*, *sám třetí*, *sám čtvrtý*, *sám desát* a t. d.

Od čísel odvozená jména.

Syllabou *ka*:

jednička *od* jedna, čtverka *od* čtverý.
dvojka *od* dvojí, pětka *od* pět.
trojka *od* trojí, šestka *od* šest.

Tak také jsou *sedmička* (též *sedmerka*), *osmička*, *devítka*, *desítka*, *jedenáctka*, *dvacítka třicítka* a t. d. syllabou *ka* neb *ička* tvořena; *čtvrtačka* se říká jen o zimnici.

Syllabou *ík* a *ník* některá jména mincí:

pětník, 5 krejcarů. sedmnáctník, 17 krejc.
sedmík, 7 krejcarů. dvacetník, 20 krejc.
desetník, 10 krejcarů. trojník, troník, půl krejc.

devítník, 9tá neděle před velikonoci.
padesátník, člověk 50tiletý, neb nad 50 muži.
šedesátník, 60tiletý; devadesátník, 90tiletý.
setník, hejtman; tisícník, nad 1000 muži.
desátník, nad 10 muži, rotmistr neb kaprál.

Syllabou *ek* jména dní, aneb něčeho díl.

outerek *od* vterý, čtvrtek *od* čtvrtý.
pátek *od* pátý, desátek *od* desátý.

Syllabou *ák* celek tolika jednot aneb kusů: *čtverák*, *paták*, *šesták*, *sedmák*, *osmák*. *Paták*, v Moravě grešle; *sedmák*, v Čechách pět vídenských.

Pomocí *ina* částka celého:

třetina, čtvrtina, pětina, šestina,
sedmina, osmina, desetina, dvacetina.

Místo *čtvrtina* říkají více *čtvrt*, *čtvrtka*, *Čtvrtce* (skráceně ze *čtvrtice*), *čtvrtně*.

Pomoci *ice*: *třetice*, *trojice*, *polovice* také *půlka*.

Hromadná čísla.

Kopa, pár, tucet, mandel,
mnoho, mnohý, málo, všecko, každý,
některý, žádný *místo* nižádný (ižádný),
všeliký, všelikerý, všelijaký, všelikteraký.

Od původního zvuku *veš* jsou pomocí *en*, *er*, *ec*, *ech*, *ek*, *ak*, tvořena:

ec-ek:	všecek,	všecka,	všecko.
ec-ek-en:	všecken,	všeckna,	všeckno.
ech-en:	všechen,	všechna,	všechno.
ek-en:	vešken.		
ek-er-en:	veškeren,	veškera,	veškero.
ec-ek-er-en:	všeckeren.		
ak:	všaký,	všaká,	všaké.

27. Tvoření a formy náměstek.

Náměstky záležejí buď v prostých původních zvucích aneb syllabách, jako *já* (st. *jdz*), *ty*, *on*, *my*, *vy*, *sám*, *co*, *ký*, *čí*, buď jsou pomocí syllaby *ůj* (st. *oj*), *en*, *er*, *ak* tvořeny, jako:

můj, moje *od* m.	ten, ta, to *od* t.
sen, *zastaralé od* s,	onen, ona, ono *od* on.
jenž *od* i, jeho.	který, á, é *od* kto.
kaký, *zastaralé od* k.	kteraký *od* který.
taký, takový *od* t.	jinaký *od* jiný.
jaký, qualis, *od* i (j).	

Aneb jsou složeny, přivěšujíce k sobě *to*, *no*, *kóli*, *kolivěk*:

kdo (*st.* kto), *z* k *a* to,	tentono, *z* ten, to, no.
tento, *z* ten *a* to,	kdokoli, cokoli.
ježto (ješto), *z* jež *a* to,	kterýkoli, kterýkolivěk.
onenno, *z* onen *a* no,	jakýkoli, jakýkolivěk.

Slabě určovací *s* na konci jest jen skrácené *si*: *kdos*, *kdosi*, *cos*, *cosi*, *jakýs*, *jakýsi*, *kterýs*, *kterýsi* a t. d.

Také s předloženým *leda*, *lec*: *ledákdos*, *ledacos*, *leckdos*, *leccos*, *ledajakýs*, *lecjakýs* a t. d.

Na konci *ž*, jakož i *ť* vyjadřují důraznost: *kdož*, *kdoť*, *což*, *coť*. Jindy bývá *ž* potahovací: *jenž*, *jehož*, *jemuž*.

Ně jest tvrděcí, *ni* ale zapěrací:

někdo, něco,	nikdo, nižádný.

některý, nějaký (ňáký), nic (*místo* nico), niče *st.*

V *nižádný* odpadává rádo *ni*: *žádný*. *Každý* pošlo z *kýždo* (*ký* a *ždo*). *Jedenkaždý* jest jen v hromadu staženo.

Osobné náměstky

bývají, přicházejíli v průpovědi, hned také ukazovací. Náměstky *já* a *mý* první, *ty* a *vy* druhé osoby, platí ve všem pohlaví.

m. já sám,	*ž.* já sama,	*s.* já samo.
ty sám,	ty sama,	ty samo.
mý sami,	my samy,	my sama.

Na třetí osobé se pohlaví znamená hláskami -, *a, o: on, cna, ono.*

Aneb těmito *ý, á, é: jiný, jiná, jiné, každý, každá, každé.*

Vracovací náměstka *se*, nevrací přísudek (*Prädicat*) na podmět toliko třetí, ale i druhé a první osoby:

1. bojím se,	2. bojíš se,	3. bojí se.
bojíme se,	bojíte se,	bojí se.
já sám od sebe,	ty sám od sebe,	on sám od sebe.
my sami od sebe,	vy sami od sebe,	oni sami od sebe.

Tázací náměstky.

jaký, kteraký; co, coť, což, cožť; kdo, kdož; ký čert, který; čí, také přitom přivlastňovací.

Všeobecný tázací zvuk *k* přechází před *e* v *č*: *če*, druhdy místo *co*. Pročež *čeho, čemu, nač, načež.*

Ukazovací náměstky.

Na otázku *který* aneb *jaký*, odpovídá se ukazovacími náměstkami:

sen, síž, (*zast.*)	týž, táž, též.
ten, ta, to; tento, tato, toto.	tentýž, tatáž, totéž.
onen, ona, ono.	ten samý, ta samá, to samé.

onenno, onano, onono. takový, taková, takové.
ov, ova, ovo, (*zastar.*) jiný, jiná, jiné.

Ukazovací *s* zachovalo se ještě v *dnes*, *letos*. Bývalo také *nocis*, *večeras*.

Potažné náměstky.

Potažné náměstky přivozují zásudek (Nachsatz) na podmět předcházející průpovědi, ať jest ukazovací náměstkou oznámen neb není: *jenž*, *jaký* (místo *kaký*), *jenž jakýž* spojeno s *to*: *ježto*, *ješto* (místo *ježto*), *jakýžto*.

Ano i tázací náměstky bývají přivěšením *ž* potahovací: *kdož*, *což*, po předložce *č*e*ž*: *načež*, *kterýž*, s přivěšeným *to*: *kterýžto*.

Také přivlastňovací *její*, *jejich*, *čí* bývají skrze *ž* na konci potahovací: *jejíž*, *jejížto*, *jejichž*, *jejichžto*, *číž*, *čížto*, tak také Genitivy *jehož*, *jichž*.

Částečka *an*, dle významu tolik jako: *jak on*, kteréž někteří ženské *a*, a střední *o* přivěšují: *ana*, *ano*, v množném *ani*, *any*, *ana*, náleží vlastně mezi spojky.

Přivlastňovací náměstky.

Na otázku *čí*, odpovídá se náměstným přídavným jménem *můj*, *tvůj*, *svůj*, *její*, *náš*, *váš*, *něčí* a Genitivem *jejich*, *jich* a *jejich*:

můj, moje, moje *od* m.
tvůj, tvoje, tvoje *od* ty.
svůj, svoje, svoje *od* se.

Ženské *moje*, *tvoje*, *svoje* skracují Čechové v *má*, *tvá*, *svá*, střední ale v *mé*, *tvé*, *své*.

Poněvadž *se* vracovací náměstka všech tří osob jest, znamená *svůj* nejen vlastnictví třetí, ale i druhé a první osoby, jeli podmětem průpovědi,

a v té případnosti jest *svůj* také *meus*, *tuus*, *noster*, *vester*, aneb to, co *mně*, *tobě*, *nám*, *vám* náleží.

Nepotahujeli se *ejus* na podmět průpovědi, užíváme Genitivu 3tí osoby; *jeho*, v množném prodlouženého *jejich* místo *jich*, *eorum*. Viz Skladnu §. 176.

To také platí o potažném *jehož*, *jejichž*.

Její, *jejího* a t. d. *ejus*, od starého Genitivu *jeje* (nyní *jí*), potahuje se na ženskou osobu.

náš, naše, naše *od* nás; - něčí *od* někdo.
váš, vaše, vaše *od* vás; ničí *od* nikdo.

Našinec, *nostras*, *vašinec*, *vestras* jsou od *náš*, *váš* odvozená jména statná.

28. Tvoření a formy sloves.

Na slovesu se dá šest rozličných forem rozeznati, a sice:

I. *a*) *nes-u*, *nes-ti*. K původní syllabě *nes* přidává se v přítomném čase *-u*, a v neurčitém způsobu *-ti*.

b) *pi-ji*, *píti*. Původní syllaba *pí* přijímá v přítomném *-ji* (místo *-ju*), v neurčitém *-ti*.

II. *sed-nu*, *sed-nouti*. Původní syllabě *sed* se zavěšuje v přítomném *-nu*, v neurčitém *-nouti*.

III. *sed-ěti*, *se-dím*. K původní syllabě *sed* se přidává v neurčitém *-ěti*, v přítomném *-ím*.

IV. *sad-iti*, *sad-ím*. K původní syllabě *sad* se klade v neurčitém *-iti*, v přítomném *-ím*.

V. *sed-ám*. *sed-ati*. Původní syllaba *sed* béře k sobě v přítomném *-ám*, v neurčitém *-ati*.

VI. *kup-uji*, *kup-ovati*. Původní syllaba *kup* se pro-

dlužuje v přítomném zvukem *-uji*, místo *uju* v neurčitém *-ovati*.

29. Slovesa první formy.

A. Přítomný	*-u*,	Trp. příčestí	*-en*.
Čin. příčestí	*-l*,	Neurčitý	*-ti*.

(1)

zebe,	záblo,	— —	zábsti.
pohřebu,	pohřebl,	pohřeben,	pohřebsti.

Pohřebu jest již zastaralé, a *pohřbím, hohřbiti* (*pohřebím, pohřebiti*) se jen užívá.

(2)

vedu	vedl	veden	vésti
bředu	bředl	bředen	břísti
kladu	kladl	kladen	klásti
bodu	bodl	boden	bůsti
hudu	hudl	huden	housti
jím	jedl	jeden	jísti.

Poslední se liší toliko v přítomném času.

kvetu	kvetl	—	kvésti
hnětu	hnětl	hněten	hnísti
pletu	pletl	pleten	plésti
čtu	četl	čten	čísti
mátu	mátl	matem	másti
rostu	rostl	—	růsti.

(3)

vezu	vezl	vezen	vézti
hryzu	hryzl	hryzem	hrýzti
nesu	nesl	nesen	nésti
třesu	třásl	třesen	třásti
pasu	pásl	pasen	pásti.

(4)

střihu	střihl	střižen	stříci
střehu	stŕáhl	střežen	střéci
žhu	žehl	žžen	žéci
mohu	mohl	možen	moci
vrhu	vrhl	vržen	vrci
peku	pekl	pečen	péci
vľeku	vlekl	vlečen	vléci
řku	řekl	řečen	říci
teku	tekl	tečen	téci
seku	sekl	sečen	séci
tluku	tloukl	tlučen	tlouci.

Zde přešlo před *en* trpného příčestí *h* v *ž*, *k* v *č*; a *hti* a *kti* ale (v neurčitém) v *ci*.

Jest však dvojí uchýlení od této obdoby.

α) Přítomný -*u*, -*i*. Trp. příčestí -*án*.
Čin. příčestí -*al*. Neurčitý -*áti*.

rvu	rval	rván	rváti
štvu	štval	štván	štváti
ženu	hnal	hnán	hnáti
steli, stelu	stlal	stlán	stláti
pošli, pošľu	poslal	poslán	poslati
koli, kolu	klal	klán	kláti
beru	bral	brán	bráti
ssu	ssal	ssán	ssáti
lhu	lhal	lhán	lháti
štiju (štím)	scal	scán	scáti
spím	spal	spán	spáti

Poslední dvě se liší toliko v přítomném času.

β. Čin. příčestí -*el*, Trp. příčestí -*en*.
Neurčitý -*íti* místo *éti*.

meli, melu mlel mlen mlíti

vru	vřel	vřen	vříti
opru se	opřel	opřen	opříti
mru	mřel	mřen	mříti
prostru	-střel	střen	-stříti
chci, chcu *mor*.	chtěl	chtěn	chtíti.

B. Přítomný *-ji, ju*, Trp. příčestí *-ti, n.*
Čin. příčestí *-l*, Neurčitý *-ti*.

(1) Trpné příčestí *-t*:

viji, viju	vil	vit	víti
vyji, veju	vyl	vyt	výti
biji	bil	bit	bíti
piji	pil	pit	píti
myji, meju	myl	myt	mýti
liji	lil	lit	líti
ryji, reju	ryl	ryt	rýti
duji	dul	dut	douti
seji	sel, sál	set, sát	séti, síti
snuji	snul	snut	snouti
sluji	slul	slut	slouti
kryji, kreju	kryl	kryt	krýti.

Odchylná tvoření přítomného času syllabou *du* jsou:

jdu	—	—	jíti
jedu	jel	jet	jeti
budu	byl	byt	býti
(šedu)	šel	šet	—

Místo *pluji, sluji, užiji*, říká se také *pluju, sluju, užiju* a *plovu, slovu, uživu*. *Budu, býti* má scela jiný přítomný čas *jsem* (sl. *jesm* od *jes*).

Následující pomocí *nu* aneb *mu* tvořená, řídí se dle té samé obdoby:

jmu	(je) jal	jat	jíti
pnu	(pě) pal	pat	píti
tnu	(tě) ťal	ťat	títi
žnu	(že) žal	žat	žíti
ždmu	(ždě) žďal	žďat	ždíti
začnu	(če) -čal	-čat	-číti.

Slováci tvoří též od *mnu, mial, miat, miati* místo *mnul, mnut, mnouti.*

(2) Trpné příčestí *-n*:

věji, věju	vál, víl	ván, vín	váti, víti
pěji	pěl	pěn	pěti
laji	lál	lán	láti
ději	děl	děn	díti
zeji	zál	zán	zíti
taji	tál	tán	táti
naději se	-dál se	-dán	-díti se
oději	-děl	děn	-díti
chvěji	chvěl	chvěn	chvíti
přispěji	-spěl	-spěn	-spěti
směji se	smál se	smán	smáti se
pleji	plel	plen	pléti
přeji	přál	přán	přáti, příti
hřeji	hřál, hřel,	hřán, hřen,	hřáti, hříti
okřeji	-křál, -křil	-křán	-křáti, -kříti
kaji se	kál se	kán	káti se
zraji	zrál	zrán	zráti
hraji	hrál	hrán	hráti.

Kám se více užívají, a místo *zraji, hraji,* říkají místem *zrám, hrám, zral, hral.*

Po *a* již skoro všudy východ *ji* v *m* přešel:

dám, *bud.* dal dán dáti.

Tak také *dbáti, cpáti, zdáti se, ptáti se, lháti,*

tkáti, štkáti, čkáti v přítomném čase *dbám, cpám, zdám* a t. d. Přirovnej pátou formu. Tak se též odchyluje *stojím, stál, státi* a *bojím se, bál se, báti se* jen v přítomném času, kterýž k třetí formě náleží.

Místo *piji, piju* nachází se také *pím*, místo *naviji navím*, místo *zabiji zabím*, místo *leji* u starých *lém*. Tak jest *smím* místo *směji* již dávno v obyčeji.

Ostatní jednoslabičná na *ím, ěl, ěn*, jako *dím, děl, děn, díti*, jdou scela dle třetí formy, mimo neurčitý, v němž se *ě* v *j* proměnilo.

Přechod k druhé spřízněné formě na *nu* dělají *stanu*, bud. *stal, stán, státi* a *řeknu*, bud. od *řku, řekl, říci*.

30. Slovesa druhé formy.

Přítomný	*-nu.*	Trp. příčestí	*-nut* (*-en*).
Čin. příčestí	*-nul* (-l).	Neurčitý	*-nouti.*

(1) *-nul, -nut.*

vinu	vinouti	vinul	vinut
manu	manouti	manul	manut
plinu	plinouti	plinul	plinut
plynu	plynouti	plynul	plynut
klenu	klenouti	klenul	klenut
dunu	dunouti	dunul	dunut
tonu	tonouti	tonul	tonut.

Tak také složená *zpomenu, zapomenu* od *manu*.

Vinu, vanu, linu se, plinu, plynu, klinu, dunu srovnávají se s první formou *viju, věju, liju, pliju, pluju, kluju, duju*, *odpočinu* se slovanskou *počiju*, a *klnu* pošlo z *kleju*.

Také v následujících žádá hlahozvučnost *nul*, *nut*:

mnu	mnouti	mnul	mnut
dmu	dmouti	dmul	dmut
přilnu	-lnouti	-nul	-lnut
klnu	klnouti	klnul	klnut
oslnu	oslnouti	oslnul	oslnut
trnu	trnouti	trnul	trnut
hrnu se	hrnouti se	hrnul se	hrnut
usnu	usnouti	usnul	usnut
hnu	hnouti	hnul	hnut

(2) *-l* místo *-nul*

má své místo, když po odvrženém *nu* ouplná, samohláskou zavřená syllaba ostává:

vážnu	vázl	váznouti
klesnu	klesl	klesnouti
hasnu	hasl	hasnouti
drhnu	drhl	drhnouti
páchnu	páchl	páchnouti
prchnu	prchl	prchnouti
umlknu	umlkl	umlknouti.

Přestupují tak říkaje v první formu zpět. Také byla mnohá druhdy v první formě v obyčeji, pročež ještě starý neurčitý: *pástí* od *padu*, *vlásti* od *vladu*, *séci* od *šedu*, *léci* od *lehu*, *síci* od *sahu*, *sehu*, *zapříci* od *zapřehu*, místo nynějšího *padnouti*, *vládnouti*, *sednouti*, *lehnouti*, *sáhnouti*, *zapřáhnouti*.

(3) *-en* místo *-nut*:

bývá řídčeji, a sice jen když před *nu* stojí *h*, *ch* *k*:

táhnouti	táhl	tažen
trhnouti	trhl	tržen
postihnouti	-stihl	-stižen

sáhnouti	sáhl	sažen
zapřáhnouti	-přáhl	-přažen
nadchnouti	-dechl	-dšen (-dchnut)
zamknouti	-mkl	-mčen (mknut)
dotknouti	-tekl	-tčen (-tknut)
tisknouti	tiskl	tištěn (tisknut).

Ukraden není od *ukradnu*, *uvržen*, *střižen* není od *uvrhnu*, *střihnu*, nébrž od *ukradu*, *uvrhu*, *střihu*.

Zapnu, *najmu* a podobná slovesa první formy tvoří příčestí a neurčitý spůsob také podlé druhé:

zapal zapnul, zapat zapnut, zapíti zapnouti,
najal najmul, naját najmut, najíti najmouti.

Syllabou *nu* se tvoří začínavá slovesa (*inchoativa*) od přídavných jmen, jako *blednu* od *bledý*, *sladnu* od *sladký*. Také se krátké budoucí časy podlé této formy tvoří.

31. Slovesá třetí formy.

Neurčitý	*ěti* (*eti*):	hleděti, ječeti.
Čin. příčestí	*ěl* (*el*):	hleděl, ječel.
Trp. příčestí	*ěn* (*en*):	hleděn, ječen.
Přítomný	*im*:	hledím, ječím.

hověti	hověl	hoven	hovení
svrběti	svrběl	svrben	svrbení
kypěti	kypěl	kypen	kypení
voněti	voněl	voněn	vonění
veleti	velel	velen	velení
hořeti	hořel	hořen	hoření
viděti	viděl	viděn	vidění
letěti	letěl	letěn	letění
vězeti	vězel	vězen	vězení

ležeti	ležel	ležen	ležení
viseti	visel	visen	visení
slyšeti	slyšel	slyšen	slyšení
křičeti	křičel	křičen	křičení.

Jednoslabičná původní slovesa této formy jsou:

čpím	čpěl	čpěn	čpíti
pním	pněl	pněn	pníti
dlím	dlel	dlen	dlíti
přím se	přel se	přen	příti
čřím	čřel	čřen	čříti
bdím	bděl	bděn	bdíti

Dním, dněl, dníti *od* den; tmím se, tměl se, tmíti se *od* tma; sní se, snělo (snílo) se, sníti se *od* sen; mžím, mžel, mžíti *ode* mha.

Hřmíti, hřměl pošlo z *hřeměti*; *stkvíti se, skvěl se* ze *vzetkvu*; *zníti* (*vzníti*), *zněl* ze *zveněti*, tak jako přítomný čas *vím* z *vědím* od *věděti*.

Začínavá slovesa, kteráž v Slovanském na *eju* vycházejí, mají v Češtině nyní jen *ím*, podržela však předce v rozkazovacím *ěj*, v přestupovacím *ěje*. Taková jsou: *upěti, uměti, směti* neb *smíti*, z částky také *míti, měl, jměn, jmění*, (sl. *iměti*) a od přídavných jmen odvozená slovesa na *ěti*: *neměti, oněměti* od *němý*, *bujněti* od *bujný*, *ochroměti* od *chromý*, *zvetšeti* od *vetchý* a t. d.

Stavěti, vyháněti, váleti, házeti, a podobná jsou opětovací (*iterativa*) a náležejí k páté formě.

32. Slovesa čtvrté formy.

Neurčitý	*-iti*:	slaviti, honiti.
Čin. příčestí	*-il*:	slavil, honil.

Trp. příčestí -en: slaven, honěn.
Přítomný -ím: slavím, honím.

Trpné příčestí *ěn* po *n*, také po *d*, *t*, když nepřecházejí v *z*, *c*.

dojiti	dojil	dojen	doj
loviti	lovil	loven	lov
vábiti	vábil	váben	vab
topiti	topil	topen	top
mámiti	mámil	mámen	mam
viniti	vinil	viněn	viň
kvíliti	kvílil	kvílen	kvěl
kouřiti	kouřil	kouřen	kuř
říditi	řídil	řízen	řeď
rmoutiti	rmoutil	rmoucen	rmuť
mastiti	mastil	maštěn	mašť
praštiti	praštil	praštěn	prašť
hroziti	hrozil	hrožen	hroz
mísiti	mísil	míšen	měs
hřešiti	hřešil	hřešen	hřeš
cvičiti	cvičil	cvičen	cvič.

Od jiných forem odvozená slovesa jsou buď opětovací buď činěcí (factitiva). Opětovací znamenají opětování neb delší trvání slovesného konání:

uspiti *od* spím, jezditi *od* jedu
honiti — hnáti, voditi — vedu.
choditi — (šedu) jíti, nositi — nesu
voziti — vezu, oblačiti — obleku.

Činěcí slovesa od středních (neutra) první formy odvozená:

1) únaviti *od* nýti, plaviti *od* plýti
otaviti — týti slaviti — slýti
zbaviti — zbýti, praviti — prýti

2) napojiti *od* píti, klopiti *od* klepu se.
kojiti — počiju, sl. mořiti — mru.
oznobiti — zebe, kloniti — klenu.
páliti — pláti. vařiti — vru.

Tak jest *hnojiti* od *hniju*, *živiti* od *živu*, viz Časopis česk. Mus. 1844. str. 549 a 1845 str. 245.

Činěcí slovesa odvozená od třetí formy proměňují *e* původní syllaby v *a*:

svrabiti *od* svrběti, saditi *od* seděti.
trápiti — trpěti, smraditi — smrděti.

Voliti by se zdálo spíše od *vůle* (*vóle*) než od *veleti*, a *položiti* od *lože*, než od *ležeti*.

Přirovnej též *buditi* ke *bdíti*, *pověsiti* k *viseti* neb *visnouti*, *oslepiti*, k *oslépnouti*, *krotiti* ke *krotnouti*, *ochromiti*, k *ochroměti*, *kvěliti* ke *kvíleti*.

Nesčíslně jich jest ode jmen statných a přídavných odvozeno:

babiti *od* bába, velebiti *od* veleba.
ženiti se — žena, okrášliti — krása.
zhanobiti — hanoba, ovdoviti — vdova.

Přitom se proměňuje *k* v *ž*, *ch* v *š*, *k* v *č*:

vážiti *od* váha, sušiti *od* suchý.
množiti — mnoho, učiti — uká, nauka.
pospíšiti — pospěch, mučiti — muka.
strašiti — strach, ručiti — ruka.

Tak také *svědčiti* od *svědek*, *předčiti* od *předek*, *stačiti* (*statčiti*) od *statek*, *račiti* od *radše* (*radč*), *svačiti* (*svatčiti*) od *svátek* (*svatvečer*).

Dvéslabičný neurčitý spůsob prodlužuje *i*: *mdlíti*, *mdlil* od *mdlí*, *mstíti*. *mstil* ode *msta*, *ctíti*

místo *čstíti* (*čestiti*) od *čest*, *křtíti* místo *křstíti* (*křestiti*) od *křest*.

33. Slovesa páté formy.

Neurčitý	-ati:	sypati.
Čin. příčestí	-al:	sypal.
Trp. příčestí	-án:	sypán
Přítomný	-i, u, ám:	sypi, sypu, sypám.

Původní slovesa této formy mají z větší částky v přítomném *ám* a *i*, mnohá jen *ám*, málo která jen *i*.

chovati	chovám	
šklubati	šklubám	šklubi
drápati	drápám	drápi
klamati	klamám	klami
stonati	stonám	stoni
šeplati	šeplám	šepli
žebrati	žebrám	žebři
hlodati	hlodám	hlozi
metati	metám	meci
trestati	trestám	tresci
vázati	— —	váži, viži
plésati	plésám	pleši
strouhati	strouhám	strouži
dychati	dychám	dyši
pykati	pykám	pyči
pískati	pískám	pišti
získati	získám	zišti.

34. Na místo *u* první formy přichází *ám*: *vrhám* od *vrhu*. Samohláska před poslední syllabou se často prodlužuje, kdežto *ě* v *í*, *u* v *ou*, *o* v *á* přechází:

kálám	prokálám	*od* koli
zbírám	vybírám	— beru

bádám	zbádám	— bodu
odkvetám	zakvítám	— kvetu
ostříhám	vystříhám	— střehu
vlíkám	povlíkám	— vleku

jídám jest od *jím, jedl, jeden.*

Jen v málokterých se samohláska nemění:

ometám	vymetám	*od* - metu
zapletám	opletám	— pletu
vyrostám	narostám	— rostu
opekám	(opěkám)	— peku.

35. Podlé této obdoby jdou také odvozená 2hé, 3tí a 4té formy:

(1)

zamrzati: mrznu,	umlkati: umlknu
zapáchati: páchnu,	mokati: moknu
hárati: hořeti,	hřímati: hřměti
povídati: pověděti,	vídati: viděti
létati: letěti,	líhati: ležeti
prchati: pršeti,	křikati: křičeti
smlouvati: mluviti,	roubati: rubiti
šlapati: šlapiti,	tápati: topiti
chápati: chopiti,	lámati: lomiti
kárati: kořiti,	pátrati: patřiti
chytati: chytiti,	louskati: luštiti
hlásati: hlásiti,	kousati: okusiti
bouchati: bušiti,	mákati: močiti.

Opětovací *namítati, přemítati, rozmítati, smítati, zamítati, zmítati, vymítati,* jsou od *metati.*

(2)

Před poslední hlásku, chybíli samohláska, vloží se *í:*

jímám: jmu — vzývám: zovu, zvu
rozžívám: žvu — poštívám: štvu
posílám: pošli — zavírám: zavru
umírám: umru — podpírám: podepru
rozžíhám: rozžhu — čítám: čtu.
říkám: řku.

Tak také následující, ježto *nu* druhé formy v *nám* proměňují.

spínám: sepnu — vymínám: vymnu
požínám: požnu — vyždímám: vyždmu
začínám: začnu — zaklínám: zaklnu.

Línám se *od* linu, spomínám, zapomínám *od* zpomenu, zapomenu, *ano* i zhasínám *od* zhasnu. Nadýmám *od* nadmu.

Jiná odvrhují *nu*, vkládajíce *y* neb *ý*:

dýchati: dchnu — vzdychati: vzdechnu
vysychati: vyschnu — zamykati: zamknu
polykati: polknu — dotýkati: dotknu.
potýkati se: potknu se.

(3)

Krátka samohláska původní syllaby se prodlužuje, místo *ji, ju* (a *nu*) přijímá se *vám*:

bývám: býti — provívám: věji, věju,
zpívám: pěji, pěju — umývám: myji, meju
nadívám: ději — nadouvám: duji
zívám: zeji — užívám: žiji
obouvám: obuji — zouvám: zuji
vyblívám: bliji — plívám: pliji
hřívám: hřeji — okřívám: okřeji
mávám: manu — plývám: plynu
vyklívám: klinu — stávám: stanu.

Mívám *jest od* jměji, měti, míti, lhávám *od*

lháti, *jakož i* brávám, dávám, smávám se, stávám *od* hráti, bráti, smáti se, státi, *tak též* scávám *od* scáti, spávám *od* spáti.

Dle této obdoby se řídí častotlivá slovesa (*frequentativa)*, ješto v přítomném času *ívám*, místo *ím*, *ávám* místo *ám* přijímají.

honívám *od* honím	slitovávám se *od* slituji se
jídávám — jídám	ošetrávám — šetřím.

36. Opětovací slovesa na *ěti*, (*eti*) místo *ati*.

Slováci říkají ještě *vykáňati*, *pokúšati*, Čechové *vykáněti*, *pokoušeti*, z čehož se vidí, že tato zastaralá forma ze slovanské wedlejší formy *iati* (místo *ati*) povstala.

Čechové zde proměnili *ia* v *ě*, kteréž se ale jen po *v*, *p*, *n*, *d*, *t* klade, po *j*, *l*, *z*, *ž*, *š*, *c*, *č* zastupuje jeho místo čisté *e*:

rozvíjeti: viji, viju	zabíjeti: biji, biju
bájeti: baji	připíjeti: piji
pomíjeti: miji	říjeti: říji
vláčeti: vleku	obláčeti: obleku.

Zhrzeti *jest od* zhrdnu, pobízeti *od* pobídnu, líceti *od* líknu; nalíknu. Zaváněti *od* voněti, dohlízeti, dohlížeti *od* hleděti.

Nejvíce jich jest od 4té formy odvozeno, z nichž mnohá jen v složení se užívají:

napájeti: napojiti	rozpráněti: praviti
skrápěti: kropiti	zatápěti: topiti
zacláněti: cloniti	skláněti: kloniti
káleti: kaliti	přispářeti: spořiti
sváděti: svoditi	provázeti: provoditi
obouzeti: buditi	vyjížděti: jezditi
vyvážeti: voziti	pouštěti: pustiti

urážeti: uraziti	věšeti: věsiti
zapášeti: zápasiti	uhášeti: hasiti
mlaceti: mlátiti	spláceti: platiti
káceti: překotiti	ponouceti: nutiti
kráčeti: kročiti	máčeti: močiti,

Klanēti se skracuje samohlásku jako *mlaceti, vraceti*, kteráž obyčejně prodloužena bývá.

Ve slovanském a ruském jazyku užívá se této opětovací formy nejvíce. Čechové se uchylují více k šesté formě. Nyní se raději říká *udělovati* než *udileti*, *uhašovati* než *uhášeti*, a od *zatratiti* tvoří se *zatracovati* ne *zatráceti*, ač jen *utráceti* od *utratiti* v obyčeji jest.

37. Slovesa šesté formy.

Neurčitý	-ovati: kupovati,
Čin. příčestí	-oval: kupoval.
Trp. příčestí	-ován: kupován.
Přítomný	-uji, uju: kupuji, kupuju.

Slovesa této formy mají bez mála skoro všecka opětovací význam, a jsou od jiných již utvořených částek řeči odvozena.

Ode jmen statných a přídavných jakož i od příslovek:

boj: bojovati, bojuji	zvěst: zvěstovati
huba: hubovati	meze: mezovati
libý: libovati	kříž, křižovati
sněm: sněmovati	duše: dušovati se
pán: panovati	obec: obcovati
věno: věnovati	práce: pracovati
kámen: kamenovati	bič: bičovati
milý: milovati.	péče: pečovati

král: kralovati	roh: rohovati
čáry: čarovati	slouha: posluhovati
dar: darovati	strach: strachovati se
bída: bědovati	rok: rokovati
rád: radovati se	dík: děkovati
pout: putovati	opak: opakovati
paměť: pamatovati	pohlávek: pohlavkovati.

Hořekovati od *hoře* s dokládajícím *k*.

38. Odvozování od sloves.

Odvozená slovesa od druhé formy skracují sice samohlásku původní syllaby, neproměňují však souhlásky před *uji*, *uju*, *ovati*:

bud.	*přítom.*	
rozvinu:	rozvinuji	rozvinovati
shrnu:	shrnuji	shrnovati
vypláknu:	vyplakuji	vyplakovati
pozdvihnu:	pozdvihuji	pozdvihovati
stěhnu:	stěhuji	stěhovati
obsáhnu:	obsahuji	obsahovati.

Odvozená od 4té formy proměňují souhlásku bezpostředně před *uji*, *ovati* stojící, a sice *d* v *z*, t v *c*, *z* v *ž*, *s* v *š*, *st* v *šť*, jak milé tomu blahozvučnost připouští.

bud.	*přítom.*	*bud.*	*přítom.*
opojím:	opojuji	obhájím:	obhajuji
vyslovím:	vyslovuji	navštívím:	navštěvuji
slíbím:	slibuji	koupím:	kupuji
oznámím:	oznamuji	oblomím:	oblomuji
proměním:	proměňuji	naplním:	naplňuji
uvalím:	uvaluji	vychválím:	vychvaluji
umořím:	umořuji	spatřím:	spatřuji

uvodím: uvozuji	vyloudím: vyluzuji
zohyzdím: zohyžďuji	shromáždím: shromážďuji
zarmoutím: zarmucuji	zanítím: zaněcuji
posvětím: posvěcuji	vrátím: navracuji
pocítím: pociťuji	zapečetím: zapečeťuji
ujistím: ujišťuji	oklestím: oklešťuji
svozím: svožuji	urazím: uražuji
povážím: považuji	rozmnožím: rozmnožuji
zavěsím: zavěšuji	smíším: směšuji
poruším: porušuji	vysuším: vysušuji
vyučím: vyučuji	půjčím: půjčuji.

Vyskakuji, *postrkuji*, *vyprskuji* nejsou bezprostředně od *skočiti*, *strčiti*, *preyštiti*, nýbrž od *skákati*, *strkati*, *preyskati* odvozena, protože poslední souzvučka nezměněna zůstala, jakož při odvozování od páté formy (*-ati*, a *-eti*) vždy zůstává. *Přirovnejme*:

zpívati: prozpěvovati	hýbati: pohybovati
drbati: podrbovati	lámati: vylamovati
zpytati: zpytovati	létati: proletovati
vázati: svazovati	mazati: vymazovati
psáti: zapisovati	kousati: přikusovati
trhati: vytrhovati	uléhati: ulehovati
píchati: popichovati	dmýchati: rozdmychovati
pronikati: pronikovati	zamlkati: zamlkovati
utískati: utiskovati	krájeti: okrajovati
házeti: vyhazovati	sázeti: vysazovati
kráčeti: pokračovati	přemýšleti: přemyšlovati.

Tato forma, jakož i 5tá, jest k tomu, aby slovesům kratších forem, ježto přisazenou předložkou v budoucí časy přecházejí, přítomný čas tvořila.

39. Slovesa vracovací

Ve všech formách jsou slovesa s připojenou vracovací náměstkou *se*. Jsou buď vlastně vzájemná, když obostranný oučinek znamenají: *bíti se, potýkati se, hádati se, rváti se.*

Taková jsou některá složená s *s*: *sejíti se, scházeti se, sletěti se, sstoupiti se, shledati se.*

Buď jsou vracovací činná, když se jednání na jednající podmět vrací: *mýti se, říznouti se.*

Buď jsou vracovací střední, kterážto mimo spojení *se*, v obyčeji nejsou, jako: *báti se, styděti se, diviti se, hněvati se, radovati se, kochati se, štítiti se, ostejchati se.*

Některá vracovací slovesa berou raději místo Akkusativu *se* Dativ *si* (*sobě*): *stěžovati si, stýskati si, naříkati si, všímati si, oblíbiti si.* Zbytečno jest to arci v *sednouti si, lehnouti si.*

40. Tvoření přítomného času.

Formy přítomného času udány jsou při formách sloves. Přicházejí však při některých formách původní budoucí časy, jako *budu, erò*, jehož přítomný čas *jsem* jest.

Složená slovesa kratších forem (1ní, 2hé, 4té), jelikož předložkami v budoucí čas přecházejí, vypůjčují sobě přítomný od delších forem t. j. od opětavých a častotlivých (5té a 6té). Pro *prospěji, oději, okřeji, obuji, zavru, prostru, pošli* béře se přítomný čas z 5té formy: *prospívám, odívám, okřívám, obouvám, zavírám, prostírám, posílám.*

Druhá forma obsahuje při jednom východu *nu*, jak přítomný tak také budoucí čas. Tak jest

páchnu, přítomný a *kousnu* pro *kousati* budoucí čas, jehož přítomný *kousám* k 5té formě náleží. *Odpočinu* má přítomný *odpočívám*.

Pustím, *skočím* a jiná mnohá prostá slovesa 4té formy jsou budoucí časy, kterážto sobě přítomný od opětavé formy vypůjčovati musejí: *pustím* od *pouštěti*, *pouštím*; *skočím* od *skákati*, *skákám*, *skáči*. *Koupím*, *slíbím* a všickni budoucí časové složených sloves tvoří přítomný čas od 6té formy: *kupuji*, *slibují*.

Složená 3tí formy vypůjčují přítomný čas od častotlivých na *ívám*: *vyrozumím*, *vyrozumívám*, *shovím*, *shovívám*, *omdlím*, *omdlívám*. Při obrazném (figurním) významu, kdež se to státi nemůže, protahuje se předložka: *závidím*, *nenávidím*, *závisím*, *přisedím*, *přistojím*, *přisluším*, *přidržím se*, *náležím*, *přináležím*, kdežto jinák *vidím*, *držím*, *ležím* předložkami v budoucí čas přechází.

Slovesa 5té formy, jichž přítomný čas složením v budoucí se mění, brávají obyčejně prodloužilejší (častotlivou) formu *ávám* ku tvoření přítomného času. Od *pochovám*, *pochovávám*, *vykonám*, *vykonávám*, *povolám*, *povolávám*, *očekám*, *očekávám*, *oplakám*, *oplakávám*.

Několiko málo jich vypůjčuje přítomný čas od jiného kořene, jako *budu* od *jsem*, *položím* od *kladu*, *vyložím* od *vykládám*, *naložím*, *přeložím*, *složím* od *nakládám*, *překládám*, *skládám*, proto že od *položím* žádné opětavé formy (ani *poláhati* ani *položuji*) u nás nyní v obyčeji není. *Vezmu* má *beru*, *uhodím*, *udeřím* má *biju*, *biji* za přítomný čas.

41. Tvoření budoucího času.

Trvalejší budoucí čas opisuje se pomocným slovem *budu* k neurčitému spůsobu: *budu jísti, budu spáti*. Krátký budoucí čas není dle formy od přítomného rozdílen: *ukradu, umřu, uzřím, ponesu, polezu, pojím*. Zde přechází přítomný *kradu, mru* a t. d. jen proto v budoucí, poněvadž se předloženou předložkou jednání více určuje. Prostý, jednotný budoucí čas tvoří se dle druhé formy syllabou *nu: padnu*, t. jen jednou.

Prostá slovesa, kteráž povahou svou trvalejší jednání, ježto se jedním rázem neskončuje, oznamují, mívají obyčejně toliko trvalejší budoucí čas.

spím	budu spáti	jím	budu jísti
mohu	budu moci	lhu	budu lháti
slovu	budu slouti	zebe	bude zábsti.

Pomohu jest budoucí čas od *pomoci, juvare*, ne však od prostého *moci, posse*.

Jednotná slovesa (*singularia*) první formy *jdu, jedu, ženu, vedu, vezu, nesu* přestávají na předložce *po*, a toliko jejich opětavá (4té formy) schopna jsou trvalejšího budoucího času.

jíti,	půjdu,	budu choditi
jeti,	pojedu,	budu jezditi
hnáti,	poženu,	budu honiti
vesti,	povedu,	budu voditi
vezti,	povezu,	budu voziti
nesti,	ponesu,	budu nositi.

Tak také *polezu, pokvetu, porostu, poteku* a t. d. *Ponesu kabát ke krejčímu; celý den budem nositi vodu.* Krátké budoucí časy, zvlášť s předložkami *do* a

po složené, zastupují také *futurum exactum* jiných jazyků: *když umře, když krávy požerou, když pojíme, když požnem, dožnem ječmen.* Neurčitě: *když budem žíti* jest něco jiného a neznamená dřívější jako přešle budoucí čas z ohledu pozdnějšího určeného.

42. Budoucí časy na *nu* (2hé formy).

Přeložili se slovesa 1ní, 3tí neb 5té formy v druhou formu, znamená jednotlivé, dle času úplně určené, rychle pomíjející jednání, kteréž se jako přítomné mysliti nemůže, protože bez trwání jest, nýbrž jen jako budoucí: *stanu* od *státi, bodnu* od *bodu, střihnu* od *střihu, řeknu* ode *řku.* Na ten způsob jsou budoucí časy *poběhnu, padnu, lehnu, sednu, sáhnu, zapřáhnu, seknu* od zastaralých forem *běhu, padu, lehu, sedu, sahu, seku, přahu* odvozeny.

Ukradnu, ustřiknu, uvrhnu, nalezmu, probodnu, rozžhnu jsou z dvojího ohledu budoucí časové, proto že jakožto složení ještě *nu* přijímají. Prostá slovesa 2hé formy, kterážto pro své delší trvání ještě budoucí čas nejsou, stanou se jím, když se jim předpojí *po, u, z, s* a jiné předložky:

hnu	pohnu,	minu	pominu
kynu	pokynu	táhnu	potáhnu
tonu	utonu	váznu	uváznu
hynu	zhynu	moknu	zmoknu.

Podlé rozličnosti významu z ohledu na kratší určitý čas, aneb na delší neurčité trvání, jsou jen některá dokonaného a přitom nedokonaného budoucího času schopna, neproměňujíce formy:

mnu	budu mnouti	vymnu
klenu	budu klenouti	sklenu

mrznu	budu mrznouti	umrznu
tisknu	budu tisknouti	vitisknu.

Vládnu, budu vládnouti není schopno krátkého budoucího času.

Nejvíce jich jest ale, ješto žádného delšího (nedokonaného) budoucího času schopna nejsou, než vypůjčují jej sobě obyčejně od 5té, málo kdy od 3tí formy:

hnu	pohnu	budu hýbati
váznu	uváznu	budu vězeti
táhnu	potáhnu	budu tahati.

Zvlášť ona, ješto toliko 2hou formu přijímají ku tvoření jednotlivého budoucího času:

drbnu	budu drbati,	klepnu	budu klepati
kopnu	budu kopati,	padnu	budu padati
prdnu	budu prděti,	klesnu	budu klesati.

43. Budoucí čas 3tí a 4té formy.

Prostá slovesa 3tí formy mají vlastně nedokonaný budoucí čas:

vidím	budu viděti,	sedím	budu seděti
slyším	budu slyšeti,	ležím	budu ležeti
mlčím	budu mlčeti,	klečím	budu klečeti.

Dokonaný tvoří některá, ješto dle svého významu též kratšího času schopna jsou, s částečkami *o, u, po, z*: *uvidím, uslyším, podržím, omrzím, oželím, zmizím, zakrmím*: zvláště začínavá: *lačněti budu, zlačním, tučněti budu, ztučním, lyseti budu, olysím. Letěti* (*poletím*), *běžeti* (*poběhnu*) nemohou pomocným *budu* opsána býti, proto že se trvalejší

letání a běhání opětavými *létati, lítati, běhati* vyjadřují: *budu létati, lítati, budu běhati.*

Opětavá 4té formy *honiti, jezditi, voditi, choditi, voziti, nositi* žádají opsaný budoucí čas: *budu honiti* a t. d. a vypůjčují sobě krátký z první formy: *poženu, pojedu, povedu, půjdu, povezu, ponesu.* Pročež u starých složena z *vodím, uvodím, dovodím* a t. d. nebývala žádný budoucí čas. U novějších však jsou *uvodím, provodím, svodím* a t. d. pravé budoucí časy, jelikož přítomný raději od 5té formy *uvádím, provázím, svádím* tvoří.

Prvotná (jednotlivá) slovesa zavírajíce význam buď několika jednotlivých jednání, buď žádajíce delší trvání, schopna jsou delšího (nedokonaného) budoucího času:

zvoním, budu zvoniti	žením se, budu se ženiti
chlubím se, budu se chlubiti,	chválím, budu chváliti
prosím, budu prositi,	cítím, budu cítiti.

Jsouli však na jediné jednání obmezena, aneb hledíli se více na skončení než trvání takového jednání, užívá se v případnosti té krátkého (dokonaného) budoucího času s částečkami *o, u, po, z, za,* často též s jinými:

mluvím, promluvím,	chlubím se, pochlubím se
topím, zatopím,	mámím, omámím
zvoním, zazvoním,	žením se, ožením se
modlíme se, pomodlím se,	vařím, uvařím
rodím, porodím,	množím, rozmnožím
šatím, ošatím,	těším, potěším.

Složená, jako *napojím, spojím* nejsou delšího budoucího času schopna. Ovšem však jejich opětavá *napájím, spojuji, budu napájeti, budu spojovati.*

Ano i některá prostá slovesa 4té formy jsou původně krátké budoucí časy, jejichžto přítomný a trvalejší budoucí toliko v 5té a 6té formě přicházejí.

šlapím	šlapám	budu šlápati
střelím	střílím	budu stříleti
hodím	házím	budu házeti
vrátím	vracím	budu vraceti.
chytím	chytám	budu chytati
pustím	pouštím	budu pouštěti
mrštím	mrskám	budu mrskati
praštím	práskám	budu práskati
kročím	kráčím	budu kráčeti
stavím	stavuji	budu stavovati
stačím	postačuji	budu postačovati
chybím	chybuji	budu chybovati
koupím	kupuji	budu kupovati.

Stoupím přichází jen s předložkami, pročež jsou budoucí časové *ustoupím*, *vstoupím* (vnitř), *vstoupím* (*vz-stoupím*, nahoru), *vystoupím*, *postoupím*, *zastoupím*, *sestoupím* (dolů neb do hromady), *odstoupím*, *podstoupím*, *přistoupím*, *přestoupím*, *rozstoupím se*, jejichž přítomný a trvalejší budoucí čas od opětavých forem *stupuji* a *stoupám* tvořen bývá: *ustupuji*, *vstupuji*, *přistupuji* aneb *přistoupám*, *budu přistupovati* a t. d. *Ráčím* od *ráčiti* (*dignari*) zastupuje budoucí i přítomný čas, podlé slovesa k němuž připojeno bývá, jestli dokonaného čili nedokonaného významu.

44. Budoucí časy 5té a 6té formy.

Jednotná prostá slovesa 5té formy, t. j. taková, kteráž se zde jako prvotná zhlížeti musejí, mají jakožto nedokonaná slovesa jen delší budoucí čas; přecházejí však přece, připojíli se k nim spředu předložka, w dokonaný budoucí čas:

dívám se	budu se dívati	podívám se
volám	budu volati	zavolám
žádám	budu žádati	požádám
šeptám	budu šeptati	pošeptám
chystám	budu chystati	přichystám
řehtám	budu řehtati	zařehtám
čekám	budu čekati	počkám, posečkám
míchám	budu míchati	zamíchám
vejskám	budu vejskati	zavejskám.

Získám a *zoufám* užívají se v přítomném i budoucím čase. *Doufám* přešlo v přítomný čas, že se při něm na složení z *do* a *uffati* více nemyslí. *Nechati*, bud. *nechám*, zastupuje složené *zanechám* neb *ponechám*. *Pospíchám, budu pospíchati*, vypůjčuje krátký budoucí čas od *pospíšiti, pospíším, líbati* od *políbiti, políbım*. Viz bud. časy 4té formy. Jiná, neznamenáli se celá trvalost jednání, nýbrž jen jako přechodem, berou svůj budoucí čas také z 2hé formy: *trhati, budu trhati, potrhám, roztrhám*, a *trhnu, potrhnu, roztrhnu. Řezati, budu řezati, pořezám, uřezám*, a *říznu, uříznu; štípati, štípati budu, poštípám* a *štípnu, rozštípám* a *rozštípnu.*

Přímo ode jmen odvozená slovesa 6té formy opisují svůj budoucí čas pomocným *budu*; přecházejí však přece, ač ne tak zhusta složením s předložkami v budoucí čas:

bojuji	budu bojovati	vybojuji
potřebuji	budu potřebovati	zpotřebuji
jmenuji	budu jmenovati	pojmenuji
miluji	budu milovati	zamiluji
čaruji	budu čarovati	učaruji
raduji se	budu se radovati	zraduji se
pracuji	budu pracovati	vypracuji
bičuji	budu bičovati	zbičuji
děkuji	budu děkovati	poděkuji.

Předce jest od *následovati, následuji*, od *pronásledovati, pronásleduji* přítomný čas, protože význam žádného určitého budoucího času nepřipouští.

Slituji se, smiluji se, zvěstuji, ano i prosté *daruji*, užívají se buď v přítomném neb v budoucím čase dle toho jakž se na určitý neb neurčitý čas vstahují. Luk. 2, 10. *zvěstuje vám, annunciabit vobis*. O mnohých zvěstováních může se říci *zvěstovati budu*.

Opětavá 5té a 6té formy, zvlášť jsouli jejich prvotná v témž významu v' užívání, mají jen opsaný budoucí čas, protože prvotná krátký nahražují:

ubývám	budu ubývati	ubudu
prospívám	budu prospívati	prospěji
zavírám	budu zavírati	zavru
slýchám	budu slýchati	uslyším
skáči	budu skákati	skočím
stejskám si	budu si stejskati	stesknu si.
	-eti,	
rozvíjím	budu rozvíjeti	rozviji
pomíjím	budu pomíjeti.	pominu

střílím	budu stříleti	střelím
pouštím	budu pouštěti	pustím.

Od *povlékám*, *povlíkám*, *povleku*; od *navlékám*, *navlíkám* ale protože se význam odchyluje, *navlékni*, *navlíknu*, navlékneli se jen jedna jehla.

Od *zpívám*, *plovám*, *kovám* bývají připojením částečky *za*, *o*, *pře*, budoucí časy *zazpívám*, *přeplovám*, *okovám* tvořeni, protože se *zpěji* neužívá a *přepluji*, *okuji* velmi zřídka.

Upadám, *opadám*, *popadám*, *zapadám*, *usedám*, *přilehám*, *zaprahám*, *vyprahám*, *zdvihám* slavněji než *zvedám*, nepřecházejí složením s předložkami (dle pravidla) v budoucí čas.

Častotlivá slovesa na *áván*, *ívám* vypůjčují budoucí čas od prvotných:

pochovávám	budu pochovávati	pochovám
zanedbávám	budu zanedbávati	zanedbám
provolávám	budu provolávati	provolám.

Tak také slovesa na *uju*, *uji*:

navštěvuji	budu navštěvovati	navštívím
kupuji	budu kupovati	koupím
podpaluji	budu podpalovati	podpálím
rozněcuji	budu rozněcovati	roznítím
půjčuji	budu půjčovati	půjčím.

Prvotné od *vyskakuji* jest *skáči*, *skákati*, že ale opětavého krátkého budoucího času *vyskáči* v tomto smyslu se neužívá, béře se od kratší formy *skočiti*, *vyskočím*. *Pokračuji* má pro svůj obrazní (figurní) význam dlouhý budoucí čas. Tak také nemůže *prozpěvuji*, *povýskuji* v *prozpívám*, *provýskám* přecházeti, protože částečka *pro* v této formě scela jiný význam má.

Že *stěhuji se*, *budu se stěhovati* kratší formy schopno není, přechází částečkou *pře* v budoucí čas: *zejtra se přestěhujem.*

Ona slovesa (5té formy), kteráž ač od kratších forem odvozena, přece však tímto odvozením, aneb připojením částečky rozdílné významy přijímají, neřídí se přísně podlé pravidla opětavých, protože jako jimi býti přestávají. Z nich složená tedy přecházejí také v budoucí čas, bez opisování s *budu*, jako prvotná:

kálím	budu káleti	ukálím,	pokálím
hledám	budu hledati	shledám,	vyhledám
hlídám	budu hlídati	shlídám,	dohlídám.
vláčím	budu vláčeti	uvláčím,	zavláčím.

Prvotné od *káleti* jest *kaliti*. *Obláčeti*, *povláčeti*, *svláčeti*, neodchylují se tak patrně významem od *obleku*, *povleku*, *svleku*, jako *vláčeti*, pročež také *obláčím*, *povláčím*, *svláčím* ač složena jsou, významu budoucího času nemají.

Od *ohlídati se*, *ohlížeti se*, *ohlízeti se*, *ohlídám se*, *ohlízím se* (*ohlížím se*) nejsou budoucí časové, protože se význam jejich od *hleděti*, *hledím* méně odchyluje než v *hledati*: *hlídati*. *Ohlídám se*, dluží sobě dokonený budoucí čas od 2hé formy *ohlídnu* (*ohlédnu*) *se*, t. jednou jen.

Snídati nemůže si krátký budoucí čas od *jísti*, *snísti* vypůjčiti, aby se tudy významové nepomátli, pročež jest *snídám* nejen delšího budoucího času *budu snídati*, ale i kratšího *posnídám*, *dosnídám* schopno, ač *jídati* opětovací od *jím* jest.

Od *říkám*, *budu říkati*, jest *naříkám si* přítomný čas, *odříkám* ale budoucí, protože *naříkati*,

si dle ponětí žádného určitějšího času schopno není, jako *odříkati*, při němž se na určitě dokonalé jednání mysliti může.

I tehdáž, když se opětavý význam netratí, určuje se někdy přítomný čas prostých opětavých sloves předložkou oupněji, a přechází tudy v opětavý budoucí čas:

	přítom.	*bud.*
krájeti	krájím	skrájím
lámati	lámu, lámi	polámi
lítati	lítám, létám	nalítám
stříleti	střílím	vystřílím
chytati	chytám	pochytám
sázeti	sázím	vysázím
káceti	kácím	skácím
strkati	strkám	nastrkám.

Při čemž se na více jednotných dob, v nichž celé jednání záleží, myslí: *Dlouho budeš házeti, až všecko z okna vyházíš.* Tu se více věcí pomalu vyhazuje. *Hned ten hrnec vyhodím.* A zde se to jedním vrhem stane.

Předce však *přihází se* od *přihazeti* pro svůj figurní význam není žádný budoucí čas, a tu se forma *přihoditi se: přihodí se* bráti musí. *Porážím* stane se předloženým *z*, budoucí čas: *všecky je zporážím.* Též *tahati, trhati, sekati* a jiná podobná 5té formy, na nichže lpí opětavý význam, jsou schopna opětovaného budoucího času. Přirovnejme *roztáhnu* k *roztahám, vytrhnu* k *vytrhám, useknu* k *usekám, scípnu* k *poscípám.*

45. Tvoření minulého času na *ch*.

Od přítomného (někdy budoucího) času 1ní formy první osobu prostého minulého času odvržením *ji* (skonáváli se původní syllaba samohláskou) snadno udělati: od *piji* odvržením *ji* zůstává *pi*, a připojíli se k tomu *ch* jest první osoba: *pich*. Slovesa však na *u*, jichžto původní syllaba souzvučkou se skonává, přijímají v minulém času *e*: *vede*, *vedech*, *plete*, *pletech*, od *vedu*, *pletu*. Zde se podlé pravidla proměňuje *h* v *ž*, *k* v *č*: *střeže*, *střežech*, *vleče*, *vlečech*, od *střehu*, *vleku*.

Slovesa 2hé formy, předcházíli v končení *nu* samohláska, mají *u*, *uch*: *minu*, *minuch* od *minu minouti*. Která pak před *nu* souzvučku mají, milují východ 1ní formy *e*: *styde*, *stydech* od *stydnu*, *stydnouti*.

V slovesech ostatních forem tvoří se minulý čas od neurčitého způsobu vypuštěním ti: *hořeti*: *hoře*, *hořech*; *honiti*: *honi*, *honich*; *kázati*: *káza*, *kázach*; *milovati*: *milova*, *milovach*.

Druhá a třetí osoba jsou vždycky stejny, kde se buď promění *ch* v *še*, a předcházející samohláska často se prodlužuje, jako: *piše* (*piješe*), *vedeše*, *minuše*, *styděše*, *hořeše*, *honíše* (*honieše*), *kázáše*, *milováše* a t. d. a nebo se *ch* docela vynechá, jako: *pi*, *vede*, *minu*, *styde*, *hoře*, *honi*, *káza*, *milova* a t. d. Wiz §. 134.

Tento prostý minulý čas jest již zastaralý, a novější Čechové pomáhají si, i kdeby prostý státi měl, opsaným minulým časem, kterýž zvláště v básnictví velmi vadí, ujímaje rčení jadrné krátkosti.

Opsanému minulému času základem jest příčestí *(participium)*, s nímž pomocné slovo *jsem*, *jsi*, *jest*, *jsme*, *jste*, *jsou* spojeno bývá:

byl sem	byli sme
byl si	byli ste
byl jest	byli sou,

Připojíli se místo *sem* k příčestí *byl sem*, máme předminulý t. j. předtím aneb dříve minulý čas:

byl sem byl, fueram	byli sme byli
byl si byl, fueras	byli ste byli
byl jest byl, fuerat	byli sou byli.

Tak také *byl sem psal* aneb *psal sem byl.*

46. Tvoření žádacího (spojovacího) způsobu.

V žádacím se připojuje k příčestí částečka *by*. Poznačení osob děje se na té částečce:

Jedn.	1. bych	*Množ.*	bychom (bychme, bysme)
	2. bys (*st.* by)		byste (*st.* byšte)
	3. by		by (*st.* bychu)

Zde se starožitné formy ještě zachovaly.

Tedy *a*) *nedominulý* čas:

byl-bych	byli-bychom
byl-bys (by)	byli-byste
byl-by	byli-by.

b) *Předminulý*:

byl-bych byl	byli-bychom byli
byl-bys byl	byli-byste-byli
byl-by byl	byli-by byli.

V spojovacím jest *aby* (místo *by*) obyčejnější:

abych šel, *abys šel*, *aby šel*. Zde tedy zastupuje nedominulý také přítomný čas.

Staří mívali též výbradný budoucí čas (*futurum conditionale*) k. p. *ač zapomanul budu tebe*, *si oblitus fuero tui*, *Psalt. Mus*. *tehda bude škodu obdyržal*, Zemská Práva, srovnej též *Dobrov. Instit. Ling. Slav. p.* 392.

47. Tvoření spůsobu přestupovacího.

Přítomný čas tohoto příčestí řídí se podlé přítomného ukazovacího, a tvoření zřejmě se vidí v skloňování: *nesa* od *nesu*, *sedě* od *sedím*, *hledaje* od *hledám* (st. *hledaju*).

Minulý čas přestupovacího spůsobu tvoří se přímo od činného příčestí, když se místo *l* postaví *v*: *byl*, *byv*, *hnul*, *hnuv*, *seděl*, *seděv*.

Neníli před *l* samohlásky, vynechá se i *v*: *padl*, *pad*, *vezl*, *vez*, *nesl*, *nes* a t. d.

Nachází se však také *přišedv*, *padv* a *padev*.

48. Tvoření neurčitého spůsobu.

Tvoření neurčitého, jakož i příčestí, jest výše při každé formě ukázáno. Může se tedy jen přítomný čas jakožto původ v Slovníku udati. Mělby se však při třetí a čtvrté formě neurčitý spůsob místo přítomného času udávati, protože se z východu *ím* věděti nemůže, jestli neurčitý *ěti* čili *iti*.

49. Dostižný spůsob (*Supinum*).

Dostížný jest již zastaralé, krom formule *jdi spat*, a podobných. V sprosté řeči se nyní oby-

čejně *i* v neurčitém vynechává, však tento kusý neurčitý způsob přece v něčem při některých se liší. Neboť *spát* v průpovědi *chce se mi spát*, (místo *spáti*) má dlouhé *á*; *jděte spat* ale jakožto vlastní dostižný má *a* krátké. Tak staří říkávali *budeme žíti*, ale *šli žat* v dostižném.

50. Tvoření trpného smyslu.

Trpné příčestí jest výše při každé formě ukázáno. Od tohoto se připojením pomocného slova *jsem* aneb *bývám, budu, byl sem*, jiné časy a způsoby tvoří:

psáno jest	psáno jest bylo
psáno bývá	psáno buď
psáno budé	a t. d.

Že pak *psáno jest* latinskému *scribitur* scela neodpovídá, staví se, kde smysl opětavý neb častotlivý význam připouští, pomocné *bývám: souzeni býváme, judicamur.*

V mnohých případnostech se trpné, zvlášť v 3tí osobě raději opisuje částečkou *se*: *píše se, mluví se o tom* a t. d.

Také neurčitý, spojen s *dám*, nahrazuje trpný smysl: *nedali ohně hasiti, dáme ho pochovati, curabimus eum sepeliri.* Jinák se též trpné, neujímáli se tudy smysla, v činné mění: *říkávají* (*lidé*), *dicitur, volají tě* místo *volán jsi*; *nemohli ho pochovati* místo *nemohl pochován býti.*

51. Slovesná jména.

Jména, ješto vlastně jednání neb nejednání slovesa vyjadřují, a kteráž proto slovesná (též

příčestná) jmenujem, tvoří se zrovna od trpného příčestí, připojením k *n* neb *t* protažného *í*:

1. píti, pit, pití	4. učiti, učen, učení
2. hnauti, hnut, hnutí	5. volati, volán, volání
3. seděti, seděn, sedění	6. zvěstován, zvěstování.

V příčestí na *at* přechází *a* v *e*:

zajetí *od* zajat	početí *od* počat
snětí — sňat	žetí — žat
stětí — sťat	a t. d.

52. Tvoření předložek.

Předložky jsou na větším díle pouzí kořenové a prosté syllaby první a druhé třídy:

1) o,	na	2) ob, obe	pra-	
u	do	od, ode	pro	
v, ve	z, ze	vz-	pod	
vy-	za	bez, beze	nad,	nade
pa	s, se	při	roz-,	roze-
po	k, ke, ku	pře	dle.	

Do třetí třídy náležejí *před*, *přes*.

Částečky *vy*, *pa*, *vz*, *pře*, *pra*, *roz* jsou nerozlučny, protože krom v složení v užívání nejsou. *Ko* se udrželo v *kormoutiti*, *koprněti* (místo *kobrněti*), *korejniti* a staré *kodlučiti*.

Odvozeny jsou *mimo od minu*, *proti* (st. *protiv*). *Mezi* jest od *meze*, a *kromě*, *skrze* jsou dle formy příslovky, jako *vně* od *ven*, a *dříve*, *blíže*. Složené jsou *okolo* z *o* a *kolo*, *vůkol* z *v* a *okol*, *vedlé*, *podlé* z *ve*, *po* a *dle*. Též přídavná, jako *blízko*, a statná jména, jako *místo*, *uprostřed*, *vstříc*, *zstrany*, zastávají předložky.

53. Tvoření příslovek.

Prosté příslovky jsou pouzí kořenové:

1. ba, ni ne, ně, tu.
2. ano, až, asi, ven, vně, pak, maně (maní), nyní, leda, leč, záhy, sice, hyn.
3. preč, pryč, snad, skoro, hned, -krát.

Tvrdící jsou: 1) *ba, ba i.* 2) *ano* (sprosté *jo, ju*). 3) *ně-*, kteréž ale jen v složení v obyčeji jest: *někdy, někde, někam.*

Záporné jsou *ni* a *ne*. *Ni* přijímá rádo mimo v složení předrážku *a: ani.* Sice sloužívá náměstkám a příslovkám v předrážku: *nic, nikoli.* V jiných případnostech užívá se *ne*, kteréž se slovesem se spojuje: *nemám.*

Určovací *tu* (mor. *ta*), z něhož *tudy* a *tady; hyn, hynle, až.*

Podlé formy jsou některé pravá jména, jako *ven*, pročež *vně*, obyčejněji *venku*, od *venek; pryč, snad*, pročež způsob *snad a bezsnadu, vix ac ne vix quidem; hned* (mor. *hneď* st. *inhed*); *-krát* jakožto závěška: *dvakrát, třikrát* a t. d.

Samohláskami na konci opatřené příslovky:

y: *staré* paky, brzy.

e: maně, sice, ještě, vyšší stupně: dříve, lépe, méně, déle, hůře, více.

í: maní *místo* maně, nyní *st.* nynie.

a: leda.

o: ano, brzo, skoro. Pročež přídavná s nezakončeným východem na *o* za příslovky se berou: málo, mnoho.

Pak (st. paky) stratilo své *y*. Také *as* místo *asi, sic* místo *sice* jsau dovolená skrácení.

Jen *pochází* z jedno, *a* prv *z* prvé.

Kdy, kde, zde, teď, kam, sem, tam, (st. jam), onam, jinam, tvořena jsou syllabami *dy, de* a *mo*.

Již, juž, už, aspoň, alespoň, zase, pozdě, dosti, koli (ko-li), záhy *jsou složeny*: přece, předce *místo* před-se.

54. Tvořené příslovky pomocí tvořicích syllab.

-va, -vy: jedva, ledva, sotva *mor.* sotvy.

Proti (st. protiv) *pochází* z protivo *mor.* protiva. Částečce *koli* přivěšuje se *v* a *věk*: kdekoliv, kdekolivěk *místo* kdekoli.

-mi: velmi st. velim *od* vel.

-mo mimo *od* minu, darmo *od* dar, čtvermo *od* čtvero, pokradmo, okročmo, pošepmo, nakloňmo, bodmo *od* bodu, hodmo *od* hoditi, letmo, sečmo, stojmo, tajmo, *od* letěti, séci, stojím, tajiti. Kam, sem, tam, onam, jinam *jsou skráceny z* kamo, semo, tamo, onamo, jinamo. Říká se ještě *semotam* místo *semotamo*, kdežto jen poslední *o* odpadlo.

-dy, -de, -dá, -ď, -eď, -udy, -ady, -avad, jsou samé určovací zarážky ku poznačení stavu, času a místa, kteréž jen s náměstkami *k, s, t, on, jin* a s číslem *veš* spojovány bývají: kdy, teď, ondy, ondyno, jindy, jindá, vždy (*místo* veš-dy), druhdy. Kde, zde (*místo* s-de), onde i onde, *místo starého* vežde (veš-de) užívá se všudy, všude. Kudy, kady, qua? tudy, tady, onudy (tamtudy), jinudy, všudy, všude; *avad, ovád* jest jen v složení: dosavád, posavád, dokavádž (*v spojkách* v poněvadž).

-ač: jináč *místo* jináče *od* jinaký.
-ěč, sic *-ěk*: kdekolivěč, *sic* kdekolivěk.
-ak, *-ák*, *-ko*, *-ky*: kterak *od* který, jednak *a* jednák *od* jeden, všelijak, jako, pěšky, zpátky, vždycky, hnedky *od* hned, *mor.* včilky, včilka *od* včil.
-ínko, *-ičky*, *-íčky*, *-ičko* pro zdrobnělé: hnedlinko, hnedečky, hnedičky *od* hned; brzičky, brzičko *od* brzo; nyníčky, nyničko (nyňčko, nyňčkono, nyňčkom) *od* nyní; mlčečky *od* mlče, stoječky *od* stoje; *tak také* vespečky.

55. Složené příslovky.

Z *ni*: nikde, nikam, nikudy, nikdy, nikdá, nikoli, nijakž, nikterakž.

Z *ne* všecky ostatní, odvozené *od* přídavných jmen: nenadále, nepochybně, nehrubě.

Z *ně*: někde, někam, někudy, někdy, několik, několikrát *místo* několik-krát.

S dokládavým *ž*: již, juž, už, z *u* a *ž*; tudíž. Ve *kdež*, *když* jest *ž* potažné. Se zarážkou *-si*: kdesi, kdes, kdysi, kdys, třebas. Viz §. 27. S předloženým *leda*, *lec*: ledakdes, leckdys.

S částečkou *koli*: kdekoli, kamkoli. Však se může *koli* též oddělovati: *kam bych koli šel.*

S ukazovacími náměstkami *t-* (*ten*), *on*: *tehdy*, *tehdáž*; *onehdy*, *onehdá*, kdežto *kdy* ve *hdy* přešlo; *tepry* (*tepruv*, *tepru*), *teprva* z *te* a *prv*, *prvé*, *téměř* z *té měra*, *míra*. Ano i *kde*, *kdy*, *kudy*, *kady*, *tudy* třeba za složené (z tázacího *k* a *de*, *dy*) zhlížeti.

S ukazovacím *s* na konci: *letos*, *dnes* od *léto*, *den*, a staré *věčeras* t. j. *toho večera*, *ten večer*. Se zmocňujícím *to*, *no*, *tono*: *tuto*, *tamto*, *tutono*, *tam-*

tono, tudyto, nyňčkono, ondyno; s částečkou *hle, le*: *tuhle, zdehle, tamhle, kynle, hnedle.* V *zdet* jest *t* dokládavě, místo *zde.*

S přívěškou *krát* (*kráte*) tvoří se číselné příslovky: *kolikrát* (*kolik-krát*), *tolikrát* (*tolik-krát*), *několikrát, jedenkrát* lépe *jednou* (mor. *jednouc*), *dvakrát, dvakráte třikrát, pětkrát, stokrát, tisíckrát, mnohokrát, častokrát, mnohdykrát, množstvíkrát; po dvakrát* a t. d. Potažně: *kolikožkrát.* S čísly: *dvojnásob více, trojnásob tolik.*

56. Složené s předložkami.

S předložkami složené, často jen stažené částečky a jiné částky řeči zastupují příslovky.

o: ovšem, *omnino*, opět (*st.* opěty), okolo, opravdu, osamotě, opolednách, opolodnách, opodál.

u *místo* v: uvečer, *také jen* večír, oukradí, uprostřed, vprostřed, vprostředku.

v: vstříc, vedlé, vespolek: *mor.* věil, včilky, včilka, *nyní*; loni (vlůni), vzadu, zadu, vpředu, vpředku, dole *místo* vdole, vnitř, vnitřku, veskrz, veskrz a veskrz, vespěčky, vůbec *od* obec, vůkol *od* okól, vesměs. Tak též: vnově, vnáhle, vcele, vděk neb nevděk, čistovaniti *místo* čisto v niti.

po: poně, poň *st. z něhož* aspoň, podlé (podlí), pozadu, popředu, povrchu, až podnes, pozejtří, pozejtřku, potom, poté (potý), pokaždé, podruhé, pořád, pohotově, potmě, pohlavě, posvých (jdi posvých), pozdě, pokud, posavád, poněkud, pojednou, potřikrát, poměně, pomalu, polehku, porůznu, poznenáhlu (*viz*

znenáhla), pohostinu. *Před přídavnými na* sko *se neodděluje* po: po rusku, po česku, po německu, po polsku a t. d. *Se jmeny:* po kusích, po kousku, po stupních, po páru, po stádech.

na: naproti, nahoře, navrchu, nahoru, napřed, nazad, nazejtří, naposledy (naposled), navzdoru, nakrátce, nadlouze, nazvíce, naznak, nazpátek, naruby, naopak, napříč, naodpor, nakvap, naspěch, napospěch, nahlas, nazbyt, naschvále, naschvál. Odděleno stojí *na* před příslovkami na *o*: na jevo, na rychlo, na draho: barviti na modro, na zeleno, na žluto, a t. d. na pravo, na levo, *však též* napravo, nalevo, naprosto; na hotově, na nejvyšší.

do: dokud, dokudž dokavádž, dotud, dosavád, dopoly, docela, dokonce nic, dozajista, dosti, dost *z* dosyti; do naha. do čista.

z: zejtra, *st.* zítra (z-jitra), znak, naznak, zevnitř, zevnitřku (*staří mívali* zevna, *neboť* zevnitř *není* z povrchu ale z vnitřku); zdola, zdůly (zezdola), zespod, zezhora *viz* shůry; zhůru *viz* vzhůru; zpět, zpátky, zpátkem *od* pata; zvláště, zvlášť, zlášť, obzláště *od* vlast. Nejčastěji s nezakončeným přídavným východem: zvolna, zprosta, sprosta, zhola nic, zbůhdarma, znenáhla, zrovna, zřídka kdy, zcela, scela, zouplna, zkřiva, skřiva, ztenka, stenka, ztěžka, stěška, zhusta, zdaleka; znova, znovu, znovy, kteréž se *od* vnově t. j. teď teprv, rozeznávati musí; z-nova jest Genit. *od* novo, z-novu *od* nov, *a* z-novy *od* nova.

za: zase, *mor.* zavdy t. j. někdy, zatím, zaroveň, zároveň, zavděk přijíti, zajisté (zajisto), zaživa, zastarodávna (zastaradávna), zadruhé, zatřetí a t. d.

s: shůry, svrchu psaný, sprvu, spředu, zzadu, *místo* szadu, spaměti (zpaměti), spolu, pospolu, stěžky, stěžkem.

sou: soukromí, soukromě *od* sou *a* kromě.

ob: obzvláštně, obzvláště, obvláštně, obláště.

od: odkud, odkad, odtud, odtad, odsud, odonud, odkudž, odkavádž, odjinud, odněkud, odnikud, odevšad, odevšád, odevšud, odpolu, odpoly *od* půl; odpoledne, odpolodne.

vz; vzhůru, zhůru *od* vz *a* hůra.

bez: bezděky t. j. nerád, bezsnadu, bezmála.

pod: podtají, podkrytem, podkradí.

při: přitom, přinejmenším.

pře: příliš, příliš mnoho, *od* pře *a* lich.

pro: proč *z* pro *a* če (co); proto, probůh t. j. darmo.

před: předvčírem (předvčerejškem) *od* včera, předtím, přece, předce, *místo* předse.

přes: přesto, přespříliš,

mezi: mezitím, *staré* mezi tojú, mezi tojí.

nad: nadto, nadpříliš, nadmíru.

Často nahrazuje Nástrojník předložku: kolem *místo* okolo, honem, valem, ouprkem, skokem, předkem, stranou, darem, náhodou, dílem, štěstím, místem, místy, horempádem, mnohem více, kradí. Jednou, jedinou, jediničkau jest jen Nástrojník *od* jedna, jediná, jedinička; příčkou, kosou, šourem.

Doma, domů, včera (včerá), dolů, jsou Genit.

od dům, večer, důl. Lokal dole *místo* vdole; a Slováci říkají hore *místo* nahoře. Věru, trochu, trošičku, trošinku, drobet, jsou Akkus. *od* věra (víra), trocha, trošička, trošinka, drobet.

Někdy stává Nominativ *co* místo *jako: co sníh bílý, co uhel černý,*

Ano i slovesa a celé průpovědi mohou příslovky zastávati: *stoje, kleče, leže se modlil; samochtě, chtěj neb nechtěj, jak sluší, jak patří, jak náleží, nelze* (místo *nelze jest*) neb *není lže, není možná. Arci, arcit, bodejť*; první jest rozkazovací ode *řku* s předloženým *a*, a druhé z *boh* (*bůh*) a *dejť* staženo.

57. Odvozené příslovky od přídavných jmen.

Mnohá přídavná s nezakončeným středním východem *o* kladou se za příslovky: *mnoho, málo, přímo, dlouho, často, dávno, nedávno, snadno, blízko, daleko, vysoko, hluboko, nízko, široko, všecko, vše: všecko jsou šeří, všecko pekaři.*

Zřídka ale přídavná se zakončeným východem *é*: *jedné t. jen, jediné, prvé* od zastaralého *prvý, také*, jako příslovka lépeby bylo *taky.*

Z *jedno, jedné* jest *jen* skráceno, a opět na konci prodlouženo: *jenom. Kolik, tolik, jak, tak, všelijak* stratili své *o* již dávno; potažné *jako, sťoút* a *toliko* (*jen*) ještě je zachovalo.

Nejčastěji se odvozuje od přídavných měkým *ě*:

živý	živě,	milý	mile,	tuhý	tuze
hrubý	hrubě,	stálý	stále,	drahý	draze
hloupý	hloupě,	dobrý	dobře,	tichý	tiše
střídmý	střídmě,	moudrý	moudře,	krátký	krátce

bídný	bídně,	tvrdý	tvrdě,	lehký	lehce
silný	silně,	krutý	krutě,	vysoký	vysoce.

Některé protahují samohlásku, jako: *míle, tíše,* též *mile, tiše; právě* od *pravý,* st. *dokonále* od *dokonalý.*

Vycházejí-li přídavná na *ský,* zostřuje se jen *ý: mužsky, hovadsky, bratrsky, česky mluví, hesky, turecky, taky,* od *mužský, hovadský* atd. Též *lehky* místo *lehce* bývalo v obyčeji. Viz §. 58.

58. Stupňování příslovek.

Vyšší stupeň se tvoří pomocí *e* neb *eji,* po *n* ale *ě, ěji.* 1) Scela nepravidelné t. j. takové, ješto od jiných stupně odvozují, přijímají *e:*

dobře *vyš.*	lépe, lép (lip),	málo *vyš.*	méně méň (míň)
zle	hůře, hůř,	dlouho	déle, dél (dýl)
mnoho	více, víc,	brzo	dřéve, dříve, (dřív).

Tak také *spíše, spíš* od *spěch.*

2) Příslovky na *ko, eko, oko* odvržením prvé těchto slabik:

hluboko *vyš.*	hloube, hloub,	blízko *vyš.*	blíže, blíž
daleko	dále, dál,	nízko	níže, níž
široko	šíře, šíř,	těžko	tíže, tíž
ouzko	ouže, ouž,	vysoko	výše, výš.

3) Příslovky zrovna od kořenů *zad, před, snad, sled* (*posled*) odvozené:

vzadu	záze, záz (*d* v *z*),	dráže, dráž	*od* draze
napřed	příze, příz,	touže, touž	— tuze
naposledy	posléze,	záže, záž	— záhy
snad	snáze, snáz,	houště, houšť	— hustě
tvrdě	tvrze, tvrz.		

Od *rád* jest *raději* a *radče (radč)* místo *radše*

jakožto příslovka, *radši* jako přídavné jméno. V sprostém mluvení se slýchá také *hloubš* (místo *hloube*) a podobná skracování.

Všeoky ostatní, kteréž stupňování schopny jsou, tvoří vyšší stupeň pomocí *ěji*, t. j. připojují k *ě* příslovky, syllabu *ji*:

čistý, čistě čistěji, měkký, měkce měkčeji
pěkný, pěkně pěkněji — — pozdě později
sladký, sladce sladčeji, trpký, trpce trpčeji.

Staří končívali *eje*, *ejie*, *ejí* místo nynějšího *ěji*: Také vyššímu stupni na *e* přivěšují někteří *eji*: *víceji*, *dáleji*, *doleji*; v sprostém mluvení se sice *i* pohlcuje, přidává se však místo něho *c*: *vícejc*, *dálejc*, *dolejc*; v některých krajích také *potomějc* místo *potom*, *zasejc* místo *zase*, *pořádejc* místo *pořád*. *Mělč* místo *mělčeji* a podobná skracování náležejí v sprostou řeč. Ano i od *zima*, *tma* užívá-li se jich za přísudek *(praedicat)*, tvoří se vyšší stupeň: *zimějí*, *tmějí*.

Nejvyšší stupeň se tvoří předložením povyšovací částečky *nej*: *nejvíce*, *nejpozději*, což ze starého *na i* pochází: *najspieše*.

59. Spojky.

Původní spojky (*conjunctiones*) jsou:
1) i, a, by, (bo), (ne), (-le), li, že, či.
2) an, ať, ač, nebo, než, leda leč, zda.
3) brž.

K nimž také dokládavé zvučky *t* a *ž* náležejí. Přece však jsou *nebo* a *než* složeny. Tak také *ješto*, *ježto* z. *jež* a *to*. Viz *že*.

i, et etiam:

ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého; tak i my; také i; ba i; i na nebi i na zemi.

a, et:

tělo a krev; a tak; a i zdeť; a i nyní; a protož; a však. Před *ni*, *by*, *le* jest *a* pouhá předrážka: *ani*, *aby*, *ale*. Tak též před *neb*, *nebo*, kdež i odděleno bývá: *a neb*, *a nebo*.

by, *byl*; *aby*, ut:

mohlby platiti, kdyby jen chtěl; bylbych tomu rád, by (aby) jednou šel spat; musí, byť třebas nechtěl; řekni mu, aby šel. Viz tvoř. žádacího spůsobu. §. 41.

Bo jest jen v složení *nebo* v užívání. Viz *neb nebo* a *ne*.

Ne (sl. *n*-, *no*) spojuje se s *ž*, *bo*, *brž*: než, nebo, nébrž (nýbrž). Viz dole.

Le s předrážkou *a*: ale, však ale; netoliko — ale i.

-li, přívěška:

zeptej se, byl-li tam; podívej se, je-li už doma. Po *li* se klade *či*, *čili*: živ-li či mrtev, jed-li či med.

Jindá znamená *li* otázku neb výminku: mámli pak tam jíti? víteli pak, že jsem stonal? budeteli zejtra doma? Jako výminka, totiž: jesli zejtra doma budou. Častěji se spojuje *li* s *jest*, *pak*, *zda*, *či*, *než*: jestli, jesli, jeli, jestliže, jestližeť, pakli, pakliť, zdali, zdaliž, čili, nežli. Viz *než*.

že, *žeť*, quod:

vím, že nepřijde. V Moravě se slýchá ještě *ež*, druhdy *jež*, *ježe*; potažné *jež* (t. *kteréž*) přešlo tedy

v spojku, jakož *ježto*, *ješto* posud potažná náměstka a při tom i spojka jest.

či, *čili*:

dášli, či nedáš? slušíli daň dáti císaři, čili nic?

an, *ano*:

viděl jsem, ano hvězda s nebe spadla; přišli k hrobu, an již slunce vzešlo; uzřel, an mnoho lidu jde odtud; slyšeli jsme jej, an praví; eum dicentem, t. j. jakž pravil.

ať, *aťby*, ut:

chcešli ať díme: ať nezahynou; ať mi dá pokoj, aťby jest sesilené aby.

ač, *ačť*:

spojeno s *koli*: ačkoli, ačťkoli, ačkoliv, ačkolivěk: ač o tom víte; ačkoli sám mnoho nemám. U starých bylo ač (sl. ašče) lat. *si* t. jestli, jesli.

a nebo, *a neb*:

Z *ne* a *bo* (sl. ibo), viz svrchu *bo* a *ne*. Nebo jím živi jsme; neboť psáno jest; neb i já jsem jako vy. Já nebo ty; pole neb domy; chtěj neb nechtěj; buďto bratr a neb sestra; rada tato a nebo dílo toto.

než; 2) *než*, *nežli*:

než potom; dnes nic nemám, než zejtra budu míti všeho dosti. 2) Prvé než přijdeš; nic jiného nežli; více než deset; nebylo lze než umříti.

leč, *leda*:

leč umře; lečby (ledaby) prosil; leda — leda.

zda, *zdaby*, *zdaž*, *zdali*, *zdaliž*, *num*:

zdaliž pak nevíte? zdaby snad šel.

brž, (*tím spíš*):

Vyšší stupeň od *brzy*: pročež složené, anobrž alebrž, nébrž (nýbrž).

(*ť*, *ž*):

Dokládavé zvučky *ť* a *ž* se často přivěšují k takovým částkám řeči, kteréž důrazu schopny jsou, pročež také rády první místo (po předložkách a některých spojkách druhé) v průpovědi zanímají, *ť* ale mnohem častěji: bůhť ví, jáť, myť, onť, tenť, toť; velikáť byla nouze, tuť, tedyť, anoť, žeť, paklíť, přišelliťby; jaktě (živ) *staženo jest z* jakť je; vímť, mámť, chciť, víměť, máměť, bylť, byť, bychť, jsiť, jestiť, jsouť; volatiť budu, nebuduť zahanben; hnedť, uřadť, pro násť, ve všechť, jináčť.

Rozkazovací spůsob žádá *ž*: dejž to pánbůh podiž, jdiž, jdižiž, hleďtež, viztež, nechtež. *Nech* však také přijímá *ť* i *žť*: nechť, nechžť (sprosté nešť); nechať, nechažť *místo* nechajť, nechajžť. Též tak mívá *ť* i *ž*, ano i oboje najednou: takť, takž, takžť. *Co*, *kdo* sesiluje se dokládavým *ž* *žť*: což, kdož, cožť, kdožť. S částežkou *li* spojuje se častěji *ž* než *ť*, s jinými jen *ž*: slušíliž, porozumíšliž, takliž, jestliž, zdaliž, aniž, tudíž, pokudž, poněvadž. Po *toť* žádá blahozvučnost *i* před *ž*: totiž. Ve když, kdež, kamž, jakž, jakož, protož, jelikož, a v jiných má to *ž* také potažný význam. V *jestliže*. protože jest *jestli*, *proto* s *že* jen staženo.

Poněvadž složeno jest z *po* a *ně* (*ně* místo středního *je*) a z tvořicí syllaby *vad*, k čemuž ještě

dokládavé *ž* přišlo. *Však*, *jinak* odvozena jsou syllabou *ak*. Viz tvoření příslovek.

Jindy se též příslovky k spojování berou: *počkej, až přijdu; ani dnes, ani zejtra*; *ledaby tam sám šel.*

A tak zastupují i jiné částky řeči spojky: *dílem u nás, dílem u vás; čím více, tím lépe: též, také, zajisté*; *buď (budiž) zde, buď tam; neřkuli, ne dicam,* rozkazovací *nercili.*

60. Vykřičníky (*Interjectiones*).

Původní interjekce, jakožto pouhá jevení počitů, jsou buď scela prosté jednoslabičné zvučky, jako *o! ó! aj* neb *ej! àj aj aj! no! ha! hahá! ohó! hej! huj!* (st. *hoj!*) *ach! och*! *pfuj*! *pfy*! *st*! *cit*! *ps*! *pst*! *pr*! *br!* neb také dvéslabičné a složené jako: *ouve, nosa, hola, héla, hejsa, hejsasá, hosá, hosasá, hopsasá, ichuchu*, st. *ajta*! *uhá*!

K pozorování jsou mimo jiné:

na, ná! nate, náte!	věru! pohužel!
nu, nuže, ej, nuž!	zhůru! vzhůru!
vyď, vyďte !? *st.* vet,	bopomozi (z boh pomozi)!
slov. vot. *pol.* ot,	medle (mnedle), quaeso.
toť, tož, tožť, ecce,	měhoděk, euge (m. měj
herež, heřež *st.*	ho v děk).
hle, hlele, ejhle!	pohříchu! proh dolor!
kýž (kéž), kyž, utinam.	těhni, táhni, jdi posvých!
bodejž, bodejť (z boh dej)!	nevídáno! přisámbůh!
běda! přeběda! nastojte!	přisámbohu, přisoubohu.

Skloňování

Sklonných částek řeči.

61. Skloňování jmen.

Sklonné zvučky, kteréž se na konci zavěšují, jsou z většího dílu samohlásky. Spoluzvučky se k tomu berou jen *m* a *ch*, pak syllaby *ov*, *ev*, *et* neb *at* (druhdy též *eř*, *es*) za přírostky.

Pátý pád jest Místní (*Local*) neb Předložní (*Praepositional*), protože jen s předložkami (*v*, *na*, *po*, *při*) stává. Šestý s předložkou *s* a některými ještě Společní (*Sociativ*) slove, stojíli ale bez předložky Nástrojní (*Instrumental*): *nožem*, *mečem*, *cultro*, *ense*.

62. Znakové Sklonění.

Mužského pohlaví beze samohlásky na konci.

I.			II.		
Nom.	—	: had, slovo	Nom.	—	: muž, pole.
Gen.	a	: hada, slova	Gen.	e	: muže, pole.
Dat.	u	: hadu, slovu	Dat.	i	: muži, poli.

Poněvadž pak neživotná prodlouženého Dativu *ovi*, jakož i v Nominativu množném *i* více nemají, rozpadává se jak I. tak II, v *a* i *b*.

	a I.	b	a II.	b
Jedn.	holub,	dub.	hráč,	meč.
Množ.	holubi,	duby.	hráči,	meče.

Ženská bez koncové samohlásky a se samohláskou *a*, *ě*:

	III.	IV.	a V.	b.
Nom.	-: kost,	a: ryba	ě: krmě,	-: lázeň.
Gen.	i: kosti,	y: ryby,	ě: krmě,	ě: lázně.
Dat.	i: kosti,	ě: rybě,	i: krmi,	i: lázni,

Střední, ženská i mužská na *í:*

	Střed.	*Žen.*	*Muž.*
Nom.	í: zboží,	rolí,	sudí.
Gen.	í: zboží,	rolí,	sudí.
Soc.	ím: zbožím,	rolí,	sudím.

63. Přírostkové.

Přírostek *et* a *at* vkládá se jen jmenům mladých středního pohlaví před sklonnými zvučkami: *štěně, štěněte, štěněti*, mn. *štěňata.* Střední jména na *mě* přijímají přírostek *en*: *břímě, břemene, břemeni*, množ. *břemena.* Přírostek *es* zachoval se ještě jen v Množném od *nebe*: *nebesa.*

Přírostek *eř* mívaly ženské formy *dci* a *máti*, Gen. *dceře*, *mateře*, Dat. *dceři*, *mateři*, Akk. *dceř*, *máteř*. Místo *dci* jest nyní *dcera*, někdy také *dceř*, jakož i *máteř* (vlastně Akkusativ) nyní za Nominativ.

Přírostkem *ov* se prodlužují: 1) mužský Nominativ v množném: *synové* místo *syni.* 2) Dativ a Lokal životných v jednotném: *pánovi* místo *pánu.*

64. Obrazec všech Skloněnί.

	Mužských a Středních.							Ženských.				Všech
	I.			II.				IV.	V.		III.	VI.
	(a)	(b)		(a)	(b)				(a)	(b)		
Jednotný.												
Nomί.	-	-	-o	-	-	-e	-ě	-a	-ě	-	-	-ί
Akk.	-a	-	-o	-e	-	-e	-ě	-u	-i	-	-	-ί
Gen.	-a	-u	-a	-e	-e	-e	-ěte	-y	-ě	-ě	-i	-ί
Dat.	-u	-u	-u	-i	i	-i	-ěti	-ě	-i	-i	-i	-ί
Lok.	-u	-ě	-ě	-i	-i	-i	-ěti	-ě	-i	-i	-i	-ί
Soc.	-em	-em	-em	-em	-em	-em	-čtem	-au	-ί	-ί	-i	-ίm
Vok.	-e	-e	-o	-i	-i	-e	-ě	-o	-ě	:	-i	-ί
Množný.												
Nom.	-i	-y	-a	-i	-e	-e	-ata	-y	-ě	-ě	-i	-ί
Akk.	-y	-y	-a	-e	-e	-e	-ata	-y	-ě	-ě	-i	-ί
Gen.	-ů	-ů	-	-ů	-ů	-ί	-at	-	-ί	-ί	-ί	-ί
Dat.	-ům	-ům	-ům	-ům	-ům	-ίm	-atům	-ám	-ίm	-ίm	-em	-ίm
Lok.	-ίch	-ίch	-ίch	-ίch	ίch	-ίch	atech	-ách	-ίch	-ίch	-ech	-ίch
Soc.	-y	-y	-y	-i	-i	-i	-aty	-ami	-ěmi	-ěmi	-mi	-imi

65. Všeobecná poznamenání.

Vokativ se v množném od Nominativu nerozeznává; ano i v jednotném mají jen muž. (I. a

II.) a ženská (III. a IV. Sklon.) vlastní Vokativ, nikoli pak střední.

Všecka střední jména, jakož i mužská bezživotná, a ženská bez koncové samohlásky mají Akkusativ v jednotném i množném s Nominativem stejný; ženská ale s koncovou samohláskou (a, ě) toliko v množném.

Ano i mužská životná jména bez koncové samohlásky nemívala druhdy zvláštního Akkusativu, než býval jako Nominativ, pročež se říká ještě: *pro bůh, sedni na kůň.* Nyní však zastupuje všudy Genitiv onen zastáralý Akkusativ: *člověka, ptáka, psa,* od *člověk, pták, pes.*

Životná mužská jména s koncovau samohláskou *a*, řídí se sčástky podlé ženských (Sklon. IV.) *tátu, slouhu, vládyku,* od *táta, slouha, vládyka.* Staří sklánívali také mužská jména na *e* podlé ženských (Sklon. V.), pročež Akkusativ *soudci, rukojmi, panoši*, od *soudce, rukojmě, panoše.* Sociativ *před soudci* nyní *před soudcem.* Vůbec patřívali staří více na východ Nominativu, než na pohlaví; novější pak se řídí více po pohlaví jména, pročež v mužském Dativu *tátovi, slouhovi, vládykovi,* místo *tátě, slouze, vládyce.*

Lokal všech ženských jmen jest v jednotném roveň Dativu; pak všech mužských i středních, jichžto Dativ se na *i* končí; ano i mnohých jmen, jichž Dativ na *u* neb *ovi* vychází, ač tato svůj vlastní Lokal měkým *ě* znamenají.

Sociativ (Instrumental) v jednotném na *em* mají jen mužská a střední jména, jakož *ou* neb *í* ženská. Východ *mi, ami, emi* v množném mají oby-

čejně jen ženská jména; málo kdy mužská a střední, neboť mají dosti na *y* neb *i*. V Sklon. VI. jest *tmi* ve všech třech pohlavích.

66. Skloněni mužských bez koncové samohlásky a středních na *o* a *e*.

První Skloněni.

Jedn.	(a)	(b)	
Nom.	chlap	dub	slovo.
Akk.	chlapa	dub	slovo.
Gen.	chlapa	dubu	slova.
Dat.	chlapu	dubu	slovu.
Lok.	chlapu	dubě	slově.
Soc.	chlapem	dubem	slovem.
Vok.	chlape	dube	slovo.

Množný.

Nom.	chlapi	duby	slova.
Akk.	chlapy	duby	slova.
Gen.	chlapů	dubů	slov.
Dat.	chlapům	dubům	slovům.
Lok.	chlapích	dubích	slovích.
Soc.	chlapy	duby	slovy.

Druhé Skloněni.

Jedn.	(a)	(b)	
Nom.	hráč	meč	pole.
Akk.	hráče	meč	pole.
Gen.	hráče	meče	pole.
Dat.	hráči	meči	poli.
Lok.	hráči	meči	poli.
Soc.	hráčem	mečem	polem.
Vok.	hráči	meči	pole.

	Množný.		
Nom.	hráči	meče	pole.
Akk.	hráče	meče	pole.
Gen.	hráčů	mečů	polí.
Dat.	hráčům	mečům	polím.
Lok.	hráčích	mečích	polích.
Soc.	hráči	meči	poli.

67. **Přímětky k 1mu a 2mu Sklonění.**

K prvnímu Sklonění náležejí: 1) jména vycházející na hrubou spoluzvučku, totiž na *v*, *b*, *p*, *m*, *n*, *l* (totiž hrubé), *r*, *d*, *t*, *z*, *s*, *h*, *ch*, *k*. 2) Cizí *cic*, *kloc*, *plac*. 3) Tak střední na *o*.

K druhému pak, kteráž se 1) jemnými spoluzvučkami *j*, *ň*, *l* (jemným), *ř*, *ď*, *ť*, *ž*, *š*, *c*, *č*, a střední samohláskou *e* skončují, po nichž *a* v *e*, *u* v *i* se ouží:

	Nom.	Gen.	Dat.
a)	zloděj	zloděje	zloději
	kůň	koně	koni
	král	krále	králi
	tchoř	tchoře	tchoři
	hlemejžď	hlemejždě	hlemejždi
	zěť	zetě	zeti
	muž	muže	muži
	slepejš	slepejše	slepejši
	strejc	strejce	strejci
	sekáč	sekáče	sekáči.
b)	kraj	kraje	kraji
	peň	pně	pni
	chmel	chmele	chmeli
	keř	kře	kři

hvížď	hvíždě	hvíždi
plášť	pláště	plášti
nůž	nože	noži
koš	koše	koši
věnec	věnce	věnci
pláč	pláče	pláči.

2) Některá, ješto se na *en*, *t*, *z* končí: *den*, *dne*, *dni*; *loket*, *lokte*, *lokti*; *krapet*; *krapte*, *krapti*; *test*, *testě*, *testi*; (u starých též *kmet*, *kmete*, *kmeti*; *host*, *hostě*, *kosti*); *kněz*, *kněze*, *kněži*, tak také *peníz*, *vítěz*, *Francouz*, protože *n*, *t*, *z* v těchto slovech měké bývalo. 3) Mužská jména na *ce*, jako *vůdce*, *zhoubce*, *soudce*, a na *ě*: *rukojmě*, *markrabě*.

68. Při vycházejících na *l*, poněvadž nyní žádného rozdílu v psaní hrubého a jemného nezachováváme, třebať na východ Genitivu pozor dáti (*a*, *u*, neb *e*). Všecka od sloves odvozená na *el*, jako *přítel*, *přítele*, *kazatel*, *kazatele*, *křtitel* a t. d. bez výminky. 2) Mnohá jiná jako: *oul*, *běl*, *chmel*, *chramostejl*, *chumel*, *chuchel*, *cíl*, *cirkl*, *čmel*, *daněl*, *datel*, *jetel*, *jitrocél*, *hejl*, *hřídel*, *kachel*, *kašel*, *koukol*, *kaval*, *korbel*, *král*, *kužel*, *kyčel*, *mandel*, *mol*, *motejl*, *ocel*, *ortel*, *pantofel*, *povrhel*, *pytel*, *svízel*, *šindel*, *titul*, *trupel*, *věrtel*, *zřetel*; potom vlastní jména: *Abel*, *Daniel*, *Noel*, *Samuel*. Některá z nich mívala u starých *a*: *kotel*, *kotla* a *kotle*; *popel*, *popela* a *popele*; *tejl*, *tejla* i *tejle*.

Všecka ostatní mají v Genitivu *a* neb *u*, a náležejí k 1mu sklonění:

a) vůl, vola	*b*) stůl, stolu (stola)
Pavel, Pavla	živel, živlu

anděl, anděla díl, dílu
posel, posla kostel, kostela a t. d.

69. *Den* (v Mor. a východních Čechách *deň*) skloňuje se sice dle druhého, má však některé pády z prvního Sklonění ano některé i z třetího:

Jedn. Nom.	den	Množ. dni, dnové
Akk.	den	dni, dny
Gen.	dne	dní, dnů
Dat.	dni (dnu)*	dním, dnům
Lok.	dni (dnu)	dnech
Soc.	dnem	dni, dny (dněmi).

V Lokalu též *dne* v průpovědi *ve dne*. Gen. množný *dní*: *kolik dní, šest dní*, a *dnů*: *za dnů*. *Tejden* (*týden*) skloňovali staří: Gen. *téhodne*, Lok, *v témdni*. *Tyhoden* v Nom. jak někteří píší, jest nesmysl, a novější neskloňují první částky: *tejden, tejdně, tejdni, tejdnem*.

70. *Lid*, u starých též *host*, *kmet*, *test*, řídí se v množném dle 3ho, vyjmouce Nominativ; *bratr*, *kněz*, *kůň* scela dle 6ho.

Množ Nom.	lidé	hosté	bratří	kněží
Akk.	lidi	hosti	bratří	kněží
Gen.	lidí	hostí	bratří	kněží
Dat,	lidem	hostem	bratřím	kněžím
Lok.	o lidech	hostech	bratřích	kněžích
Soc.	s lidmi	hostmi	bratřími	kněžími.

Rukojmě, *markrabě*, *panoš* (st. *panoše*) a všecka na *ce* skláněli staří dle 5ho, pročež v Akk. jedn. *rukojmi*, *markrabi*, *panoši*.

71. Genitiv 1ho sklonění *a*, *u*.

Dle pravidla mají životná *a*, bezživotná *u*. Však jsou i mnohá bezživotná *a* schopna, některá mají *a* i *u*: *duch*, *ducha svatého*, *z voňavého duchu*.

a mají 1) jména míst: *Řím*, *z Římā*, *Krakov*, *do Krakova*, *Lvov*, *u Lvova*.

Však *Most* (Brüx) a *Brod* mají *u*, protože *most*, *brod* ještě jiného cos znamenají.

2) Jména měsíců na *en*: *leden*, *ledna*, *březen*, *března* a t. d. též *unor* má *unora*.

3) Jména dní na *ek*: *pondělek*, *pondělka*; *dnešek*, *zejtřek*, *do dneška*, *do zejtřka*. *Pátek* má *pátku*, také *do pátka*.

4) Mnohá jiná, jako: chlév, do chléva, chléb, kus chleba, zákon, podlé zákona, mlejn, ze mlejna, kostel, u kostela, kotel, kotla, popel, popela, sejr, bez sejra, večer, až do večera, klášter, z kláštera, oběd, u oběda, kout, do kouta, život, plod života, ocet, málo octa, svět, do světa, oves, korec ovsa, dobytek, mnoho dobytka, rybník, z rybníka.

Tak také *hřbitov*, *žaludek*, *podolek*, *kostelík*, *pokojík*. *Ječmen*, *ječmena* a *ječmene* (dle 2ho.)

72. Genitiva *a* i *u*

Sen, *ze sna*, jako ze spaní, a *snu* co se zdálo, *dům*, *do domu*, a *doma* na otázku kde: *stádo brava* neb *bravu*. Tak také *okov*, *ostrov*, *sklep*, *hrom*, *komín zákon*, *svícen*, *oumysl*, *z oumysla*, *stůl*, *dvůr*, *chomout*, *nežit*, *les*, *kus*, *duch*, *hřích*, *kožich*, *kalich*, *ořech*, *jazyk*, *potok*, *rok*, *řebřík*, *pilník*, mají *a*, zvlášť s před-

ložkami: *z ostrova, do dvora, z lesa, do roka,* jinák *toho roku, lesu libánského* a t. d.

73. Vlastní jména na *o*, jako Plato, Farao proměňují cizí východ *onis* v *ona:* Platona: Faraona. Na *es, us* odvrhují to *es, us:* Christus, Christa, Fariseus, Farisea, Diogenes, Diogena. Některá *us, es* zachovají jako Jesus, Jesusa, Julius, Juliusa (a Julia), Sokrates, Sokratesa i Sokrata. Však Jesus Christus má jen Jesu Christa.

74. *Pán* se neskloňuje v *pantáta*; *pánbůh* se rozdělí v *pán bůh, pána boha,* jako *pána Christa.* Před jinými jmeny se *pán* jakožto titul pocty zostřuje: *pan kmotr, pan biskup, pana kmotra, pana biskupa.*

Páně v průpovědi: *léta Páně, anděl Páně, chrám páně, děvka Páně, slovo Páně* jest stará přivlastňovací forma přídavného místa *páň* neb *pání*, odpovídaje přivlastňovacímu na *í*, jako *boží, člověčí*; staří ji spojovali s přivlastňovacím: *hrady páně Mikšovy.*

75. Dativ *ovi* a *u:*

Prodloužený Dativ a Lokal *ovi* mají nyní jen životná jména. Vlastní jména, stojíli bez přídavného žádají *ovi:* Petrovi, Prokopovi, Václavovi, Vojtěchovi, jindy *u:* k svatému Prokopu, našemu Václavu, mladému Vojtěchu. *Pán* neb *pan* před jiným jmenem jen *u:* Pánu Bohu, panu kmotrovi, jindy též *pánovi. Bůh, duch, Christus* mají jen *u:* Bohu, duchu, Christu.

76. Vokativ *e* a *u:*

e: pán, pane, Jan, Jene, vůl, vole, osel, osle, bratr, bratře, kmotr, kmotře, Bůh, Bože, člověk, člověče.

Bezživotná, ano i životná cizí mají *r* místo *ř*: *dar, dare, doktor, doktore.*

u: syn, synu, zvlášť po *h, ch, k:* vrah, vrahu, hoch, hochu, Čech, Čechu, lenoch, lenochu (lenoše), duch, duchu (duše); služebník, služebníku i služebníče, strejček, strejčku, slavík, slavíku, pacholek, pacholku i pacholče.

Darius, Darie, Kornelius, Korneli (dle 2ho).

77. Lokal *u* a *ě* (*e*).

Lokal životných (*ovi, u*) jest roveň Dativu, přece však jest *ovi* zde řídčeji než *u:* o Bohu, v člověku, po poslu neb poslovi, na oslu, při pánu.

Větší díl bezživotných, zvlášť po retných (*b, p, m*) má *u* i *ě:* dub, na dubu i na dubě, sloup, na sloupu i na sloupě, strom, na stromu i na stromě, v chrámě, o chrámu, na seně, v díle, na jaře, v hnízdě, v letě a t. d.

Samotné *ě* (*e*) mají 1) jména míst: *Řím, v Římě, Krakov, v Krakově, Brod, v Brodě,* však též *o českém Brodu.*

2) Jména svátků: *po sv. Janě, po Jakubě, po Havle, o sv. Duše;* jinák jestli řeč o svatém nebo jiné osobě: *o sv. Janu, o Jakubu* a t. d.

3) Ona, ješto v Genitivu *a* mají: *chlév, v chlévě, chléb, o chlebě, mlejn, stůl, kostel, klášter, oběd, po obědě, kout, svět, na světě* (však i *o světu*), *les* a t. d. Jména měsíců se výjimají: *v lednu, po unoru.*

4) Mnohá jiná srostitá (*concreta*) s předložkami *v, na:* hrad, na hradě, led, na ledě, pivovár, v pivováře, vůz, na voze a t. d., kteráž však často

s jinými předložkami (*o*, *po*, *při*) také východ *u* mívají, jako *čas*, *po čase* a *po času*.

78. *u* mají 1) odtažená (*abstracta*): hněv, div, dar, blud, národ, křest, na křtu, pot, život (t. j. živobytí, jinak v životě t. v těle); díl, dílu, přece však také *e* v průpovědi na díle, na větším díle, ve jménu, po ránu, po jednom stu, v třetím kolenu; jinak bolest v koleně. Dále bývá *u:*

2) Skoro vždy po *h*, *ch*, *k:* břeh, na břehu, prach, v prachu, počátek, na počátku; (*st*. na počátce), ve jhu, v uchu, v oku.

Přece se však starší *e* po proměně *ch* v *š*, *k* v *c* ještě zachovalo: vrch, kožich, arch: na vrše a vrchu, v kožiše a kožichu; oblak, v oblace. Tak také klobouk, potok, rok, rybník: na klobouce a klobouku, v potoce a potoku, po roce a roku a t. d.

u: vesle a veslu, jezeře a jezeru, na mase a o masu, železe a železu, v břiše a břichu, rouše a rouchu a t. d. Právě tak, která na *sko* vycházejí jako Lipsko, Polsko, vojsko: v Lipsku a Lipště, v Polsku a Polště, u vojště a ve vojsku.

79. Dvojný Nom. Akk. *ě*, Gen. Lok. *ú*, Dat. Soc. *oma:* městě, městú, městoma a t. d., jest již zastaralý, jen ode *sto* Nom. Akk. dvě stě, *od* koleno, rameno pak Gen. Lok. kolenou, ramenou se ještě udrželo. Novější Dat. kolenoum, ramenoum, a Soc. kolenama, ramenama zřídka přicházejí. *Oko* a *ucho* nástroj zraku a sluchu, přecházejí v dvojném v ženské pohlaví: oči, uši, Gen. očí, uší, Dat. očím, uším, Lok. očích, uších, Soc. očima, ušima, kdežto

skloněni z dvojného a množného smíšeno jest. V. §. 94.

80. *Oka* v množném jsou smečky, *ucha* u jehel a u hrnců, Lok. v okách, uchách.

Od *teneto* jest množný *tenata* obyčejnější než *teneta*, což Gen. jednot. dobře rozeznává.

3) Obyčejně po *n*, *d*, *t*; svícen, na svícnu, oud, v oudu, med, po medu, jed, o jedu, štít, na štítu; přece mají džbán (žbán), klín, led, kabát, také *ě*, přičemž na blahozvučnost ohled bráti třeba.

81. Množný Nom. *i*, *ové*, *é*, *í*, a *y*.

(a)

Jemné *i* mají nyní jen životná jména: pán, blázen, komár, bažant: páni, blázni, komáři, bažanti. Pročež přechází *h*, *ch*, *k*, v *z*, *š*, *c*: koželuh, koželuzi, podruh, podruzi, lenoch, lenoši, pták, ptáci, voják, vojáci, učedlník, učedlníci, Turek, Turci. U star. přecházelo *ch* v *s*: Česi.

ové: tento východ mívají (*é* s přírostkem *ov*) jednoslabičná jména, odvozená na *ek*, a některá jiná, kde toho zvučnost žádá: lev, lvové, otčím, otčímové, syn, synové, slon, slonové, tchán, tchánové, vůl, volové, posel, poslové, bůh, bohové, kmet, kmetové, vrah, vrahové, Čech, Čechové, živočich, živočichové, předek, předkové, svědek, svědkové.

Jsou však mnohá jiná obého východu (*i* a *ové*) schopna, jako had, hadi, hadové; kat, kati, katové; pes, psi, řídčeji psové; sládek, sládci,

sládkové; Hřek, Hřeci, Hřekové. Od manžel jsou manželové muži, manželé pak muž a žena.

é (bez přírostku) mají odvozená jména národů na *an* místo *ënín*, a některá jiná po *l* a *d*: Slovan, Slované, měšťan, měšťané, anděl, andělé, manžel, manželé, apoštol, apoštolé, konšel, konšelé, žid, židé, soused, sousedé.

Též některá cizí, jako hejtman, křesťan; ne ale děkan, kaplan, forman, Markoman, Cikán, Lutrián, také ne skřivan, beran: děkani neb děkanové, formani, Cikáni, berani a t. d.

Protažné *í* místo *é* mají jen málo která: mnich mniší, Vlach Vlaší, hoch hoší, lenoch lenoší, červ červí, Uher Uhří, Bavor Bavoří, čert čertí.

Od *bratr* jest *bratří* a *bratři*. Od *Čech* také *Češi* st. *Češí*, vážněji však *Čechové*.

(b)

82. Bezživotná mají obyčejně jen *y* v Nominativu: duby, stromy, domy, *od* dub, strom, dům. Jsou však též východu *ové* schopna, aby se Nom. od Akkusativu lépe rozeznal: divové, hříchové, zázrakové, *od* div, hřích, zázrak. *Prs* má *prsové* a *prsi* dle 3ho. *Lid* náleží v množném k životným, pročež *lidé*. Za starodávna mívala též bezživotná *i*, jakož se i do našich časů některí Nominativi zachovali: javoři *od* javor, ořeši *od* ořech, potoci *od* potok, boci, hřebíci, kotníci, rybníci, *od* bok, hřebík a t. d.

V středním pohlaví *a:* slova, okna; množný počet játra, jikra, luka, lejtka náleží vlastně jakožto žen. k 4mu sklon., pročež Dat. *ám*, Lok.

ách; hona ale, oblaka, kouzla, jakožto muž. k 1mu, pročež Gen. *ů*: honů, oblaků (i oblak), kouzlů.

83. Genitiv *ů* (*ův*) a bez *ů*.

Poněvadž jen mužská jména prodlouženého Nominatívu *ové* schopna jsou, mají Genitiv *ů* (*ův*, st. *óv*), kterýž se vypuštěním *é* (od *ové*) tvoří, jen v 1ním a 2hém skloněni. Od *domcvé*, k. p. bylo *domcv*, potom (protažením temného *óv*) *domův*, konečně pohlcením *v*, *domů*. Tak tvořívali staří od Nominativů *Pražané*, *měšťané*, *konšelé* Genitiví: od *Pražan*, *měšťan*, *konšel* scela pravidelně. Novější ale zavěšují i takovým *ů*: Pražanů, měšťanů, konšelů. Předce se udrželi kratší Genitivi přátel, nepřátel, *od* přátelé, nepřátelé; pak kořen v průpovědi: do kořen (do kořán), a z kořen vyvrátiti, jindy kořenů. Více příkladů stojí při druhém skloněni. *Od* prsové *jest* prsů, *od* prsi *pak* prsí dle 3ho, ano i dvojný (dual) prsou.

Genit. *í* mají jen takowá, ješto se dle 3ho neb 6ho skloněni řídí.

Gen. středních vždy bez koncové samohlásky, pročež vkládají *sto*, *křídlo*, *vědro*, *sklo*, *jablko*, *prkno*, *hrdlo*, a podobná, mírnivé *e* mezi poslední dvě spoluzvučky: *set*, *křídel*, *věder*, *skel*, *jablek*, *prken*, *hrdel* a t. d. Od *zrno*, *brdo* jest Gen. *zrn*, *brd*; od množ. *drva* ale *drv* i *drev*.

84. Dativ *ům* (st. *óm*).

Však také *em* dle 3ho: *lidem*, *hostem*, a *ím* dle 6ho: *bratřím*.

Dativ s přírostkem *ovóm*: bohovóm, Tatarovóm, jest dávno zastaralý, ač k sládkovům, k Vítkovům a t. d. ještě posud se slýchá. Viz §. 121.

85. Lokal *ích*, st. *ech*.

Blahozvučnost žádá *ech* po *n*, *d*, *t*: Říman, o Římanech, pohan, v pohanech, čin, po činech, syn, o synech, oud, v oudech, schody, na schodech, žid, o židech, řod, v rodech, rty, na rtech, list, na listech; na zádech, městech a t. d.

Mnohá jiná jsou schopna *ech* i *ích*: v zubech *a* v zubích *od* zub, časech *a* časích *od* čas. Ano i po *d* a *t*: na štítech, na štítích. Odtažená mívají raději *ích*: v počtích, nápadích.

ách se nachází jen v průpovědi: ve snách, jindy o snech *od* sen. Také často v obyčejném mluvení po *h*, *ch*, *k*: v dluhách, na rohách, hříchách, potokách, *lépe* v dluzích, rozích, hříších, potocích. Po svátcích *od* svátek říká i nejsprostější Čech, *ne* po svátkách.

och: v rohoch, hříchoch, věkoch, jest slovácky a staročesky, a lépe se k mužským jménům hodí, nežli ženské *ách*. Básníři-by toho užiti mohli.

86. Sociativ neb Instrumental *y*, zřídka *ami*, *mi*.

Zubami, cepami, rohami, vlasami *neb* vlasmi užívají někteří spisovatelé jen tehdáž, když obyčejný mužský východ zuby, cepy, rohy, vlasy dvojsmyslnost spůsobiti může. Mat. 14, 5: škřipěli zubami na ni. Jindy, zvlášť ale když se pád jména předložkou neb přídavným více určí, jest

východ *y* obyčejnější: s voly, s těmi osly, pod zelenými stromy, svými zuby, vlasy a t. d. Lid, host, a jiná, ješto se dle 3ho skláněji, dělají výminku: lidmi, hostmi; tak též bratří, s bratřími dle 6ho, jindy též s dvěma bratry. Viz §. 70.

87. Přímětky k 2hému sklonění.

Co se připomenulo při 1ním sklonění o rozdílu životných a bezživotných, platí také o 2hém.

Mužská jména na *ě*, *e*, jako rukojmě, markrabě, soudce, panoše, sklánívali staří podlé 5ho.

Nom.	soudce	Množ. Nom.	soudce
Akk.	soudci	Gen.	soudcí
Soc.	soudcí, soudcím	Dat.	soudcím
Vok.	soudce	Soc.	soudcemi.

Nyní však je scela podlé 2ho sklánějí, Akk. a Gen. *soudce*, Soc. *soudcem*, Nom. množ. *soudcové*, Gen. *saudců*, Dat. *saudcům*, Soc. *saudci*.

88. *Kněz* se sklání v množném dle 6ho; *kněží*, Gen. *kněží*, Dat. *kněžím*, Soc. *kněžimi*, dílem též *kůň*:

Množ.	Nom.	koni (koně)	a koňové
	Akk.	koně	— koně
	Gen.	koní	— koňů
	Dat.	koním	— koňům
	Soc.	koňmi	— koni.

Jemnějších východů *kněží*, *koní*, *kněžím*, *koním* lepší spispvatelé raději užívají než sprostějších *kněžů*, *koňů*, *kněžům*, *koňům*. Viz §. 70.

89. Genitiv *e* (po *ň*, *ď*, *ť*, ale *ě*).

Vězeň, vězně, hlemejžď, hlemejždě, zeť, zetě. Ano test, testě, jakož i host, kmet u starých hostě, kmetě. Loket ale lokte a den, dne, tak také ječmen; kámen, kmen, kořen a jiná na *eň*, která sice Genitiv ráda dle 2ho sklání: ječmene, kamene, předce však také *u* (dle 1ho) mívají, a v množném se scela dle 1ho řídí.

90. Dativ a Lokal *i*, zřídka *ovi*.

Knězi, králi, stvořiteli, vůdci, *od* kněz, král, stvořitel, vůdce. Předce také rukojmovi, falckrabovi, *od* rukojmě, falckrabě. O vlastních jmenech platí i zde, co se při 1ním sklon. řeklo. Tomáš, Vavřinec, *Dat.* Tomášovi, Vavřincovi, *jinak* k svatému Vavřinci.

91. Vokativ *i* a *e*.

Dle pravidla *i*: vězeň, vězni, choť, choti, vítěz, vítězi atd. Kněz *ale*, strejc, paníc a kněžic mají *e* (dle 1ho): kněže, strejče, paniče, kněžiče. Tvorec *má* tvorče, tvůrce *ale* tvůrce. Tak také: otec otče, chlapec chlapče, Němec Němče. Však ochránce ochránce, zrádce zrádce, obhájce obhájce.

Vycházející na *ec* proměňují *c* v *č* (dle 1ho), na *ce* však se řídí dle 5ho, pročež *rukojmě*, *panoše* *e* ve Vokativu zachovávají.

92. Nominativ množný.

i: Němci, rybáři, sekáči *od* Němec, rybář sekáč; tak též ostatní životná.

ové: králové, císařové, zeťové, papežové, otcové, strejcové, dědicové.

Tak též *rodičové* místo *rodičě*. Tento prodloužený pád mívají též jména na *ě*, *ce*: rukojmové, soudcové, zrádcové; sic také soudce, zrádce (dle 5ho).

e mají nyní bezživotná; jsou však též delšího východu *ové* schopna: meče i mečové, oheň i ohňové. Před časy mívala na *ec* též *i*: hrnci, jalovci *od* hrnec, jalovec, jako má ještě den: dni i dnové.

é mají všecka od sloves odvozená na *el*: učitelé, kazatelé, věřitelé, ctitelé.

Přítel a *nepřítel* mají *přátelé* a *nepřátelé*, a řídí se v množném dle 1ho sklon., pročež v Akkusativu a Soc. *přátely, nepřátely*.

i (místo *é* po *j*, *ž*, *š*, *č*): zlodějí, mužií, tovaryší, pomluvačí; tak též: kněží, koni *místo* koně, jindy též: koňové *od* kněz, kůň.

93. Genitiv *ů* (bez *ů*) též *í*.

Genitiv bez *ů*: peníze, bez peněz. *Peníz* ale, jakožto památný, má *penízů* dle pravidla; za starodávna ale také *sto peněz* (Mat. 18, 28.)

ů a bez *ů* mají: přátel i přátelů, nepřátel, nepřátelů, pět loket, loktů i loktí, pár střevíc i střevíců, sto tisíc i tisíců.

í: loktí *místo* loket, kročejí *místo* kročejů; groší (v Mor.) *místo* grošů: mimo ta, ješto dle jiných skloněni jdou: kněží, koní. Purkrabě, rukojmě, panoše, soudce a t. d., ješto jindy dle 5ho *í* mívala, mají nyní raději *ů*: purkrabů, rukojmů,

soudců; *ev* místo *ův* po *j* a jiných měkých už dávno zastaralo: zlodějev, mužev, košev.

V množném Gen. středního pohlaví mají všecka dvéslabičná *í*: loží, plecí, srdcí (*st.* srdec), ne však víceslabičná: ohnišť, bičišť, spálenišť, přece však také: z lučiští.

Soc. *i*, zřídka *emi* neb *mi*: *srdci* a *srdcemi*, *poli* a *polmi*.

94. Lokal *ích*, st. *ech*.

Lokál *ích* st. *ech*, pročež: pněch, plecech, srdcech *místo* pních, plecích, srdcích. Poledne, polodne *má* o polednách, polodnách.

Sociativ *i*, řídčeji *mi*: s králi a t. d. Přece však má muž, muži a mužmi; zeť, zeťmi (dle 3.), kněz, kněžími (dle 6ho) i kněžmi, kůň, koňmi, kyj, kyjmi. Soudce, jakož ostatní na *ce*, má soudci (dle 2ho) *a* soudcemi (dle 5ho); pročež také rukojměmi, panošemi *od* rukojmě, panoše (panoš). *Od* markrabě, markrabími dle formy markrabí.

95. Staré formy na *mě*.

Staré formy na *mě* s přírostkem *en*, tyto však jen v jednotném:

Nom. Akk.	rámě	břímě	plémě
Gen.	ramene	břemene	plemene
Dat.	rameni	břemeni	plemeni.

V množném *ramena* atd. jako *nebesa* od *nebo* dle 1ho.

Novější formy: jméno, vemeno, plemeno, raméno, břemeno, temeno, semeno, sklánějí se scela dle 1ho.

96. Životná jména středního pohlaví na *e (ě)*, jehožto končení v jednotném s 2hým, v množném s 1ním se srovnávají, s výminkou přírostku *et* a *at*, mají jen toto skloňování:

	Jednotný.	Množný.
Nom. Akk.	kotě	koťata
Gen.	kotěte	koťat
Dat.	kotěti	koťatům
Lok.	kotěti	koťatech
Soc.	kotětem	koťaty.

Též tak: *house housete*, *kuře kuřete*, *jehně jehněte*, množ. *housata*, *kuřata*, *jehňata*. Užívá-li se *kníže* a *hrabě* v mužském pohlaví, zastupuje Gen. *knížete*, *hraběte*, jako při mužských, Akkusativ.

Dítě, *dítěte* proměňuje v množném své pohlaví, pročež *děti* Gen. *dětí*, jakožto ženské pohlaví dle 3ho.

97. V dvojném druhdy Nom. Akk. *kotatě*, Gen. Lok. *koťatú*, Dat. Soc. *koťatema*, *koťatoma*.

Poupě, *doupě*, *vole*, *varle*, *koště* neb *koštiště* (*chvoštiště*) a některá jiná na *iště* přijímají přírostek *et* jako životná: *poupěte*, *doupěte* atd. Množný: *poupata*, *doupata*, a sklánějí se jako *kotě*. *Vejce* (st. *vajce*) má jen v jednotném v sprostém mluvení *vejcete*, *vejceti*, *vejcetem*, v dobrých však spisích *vejce*, *vejci*, *vejcem*. V množném nejináč než *vejce*, Gen. *vajec*.

Zastaralý dvojný počet.

I. N. A. chlapy,	G. L. chlapú,	D. S. chlapoma,
II. — hráče,	— bráčú,	— hráčema.

98. Sklonění jmen míst.

Větší díl jmen zemí a míst, ač ženského pohlaví jsou, blíží se mužskému sklonění:

1. Nom.	Dolany,	Uhry,	2. Čechy,	3. Netolice
Gen.	do Dolan,	Uher,	Čech,	Netolic,
Dat.	k Dolanům,	Uhrům,	Čechám,	Netolicům,
Lok.	v Dolanech,	Uhřích,	Čechách,	Netolicích,
Soc.	za Dolany,	Uhry,	Čechy,	Netolici.

Dat. *ům* místo *ím*: Hájek píše *k Počernicům*, přece však chybně *k Budějovicím*.

Také *ám:* k Benátkám, k Athenám.

Lok. *ech:* v Klatovech, Kladrubech, Poděbradech; však Švédy, ve Švédích.

Lok. *ích:* v Rakousích, v Marcích, v Turcích, ve Vlaších.

Lok. *ách* (po *h*, *ch*, *k*): v Sluhách, v Benátkách; ano i *Athény* má *v Athénách.*

99. Sklonění třetí.

	Jednotný.	Množný.
Nom.	kost	kosti
Akk.	kost	kosti
Gen.	kosti	kostí
Dat.	kosti	kostem
Lok.	kosti	kostech
Soc.	kostí	kostmi.
Vok.	kosti	—

K třetímu sklonění náležejí jména ženská bez koncové samohlásky:

v: obuv, ohlav, Čáslav a t. d.

b, p: loub, otep, chalup, *druhdy též* léb, *Gen.* lbi.

ň: laň, žeň, *u starých. V množ.* laně, žně *dle* 5ho.

l: hůl, holi, sůl, soli; běl, ocel, mysl.
ř: zvěř, zděř, zběř, jař, tvář.
ď, d: zeď, zdi, stred, strdi; měď, zpověd, odpověd, čeleď, píď, káď, loď.
ť, t: nit, řiť, síť, pamět, obět, pečeť, rukovět, snět, *množ.* děti, smeti; nať, lať, choť, huť, chuť (chut), rtuť, labuť, pout, smrt, čtvrt.
sť, st: pěst, lest, lsti, čest, cti, trest, tťi; pasť, masť, časť (česť), vlast; plsť, prsť, srst, hrst; kost, bolest, neřest, kořist, zlost, a všecka odtažená (abstracta) na *ost:* milost, cnost a t. d.
z: rez, rzi, kolomaz, mosaz.
ž: lež, lži, rež, rži. V jedn. u starých též *spřež, otěž.*
s: ves, vsi, os (vos), hus.
š: veš, vši, myš.
c: pec, věc, noc, moc, nemoc, pomoc.
č: léč, řeč, seč, tluč, žluč.

Starý dvojný počet *oči, uši* mají nyní v Dat. *očím, ušim*, Lok. *očích, ušich*, Soc. *očima, ušima.*

Milost v titulaturách tratí někdy *i* ve Vokativu: *Vaše Milost, Vaše královská Milost!*

Novější sklánějí mnohá z výše postavených jmen dle 5ho skloněni, zvlášť v množném: *nitě, hole, latě, hutě, zdě, pídě, tři čtvrtě* (místo *čtvrti*) a t. d. V sprostém mluvení říkávají též *do tváře, z pece, mysle*, místo *tváři, peci, mysli.* Pročež východy *ím, ích* místo *em, ech* při *píď, veš, myš, hus.* Dat. *pídím, vším, myším, husím*, Lok. *pídích, vších, myších, husích.*

Od množného *smeti* nachází se *smetem, smetech* a *smetím, smetích.*

Soc. *mi: lež, lži, lžmi; zeď, zdi, zdmi* u starých dle pravidla; u novějších *lžemi, zděmi.*

V dvojném bývalo N. A. *kosti*, G. L. *kostiú*, D. S. *kostma.*

100. Skloněni čtvrté.

	Jednotný.	Množný.
Nom.	ryba	ryby
Akk.	rybu	ryby
Gen.	ryby	ryb
Dat.	rybě	rybám
Lok.	rybě	rybách
Soc.	rybou	rybami
Vok.	rybo	—

Ke čtvrtému skloněni náležejí nejen ženská, nébrž i všecka mužská jména na *a*, přece však skláněji mužská v jednotném Dativ a Lokal; v množném Nominativ a Genitiv také (a sice již obyčejněji) dle 1ho skloněni.

N.	slouha	pastucha	vládyka
D. L.	slouze	pastuše	vládyce
	slouhovi	pastuchovi	vládykovi
Mn. N.	slouhy	pastuchy	vládyky
	slouhové	pastuchové	vládykové
G.	slouh	pastuch	vládyk
	slouhů	pastuchů	vládyků.

Tak také *starosta*, Dat. *starostě* a *starostovi*, množ. *starosty* a *starostové.*

Jména důstojnosti a vlastni jména schopna jsou toliko mužských východů: *pantáta, pantátovi, pantátové, pantátů; Judovi, Otovi, Strakovi* od *Judas, Ota, Straka.* V množném se řídí cizí, jako *Patri-*

archa, *Evangelista*, *Levíta* scela dle 1ho: Dat. *Levítům*, Lok. *Levítích*, Soc. *s Levíty*; domácí vlastní jména sčástky: *Hroznatům*, *Strakům*, *Procházkům*. Ano i *lopota*, za starodávna nejstarší rádce, má v Dat. *lopotům* místo *lopotám*, k snadnějšímu rozeznání od ženského *lopota*. Od *Husita* a podobných tvoří se Nom. množ. *Husitové*, skráceně *Husité*, také *Husiti*.

101. Ženská jména na *a*.

Ženská na *ia*, *ea*, jako *Atalia*, *Asia*, *Maria* skláněji se dle 5ho, Gen. *Marie*, Dat. *Marii* neb *Mariji*; *Galilea*, *do Galilee*.

Ano i *Káča*, *Máňa* mají v Dat. a Lok. *i* místo *ě*: *Káči*, *Máři*.

U starých spisovatelů nachází se též *hrůzi* od *hrůza*. Starý Dat. *dceři* (od *dci*, *dceře*) ještě posud platí; ne *dceře* (od *dcera*). Viz §. 63 a 109.

Po zvučkách, po nichž se *ě* nepsává, stojí v Dat. a Lok. jen *e*, kdežto *h* v *z*, *ch* v *š*, *k* v *c*, *r* v *ř* přecházejí:

kráva	krávě,	skála	skále
harfa	harfě,	pára	páře
chyba	chybě,	koza	koze
kopa	kopě,	kosa	kose
sláma	slámě,	noha	noze
rána	ráně,	moucha	mouše
voda	vodě,	ruka	ruce
pata	patě,	houska	housce.

Deška, dešce, deska, desce; dska *ale* dště, na dště.

Ve Vokativu zachovávají některá jen pro blahozvučnost *a* Nominativu: *holka, kmotra* místo *holko, kmotro; Anna* i *Anno, Anka* i *Anko.*

Místo východu *y* přijímají některá v množném *a: játra* místo *játry, jikra* místo *jikry:* od *louka* se říká určitě *dvě menší louky, tři větší louky,* neurčitě a jako hromadně *luka, dolejší luka; boží muka* místo *muky; lejtka* místo *lejtky,* a tak se středními na *o,* množ. *a* snadno se směšují; rozeznávají se však v Dat. Lok. a Soc.: *jatrám, jatrách, jatrami.*

V množném *slzy, slz* od *slza,* u novějších často *slze, slzí,* a t. d. dle 5ho. Viz §. 98.

102. Zastaralý dvojný počet.

N. A. rybě, G. L. rybú, D. S. rybama.

Dvojný od *ruka, noha* se ještě udržel.

Nom.	Akk.	ruce	(noze)
Gen.	Lok.	rukou	nohou
Dat.	Soc.	rukama	nohama.

Dat. *rukoum, nohoum* jest novější a sprostý, raději se píše *rukám, nohám; nohy* v množném místo *noze,* Gen. *noh* místo *nohou* jest dávno v obyčeji; ano i místo *nohama* jest v písmech *nohami* dosti často.

103. Mírnivé *e* v Genitivu.

Blahozvučnost žádá vložení mírnivého *e,* když dvě spoluzvučky na konci zůstávají, jež snadně vysloviti nelze.

barva	barev,	břitva	břitev
služba	služeb,	svadba	svadeb
forma	forem,	panna	panen

královna	královen,	kvočna	kvočen
vodárna	vodáren,	jehla	jehel
játry	jater,	jikry	jiker
karty	karet,	buchta	buchet
hádka	hádek,	matka	matek
tříska	třísek,	necky	neček
liška	lišek,	vážky	vážek
hvězdička	hvězdiček,	kočka	koček.

Přece od *palma palm*, od *deska* (*dska*) *desk*. Bez obtížnosti vyslovujem *modl*, *křivd*, *hvězd*, *křivd*, *vražd*, *cest*, *poct*, *počt*, ale i *mrv*, *vln*, *srn*, *poškvrn*, *mrch*, *vlh*, od *modla*, *mrva* a t. d. *Slz* od *slza* bývalo již starým drsno, pročež za dávných věků *slez*, od 300 let *slzí* (dle 5ho); místo *sestr* od *sestra* nyní *sester*.

104. Sklonění páté.

Jednotný	(*a*)	(*b*)	Množ. (*a*)	(*b*)
Nom.	země	lázeň,	země	lázně
Akk.	zemi	lázeň,	země	lázně
Gen.	země	lázně,	zemí	lázní
Dat.	zemi	lázni,	zemím	lázním
Lok.	zemi	lázni,	zemích	lázních
Soc.	zemí	lázní,	zeměmi	lázněmi.

K pátému sklonění náležejí 1) všecka ženská jména na *ia*: Atalia etc., na *ea*: Galilea, na *ě* (*e*): krmě, záře, duše, růže, ovce a t. d. 2) Skrácená, ješto *e* pohlcují, jako *zem*. Taková dělají Akk. Nominativu roveň. Koncové *e* se pohlcuje často po *j*, *z*, *ž*, *š*, řídčeji po *ň*, *l*, *ř*, jako v zbroj, kolej a t. d., v stráň, pláň, dýl, kratochvíl, šíř, hráz, nesnáz, tvrz; v odtažených stráž, tíž, zdvíž, stříž

a srostitých věž, mříž, díž, vrš, skrejš a v odtažených souš *a* vejš. 3) Na *ev*, *eň*, *el*, *eř*, *ež*, *eš*, *ec*, jako krev, mrkev, lázeň, koudel, máteř, loupež, peleš, faleš, obec, kleo. 4) Některá jiná, která se na *ň*, *šť*, *š*, *č*, *ž* končí, jako daň, jabloň, zbraň, poušť, houšť, tloušť, rozkoš, pomeč, obruč, kleč, rohož. 5) Množné počty na *e*: okuje, sáně, žíně, žně, housle, jesle, dvéře, kleště, saze, podnože a t. d. 6) U starých mužská na *e* (*ě*): markrabě, strážce, kteráž však po *í* v Soc. také ještě *m* přijímají: pod rukojmím *od* rukojmě.

105. Gména míst: *Plzeň*, *Paříž*, *Žateč*, *Teplice* a podobná, řídí se v jednotném dle tohoto vzoru: Gen. *do Plzně*, *z Paříže*, *u Žatče*, *z Teplice* a t. d. Na *ice*: *Litoměřice*, *Domažlice*, ješto v množném se užívají, mají v Dat. *ům*, v Soc. *i*, zřídka *emi*. Viz §. 98, 112.

106. V Akkusativu *i* mají všecka, která již v Nominativu *e* neztratila: práci *od* práce, lžíci *od* lžíce, svíci *od* svíce, růži *od* růže, zemi *od* země, ale však zem *od* zem, mezi *od* meze *a* mez *od* mez, mříži *od* mříže *a* mříž *od* mříž, chvíle *od* chvíli, kratochvíl *ale* kratochvíl.

Ona pak, která v Nom. *e* nikdy nemívala (aneb více nemají), nejsou *i* schopna, jako, krev, lázeň, daň, braň, koudel, prdel, postel, páteř, drůbeř neb drůbež, loupež, faleš, rozkoš, obec a t. d.

107. Gen. *ě*: lázně *od* lázeň, kleče *od* kleč. Po *v* jen *e* místo *ě*: krve *od* krev, konve *od* konev. Ve jmenech míst ale *ě*: z Vratislavě, Boleslavě. Však také *i*: z Vratislavi, tak jako bez přítrži *od* přítrž, u starých: bez kázni, toho purkrabi.

108. Vokativ *e*, neb bez samohlásky, protože jest roveň Nominativu: *duše*, *faleš*. Blahozvučnost však také *i* připouští (dle 3ho sklon.) *krvi*, *rozkoši* od *krev*, *rozkoš*.

109. *Máti* a zastaralá forma *dci* přijímají přírostek *eř*: Akk. *máteř*, *dceř*, Gen. *mateře*, *dceře*, Dat. *mateři*, *dceři*. Předce však *máti* vypůjčuje často pády od *matka*. Ode *dci* se udržel toliko Dat. *dceři*.

110. Množ. Gen. *í*: konopí, pochodní, studní jeskyní, také však bez *í*: jeskyň, kuchyň, otrokyň, hospodyně *má také* hospodyň, *lépe však* hospodyní. Tré- a víceslabičná na *ice* nemají *í*: slepic, Budějovic. Ano i množný *od* plíce *má* plíc *neb* plic, lžíce, lžíc *neb* lžic, svíce svíc *neb* svěc, vánoce *jen* vánoc, ovce *ale* ovec *a* ovcí, práce *dle pravidla* prací. Jen málokterá na *le* nemají *í*: košil, míl *neb* mil, kratochvil *neb* kratochvilí, *od* neděle; šest neděl t. j. 42 dní, šest nedělí ale 6 nedělních dnů.

111. Dat. *em*, Lok. *ech* mají (dle 3ho) u starších spisovatelů mnohá jména místo *ím*, *ích*, jako *jeslem*, *jeslech*, *ulicem*, *ulicech*, *dušem*, *dušech* a t. d. Zde rozhodne blahozvučnost. Od *práce* raději *pracem*, *pracech* (*prácem prácech*) od *neděle*, *nedělím*, *nedělích*.

112. Dat. *ům* (dle muž. 2ho sklon.) místo *ím* mají množné: dvéře, veřeje, letnice, hromnice, vánoce, velkonoce, a všecka jména míst (§. 98, 105) dveřům, veřejům, letnicům, vánocům a t. d. Vznešenější *velikanoc* jest jen v jednotném počtu: Akk. *velikanoc*, Gen. Dat. Lok. *velikonoci* (st. Dat.

Lok. *velicenoci*), Soc. *před velikonocí* dle 3ho *ám: sviňám* jest hrubé.

113. Soc. *emi*: zbrojemi, zbraněmi, jeslemi, pracemi. Také však jen *mi*: dveřmi, a kde toho zvučnost dovoluje, jako rozkošmi, svěcmi *místo* svícemi, nedělmi *místo* nedělemi, Gména míst mají jen *i*: Litoměřici (§. 93, 100). Od vánoce, před vánoci *místo* vánocemi. Přede třemi neděli *místo* nedělmi slýchá se často.

V dvojném bývalo v N. A. *zemi*; G. L. *zemiú*, D. S. *zemiema*.

114. Cizí jména na *um* zůstávají v jednotném bez proměny, jako *lilium*, *evangelium*, v množném Nom. Akk. *lilia*, Gen. Dat. *lilium*, Lok. *liliích*, Soc. *s liliemi*. *Evangelia*, Gen. *evangelií*, Dat. *evangeliím*, Soc. *evangeliími*.

115. Sklonění šesté.

	Gednotný.	Množný.
Nom.	znamení	znamení
Akk.	znamení	znamení
Gen.	znamení	znamení
Dat.	znamení	znamením
Lok.	znamení	znameních
Soc.	znamením	znameními.

Šesté sklonění obsahuje 1) všecka střední na *í*, kteréž z *ie* a *é* pochází: zdraví, znamení, zboží, druhdy zdravie, znamenie, zbožie; obilí, veselí, násilí, *st.* obilé, veselé, násilé. 2) Ženská na *í*: Máří, paní, lodí, rolí (*st.* rolé); zastaralé formy: knění, maceší, pradlí, přadlí, švadlí; cizí biblí, orací a t. d. 3) Něco málo mužských: září, pon-

dělí, *st.* hřebí, sudí, nejvyššímu sudí: též Jiří, Jiljí, Brikcí, předložili se před ně *svatý*: svatého Jiří, svatému Jiří; sic také: sudího, sudímu, Jiřího, Jiřímu dle sklonění přídavných na *í*. 3) Množný: bratří, kněží, koní, přece však má *kůň* v Soc. koňmi *místo* koními. §. 70, 88.

Soc. *ím* mají střední a mužská, *í* pak ženská: *s naší paní, před tou rolí.*

Krejčí, kočí, ač se jako přídavná na *í* sklánějí, mají přece též v množném Genitivu *í* dle sklonění jmen ſtatných. Když se ale řekne *u krejčů, u kočů*, znamená to *ů* zde tolik co *u krejčovic, u kočovic.*

Dvojný býval Nom. Akk. *-i*, Gen. Lok. *-iú*, Dat.-Soc. *-iema.*

116. Ostření a proměna samohlásek.

Protažná samohláska poslední syllaby se často v Genitivu a ostatních prodloužených pádech zostřuje, a sice nejčastěji *ů*, kdežto v *o* přechází: bůh, boha, bohu, bohové a t. d., dům, domu, dvůr, dvoru, kůň, koně, hůj, hloje, hnůj, hnoje; *dále* sůl, soli, hůl, holi; *cizí* kůr, kůru, trůn, trůnu dělají výminku.

V poslední syllabě *á* zůstává větším dílem bez proměny; přece se však v *pás, mráz, práh, hrách* zostřuje: *pasu, mrazu, prahu, hrachu. Pán* zostřuje *á* jen ve Vokativu: *pane, pane Bože, pane Ježíši;* u starých též v Nom., Gen. a Dat. v množném: *panové, panů, panům;* sic ale, předloží-li se před jiná jména, ve všech pádech: *pan kmotr, pana kmotra;* přece však zůstává *á* protaženo v *pán*

Bůh, pán Kristus, pán Ježíš, pána Boha, pána Krista, pánu Bohu a t. d.

é se protahuje v *chléb, déšť, bér*, zostřuje se však v jiných pádech: *chleba, deště, beru; chlév* (*chlív*) podrží *é*: *chléva, chlévu* a t. d.

Protažné *í* přechází jen ve *větru, sněhu*, od *vítr, sníh*, v *ě*; *ý* ale v *y* toliko v *dymu*, od *dým*.

ou v poslední syllabě zůstává neproměněno: *žrout, žrouta, kohout, kohouta, kout, kouta*.

Často se *á, í, ou* také v předposlední syllabě ženských jmén na *a* v Sociativu jednotného počtu a v Gen., Dat., Lok. a Soc. množného zostřuje:

Nom.	brána	díra	žíla	trouba	práce
Soc.	branou	děrou	žilou	trubou	prací
M. G.	bran	děr	žil	trub	prací
Dat.	branám	děrám	žilám	trubám	pracem
Lok.	branách	děrách	žilách	trubách	pracech
Soc.	branami	děrami	žilami	trubami	pracemi.

Tak také *krdva, sláma, rána, skála* a jiná srostitá; odtaženým, jako *bída, chvála, ztráta* a t. d., zůstává protažná samohláska. *Víra, míra, kníha* řídí se dle *díra: věr, měr, kněh; kniha* ale (jakož lépe píší) zůstává bez proměny: *knihou, knih, knihám* a t. d. *Lípa, síla* a jiná, ve kterýchž *í* z *ě* nepochází, řídí se dle *žíla*. *Houba, moucha, louka, kroupy* dle *trouba: hub, much, luk, krup*. S kroužkem *ů* přechází zřídka v *o*; *fůra, forou, for, forám, forách, forami*; ne však již v *kůra, můra, chůva*. V ženských na *e* zůstává (dle nynějšího vyslovení) samohláska ráda protažena; u starých však nachází se v Soc. a Gen. množ. *koží, volí, kulí* od *kůže, vůle, koule*. Přece však se množné *dvéře, sáně* v

Gen., Dat., Lok. a Soc. ještě vždy zostřují, tím spůsobem i střední *léto*, *léta*:

Gen.	saní	dveří	let
Dat.	saním	dveřům	letům
Lok.	saních	dveřích	letech
Soc.	saněmi	dveřmi	lety, letmi.

Jindy zůstává protažná samohláska v středních jmenech bez proměny: *práv* od *právo*, *stád* od *stádo*, *míst* od *místo*, *pout* od *pouto*. Předce však se *jmen*, *jader* ode *jméno*, *jádro* (st. *hnězd* od *hnízdo*) ostří; *vrát* pak od *vrata* protahuje.

Pravidelně se též samohláska středních na *mě*, prodlužujeli se přírostkem *en*, zostřuje: rámě, ramene, břímě, břemene, símě, semene a t. d.

Cosi obzvláštního jest zostřování *á* v *kamene* neb *kamena*, *kameni* od *kámen*; jakož i proměna samohlásek v *přítel*, *nepřítel*, množ. *přátelé*, *nepřátelé*; v *peníz* Gen. *peněz*, *vejce*, *vajec*, kterážto na starší formy jednotného *přátel* (sl. *přijatel*), *peněz* a *vajce* poukazují.

117. Dvižné čili hnutedlné *e*.

Toliko čisté ostré *e* v poslední syllabě, když jen jedna spoluzvučka následuje, může v prodloužených pádech vyvrženo býti, nikoli však znamenané měkké *ě* a protažné *é*. Pročež zůstává *ě* v kněz, vítěz, řetěz, člověk, pamět, věc, a právě tak protažné *é* v lék (lík), léč, pevno a nehnutelno. A protože *e* po *ř* a jemném *l* místo měkkého *ě* stojí, jest také *e* v ořech, řeč, les, jelen, kořen nehnutelno: ořecha, řeči, lesu, jelena, kořena, ačkoli víceslabičná na *ec* výminku dělají: hořce,

hořce, mudřec, mudrce. Právě z té příčiny jest také *e* v kámen, plamen, řemen, skřemen a t. d. nehnutelno.

Ve *křen*, *kmen*, *rmen*, *plen*, *oplen*, *plech*, *břeh*, *šnek* jest *e* též z té příčiny nehnutelno, protože před ním dvě spoluzvučky stojí. Předce dovoluje sluch vyvržení *e* v *jezdec*, *městec*, *jistec*, *tkadlec*, *červec*, *červen*, jichžto Gen. *jezdce*, *městce* a t. d. jsou. Ano i v *okršlek*, *papršlek*, *paprsek* pohlcuje se *e*: *okršlku*, *okršku*, *papršlku*, *paprsku*, jakož i v *krtek*, *vlček*: *krtka*, *vlčka*, protože syllaby, v nichž *r* a *l* zároveň samohlásku zastupují, českým ustům tak drsny nejsou. Starým nebývalo také *lpu*, *bzu*, *mchu* od *lep*, *bez*, *mech* drsno, kdežto nyní raději *lepu*, *bezu*, *mechu* říkáme. Od *len* jest *lnu* (odkudž *lněný*, *lníně*, *lnář*) posud v užívání, ač se místy i *lenu* slýchá.

118. Pravidla pro hnutelné *e*.

Hnutelno jest *e* 1) před *v* bez výminky: lev, lva, šev, švu, kotev, kotve; ano i v církev, církve. Před retnými (*b*, *p*, *m*) jest *e* jen v Cheb (Eger), Chbu, v pohřeb, pohřbu, v nájem, nájmu, zájmu, příjmu, u starých však také v leb, lbi *neb* lbu, lep, lpu pohlceno.

2) Před koncovým *n* a *ň* obyčejně: sen snu, den, dne, peň, pně, žeň, žni *neb* žně, leň, lnu; *ano i v* červen, června, srpen, srpna, osten, ostnu. Vyjímají se dvéslabičná na *meň*, *len*, *řen*: pramen, bolen, jelen, kořen, čeřen; *dále* hřeben, lupen, jesen, prsten, *Gen.* pramene, bolena, jelena a t. d.

3) Před *l* v mnohých slovech: osel, osla, ko-

zel, kozla; orel, orla, kel, *množ.* kly, kotel, kotla, Havel, Pavel, živel, kašel, pytel, chuchel, kachel. Nikoli však v popel, chumel, hřídel, jetel, zřetel, svízel, kužel, ocel. Ženská jména na *el*, jako: postel, prdel, koupel, koudel, od neurčitého způsobu odvozená mužská na *el* (*tel*), jako: spasitel, kazatel, nepotracují nikdy *e*: koupele, spasitele a t. d.

4) Před *t*: ocet, octa, počet, počtu, u starých *met*, *mtu* (*míra*): tak také v slovech pomocí *et* odvozených: drobet, krapet, dehet, nehet, loket, oset, věchet. Od *ret*, *rty* (*rtové*). Vyjímají se *zet*, *zetě*, *pečet*, *pečeti* a *hřbet*, *hřbetu*.

5) Před *s* a *š*: pes, psa, oves, ovsa, ves, vsi, veš, vši, faleš, falše, (tak také ve *vše*, *všeho* od *veš*). Nikoli však v *les*, *gales*, *peleš*, *veteš*.

6) Před *c* ve všech mužských jmenech: *plavec*, *plavce*, *chlapec*, *chlapce*; ano i tehdáž, když před *ec* dvě spoluzvučky stojí: jezdec, jezdce, tkadlec, tkadlce, jistec, jistce, poběhlec, poběhlce, mudřec, mudrce. V *hrnec*, *srnec* zastává *r* samohlásku: *hrnce*, *srnce*. Vyjímají se ženská *pec*, *peci*, *klec*, *klece*.

7) Před *k* ve všech pomocí *ek* odvozených: *domek*, *domku*, *dvorek*, *dvorku*; ano i když *e* po *st* stojí: *lístek*, *lístku*, *můstek*, *můstku*. Ve *vlček*, *pahrbek*, *čtvrtek*, zastává *l* a *r* samohlásku: *vlčka*, *pahrbku*, *čtvrtka*. Vyjímají se *česnek*, *česneku* (od *česenek*, *česenku*), a jednoslabičná *rek*, *reka*, *Hřek*, *Řek*, *Hřeka*; složená *osek*, *průsek*, ve kterýchž *e* původní syllaby nepohnutó zůstává. Vyvrhuje e však *nářek*, *nářku*. V *pelyněk*, *pohlíněk* vyvrhuje se

i měké ě: pelýňka, pohůňka, obyčejněji pohůnek, pohůnka. Před hrdelními h, ch zůstává e: ožeh, ožehu, ořech, ořecha, Čech, Čecha, mech, mechu.

119. Povstáváli však hromaděním spoluzvuček drsnota, nesmí se e pohlcovati. To se stává, stojíli před takovým e v poslední syllabě dvě neb více spoluzvuček, pročež nemohou anděl, manžel, konšel, korbel, ortel, kostel, postel, šindel, povrhel, drhlen, brslen, e pohlcovati, a tím méně jednoslabičná sklep, chmel, kmet, klec a t. d. Ale též i v jiných případnostech ještě nedopouští sluch vyvrhování e.

Nehnutelno jest e 1) před j: olej, oleje, kolej, koleje.

2) Před r a ř: houser, housera, páteř, páteře. Výminku dělají: keř, kře, vichr, vichru, ozher, ozhru.

3) Před d: led, ledu, med, medu, soused, souseda. Výminky jsou: zeď, zdi, stred, strdi.

4) Před z, ž, č: nález, nálezu, pařez, pařezu, bez, bezu, (už ne bzu), krádež, krádeže, loupež, loupeže, meč, meče, zahaleč, zahaleče. Výminky jsou: rez, rzi (však i rezu) lež, lži, řež, rži, Žateč, Žatče.

Přede dvěma spoluzvučkama jest sice e nehnutelno, pročež zůstává v červ, trest (t. kázeň), pelest, bolest, čest (místo časť), ratolest, neřest, chřest, blesk, třesk, vřesk; přece však dělají mest, mstu, křest, křtu, dále lest, lsti, čest (pocta), cti, trest (třtina), třti, výminku.

V jediném násyp pohlcuje se y: náspu, protože se sýpu druhdy ve spu skracovalo.

120. Mírnivé *e*.

Nespojujeme nikdy dvou spoluzvuček v jednu syllabu, abychom mezi ně samohlásky nevložili. Na ten spůsob se nemohlo *žeň* jináče od *žnu* utvořiti, než vložením *e* mezi *žn*. Při tvoření Genitivu v množném, kdežto se koncová samohláska tratí, bývá vložení mírnivého *e* potřebno, jako v *her* od *hra*, *ker* od *kra*, *den* od *dna*, *set* od *sto*. V jiných případnostech žádá toho sluch, jako v *jahel* od *jáhla*, *vajec* od *vajce*, *skel* od *sklo*, *oken* od *okno*. Viz §. 97, 103.

To se stává i v předposledních syllabách některých slov na *ec*, kdyžby před *ce* v Genitivu (jednot.) vysloveni buď nemožno neb tuze drsno býti mělo, pročež se tedy od *švec*, *žnec*, *jezvec*, *pastvec*, *kozlec*, Genitivi *ševce*, *žence*, *jezevce*, *pastevce*, *kozelce*, vložením mírnivého *e* tvoří. *Pupeček*, *domeček* mohou sice v *pupček*, *domček*, skráceny býti, v Genitivu však *pupečku*, *domečku* nastupuje vyvržené *e* své místo.

121. Skloňování přídavných jmen.

Obrazec A. přídavných jmen.

Jednotný.	*-ův* (*ů*).	*-a*.	*-o*.
Nom.	králův	králova	královo
Akk.	králův	královu	královo
Gen.	králova	královy	králova
Dat.	královu	královĕ	královu
Lok.	královĕ	královĕ	královĕ
Soc.	královým	královou	královým.

Množný.	-i,	-y,	-a.
Nom.	královi	královy	králova
Akk.	královy	královy	králova
Gen.	královým	královým	královým
Dat.	královým	královým	královým
Lok.	královým	královým	královým
Soc.	královými	královými	královými

Podlé tohoto obrazce se skloňují 1) přivlastňovací na *ův* (*ů*), *ova*, *ovo*. Sklonění jejich jest tedy v celém jednotném, vyjmouce Sociativ *ým*, v množném pak jen v Nom. a Akk. stejno s mužským (1ho), ženským (na *a*), a středním (na *o*) skloněním statných jmen.

M.	hrad Davidů	S.	slovo hospodinovo
	hrad Davidů		slovo hospodinovo
	hradu Davidova		slova hospodinova
	hradu Davidovu		slovu hospodinovu
	hradě Davidově		slově hospodinově.

Ž. břitva otcova
břitvu otcovu
břitvy otcovy
břitvě otcově
břitvou otcovou.

Množ. Muž.	Nom.		hradové Davidovi
	Akk.		hrady Davidovy
Žen.	Nom.	Akk.	břitvy otcovy
Stř.	Nom.	Akk.	slova hospodinova
V Lok. Jedn.	též:		při domu hospodinovu.

Přivlastňovací na *in*, *ina*, *ino*, a všecka jiná nezakončená přídavná, jako: zdráv, hotov, bos, jist, vesel, hoden, oučasten, zvlášť trpná příčestí spasen, poručen, znám, omluven, však jen s částky,

neboť toliko Nom. a Akk. dle *A*, ostatní pády již dle *B* sklánějí.

Nom.	tetin	tetina	tetino
	oučasten	oučastna	oučastno
	spasen	spasena	spaseno.
Akk.	tetin	tetinu	tetino
	oučasten	oučastnu	oučastno
	spasen	spasenu	spaseno.
Mn. N.	tetini	tetiny	tetina
	oučastni	oučastny	oučastna,
	spaseni	spaseny	spasena.
Akk.	tetiny	tetiny	tetina
	oučastny	oučastny	oučastna
	spaseny	spaseny	spasena.

Pročež také Akkusativ *velikůnoc* od *velikaňoc*.

Mužský Akkusativ bezživotných *spasen* (*abych spasen učinil svět*, Jan 12, 48.) nachází se řídčeji, než Genitiv *oučastná*, *spasena*, kterýž při životných Akkusativ zastupuje. Ten se udržel ještě v průpovědech: řeč tvá známa tebe činí; učinil ho oučastna, jista, spasena, poručena, omluvena, *místo* známého, oučastného, a t. d.

Mužský Dativ *u* přichází s neurčitým *býti* ještě dosti zhusta: *živu*, *veselu*, *smutnu*, *pečlivu býti*, zvlášť s trpným příčestím: *spasenu*, *řečenu*, *zahanbenu*, *odsouzenu*, *volenu*, *postavenu býti*, při čemž také potah na Dativ osoby v množném bývá: dá-li Pán Bůh vám živu býti; nedejž nám zahanbenu býti; slušelo jim postavenu býti, totiž jednomu každému.

Rád, *nerád*, *nerad*, poněvadž se ho jen jako příslovky užívá, jest toliko Nominativu schopno:

vidím ho rád, ráda, rádo, *množ.* rádi, rády, ráda. Právě tak: chodím bos, bosa, boso, chodíme bosi, bosy, bosa, kteréž ale, jako jiná přídavná, ostatní pády už dle B. sklánějí: *bosého, bosému* a t. d.

Domov (*domův*, *domů*) sklání se dle *králův*: *z domova*, *k domovu*. Dat. *ům*: *k Staňkovům*. Viz §. 84.

Přivlastňovací *páně* (místo *páň*) zůstává bez proměny: chrám Páně; do chrámu Páně, dobrota Páně, slovo Páně, slovem Páně a t. d. Viz §. 74. Také přivlastňovací na *ovic* se nesklánějí.

122. Obrazec B. C. přídavných jmen.

		B.		C.
Jedn.	Nom.	pravý *s.* -é	pravá	boží
	Akk.	pravý *s.* -é	pravou	boží
	Gen.	pravého	pravé	božího
	Dat.	pravému	pravé	božímu
	Lok.	pravém	pravé	božím
	Soc.	pravým	pravou	božím
Mn.	Nom.	praví *s.* á	pravé	boží
	Akk.	pravé *s.* á	pravé	boží
	Gen.	pravých	pravých	božích
	Dat.	pravým	pravým	božím
	Lok.	pravých	pravých	božích
	Soc.	pravými	pravými	božími.

123. Dle toho obrazce sklánějí se zakončená s východem *ý*, *á*, *é*, jak přídavná, tak místo statných užívaná: poddaný, svatý, vrátný, pojezdný, zlatý (60 kr.), králová (regina), panská, krámská; ocasné, parožné, spropitné, a t. d.

Dle C se řídí, která pro všecka tři pohlaví

vycházejí na *í*: člověčí, kachní, kozí, husí, telecí. Statná jména na *í*, jako: náhončí, správčí, kočí, krejčí, sudí; ano i vlastní jména: Jiří, Jiljí, Brikcí, ač se též jindy dle 6ho sklonění statných jmen sklánějí.

124. Všeobecné a zvláštní přímětky.

Pády obrazců B a C liší se značněji od sklonění statných jmen: blíží se ale pádům náměstek.

Mužský Genitiv (A. B. C.) zastupuje zde též Akkusativ při životných bytnostech: *mám velikého bratra;* při bezživotných jest Akkusativ roveň Nominativu: *koupil si nový klobouk.* Místo Vokativu stojí jen Nominativ v jednotném i množném: *milý Bože, milí přátelé.*

V ženském Datívu (B.) říká se obyčejně *ej* místo *é*: *tej dobrej ženě*, a tento východ mají hned již staří rukopisové. V množ. jest Lokal roveň Genitivu. A v Gen., Dat. a Soc. mají všecka tři pohlaví jeden východ.

Množný Nom. pro mužská životná *í*, pro bezživotná *é*, však jen v spojení s krátkým Nominativem bezživotných: staré šaty, zelené stromy, nové domy, ostré nože, dlouhé vlasy. Vezme-li ale delší *ové*, má přídavné východ *í*: zelení stromové, ostří mečové.

Před *í* přecházej *r* v *ř*, *h* v *z*, *ch* v *š*, *k* v *c*, *sk* v *št*, *ck* v *čt*: dobrý, dobří; mnohý, mnozí; hluchý, hluší; veliký, velicí; jaký, jací lidé; český, čeští páni; městský, městští; německý, němečtí; hradecký, hradečtí; druhdy též (XVI. a XVII. věku) *ł* v *l*: zły duch, zlí duchové.

Jako *německý* z *němecský*, *katolický* z *katolicský* skráceno jest, tak se také píše *němečtí*, *katoličtí* místo *němečští*, *katoličští*.

Zastaralý dvojný počet.

A) N.A. králova, ž. st. ě,	G.L. královú,	D.S. královýma
B) — pravá	— ě,	— pravú	— pravýma
C) — boží	—	— božiú	— božiema.

Blahoslav píše (1564) ještě: *jiná dva* (Jan 19, 18.), *dva rohy podobná* (Zjev. 13, 11.). Nyní jest ještě dvojný počet v průpovědi *dva česká* v obyčeji. Slýchává se však také na trhu *tři*, *čtyry česká*, ale chybně, lépe *tři*, *čtyři české*.

125. Skloňování čísel.

Čísla se blíží z ohledu skloňování brzo statným, brzo pak přídavným jmenům a náměstkám, čím podobnější těm čili oněm bývají.

Jeden se řídí scela dle *ten* a *onen*.

Jedn.	Nom.	jeden	Žen. jedna
	Akk.	jeden	jednu
	Gen.	jednoho	jedné
	Dat.	jednomu	jedné
	Lok.	jednom	jedné
	Soc.	jedním	jednou
Množ.	Nom.	jedni	jedny
	Akk.	jedny	jedny
	G. L.	jedněch	jedněch
	Dat.	jedněm	jedněm
	Soc.	jedněmi	jedněmi.

Nom. Akk. *jedno*, množ. *jedna*, má v Gen. a v ostatních pádech scela jako *jeden*.

Nejvíce se liší sklonění dvojného počtu *dva* (důrazně *dvá*), žen. a střed. *dvě* a *oba*, *obě*.

Nom. Akk.	dva, dvě	oba, obě
Gen. Lok.	dvou	obou
Dat. Soc.	dvěma	oběma.

V obecném mluvení Gen. Lok. *dvouch*, *obouch*, Dat. *dvoum*, *oboum*, Soc. *dvouma*, *obouma*.

Dvé, *obé*, *tré* řídí se dle B. Genit. *dvého*, *obého*, *trého*, Dat. *dvému*, *obému*, *trému* a t. d.

Tři a *čtyři* se řídí dle 3ho sklon. jmen: *tři*, *čtyři* jest všeho trojího pohlaví: *čtyry* ale jen ženského a středního.

N. A.	tři	čtyři	(čtyry)
Gen.	tří	čtyř	(čtyr)
Dat.	třem	čtyřem	(čtyrem)
Lok.	třech	čtyřech	(čtyrech)
Soc.	třemi	čtyřmi	(čtyrmi).

Muž. Nom. (dle některých též střední) protahuje často samohlásku *tří*, *čtyří*: *čtyří tisícové*, jindy *čtyři* (*čtyry*) *tisíce*.

Gen. také již *třech* místo lepšího *tří*.

Soc. též *třími*: *třmi* jest zastaralé; *třema*, *čtyrma* jest chybně v obecném mluvení.

126. *Pět*, *šest*, *sedm*, *osm* a t. d. až *devadesát devět* dělají Akkusativ jako Nominativ; ve všech ostatních pádech přivěšuje se *i*, při čemž v *devět*, *deset* *e* před *t* v *í* přechází. Ode *dvacet*, *třicet* a t. d. říká se *dvacíti* i *dvaceti*, *třicíti* i *třiceti*.

N. A.	pět	osm	devět	deset	dvacet
Gen. od	pěti	osmi	devíti	desíti	dvacíti.

Dat. *k pěti*, *osmi*, *desíti osobám*. Lok. *v pěti*, *osmi dnech*. Soc. *před pěti*, *osmi léty*. Tak také *dvanáct*:

od dvanácti let, ke dvanácti letům, ve dvanácti letech, před dvanácti lety.

Složená čísla *jedenmecítma* a t. d. zůstávají bez proměny: *čtyřmecítma starců padlo, pětmecítma mužům* a t. d. V příslovkách *pětkrát, šestkrát sedmkrát* a t. d. skloňuje se první číslo: *do sedmikrát, do devadesátikrát.*

Rodová čísla *čtver, pater, čtvera, patera, čtvero, patero* a t. d. mají v ženském Akkusativu *čtveru.* V množném Nom. a Akk. *čtvery šaty, patery knihy Mojžíšovy, devatery hony.* V Soc. *čtvermi.* Ve středním pohlaví zastupují rodová často základní čísla, Nom. *o: desatero roucho.* Gen. *a: dvanáctera pokolení.* Dat. *u: devateru pokolení.* V Soc. zůstávají bez proměny: *s patero pacholaty* místo *s pěti pacholaty.*

Od *trůj troje, troje* jest žen. Akk. *trojí.*

Půl a *čtvrt* zůstávají jakožto pouhá určovací slovce bez proměny, však jimi určená slova se sklánějí: půl lokte, půl druhého lokte, za půl léta, za půl zlatého, k půl třetímu, po půl tolaru, po půl létě, před půl letem, před čtvrt letem, s půl čtvrtou kopou vajec. Máli ale *půl* číslem určena býti, užívá se místo ní *půlka,* též *půle, polovice,* a tyto jakož i *čtvrt* neb *čtvrtka* se skloňují: dvě půlky, tři čtvrti neb čtvrtky a t. d.

S předložkami se *půl* druhdy skloňovala, pročež příslovky *odpolu* (Gen.), *napoly,* též *vejpůly* (množ.) a *polou* (Instr.) v složení.

Čtvrtý, pátý a t. d. (viz §. 25.) mají po *půl* v Genitivu místo *ého* jen *a*: *půl čtvrta, za půl čtvrta groše, do půl páta sta,* v Dat. a Lok. *u: po půl šestu tolaru, po půl čtvrtu dni.* Mužský a střední Sociativ

tvoří se jako Genitiv: *s půl páta zlatým, půl šesta grošem.* Ženský má *ou: s půl pátou librou.*

127. *Mnoho, kolik, tolik, několik* (druhdy *koliko, toliko, několiko*) přijímá v Gen., Dat., Lok., Soc. jen *a*: od mnoha let, do několika domů, po mnoha letech, v kolika dnech, po několika málo dnech, v tolika tisících letech, s několika tisíci lidu, kolika dušemi, tolika péčemi. Přece však říká sprostý člověk: *po koliku kopách,* a Hajek píše: *po několiku měsících* (však také *od několiku let*). Veleslavína ale (50 let později) *po několika měsících,* Hajek v množném *s několiky sty koňmi* místo *s několika.*

Sto a *tisíc* jsou dle formy skutečná statná jména; pročež se *sto* dle 8ho sklonění sklání.

Nom.	sto let,	Akk.	za sto let
Gen.	do sta let		
Dat.	ke stu letům		
Lok.	ve stu letech, po stu letech.		

V Soc. pro sebe *stem, jedním stem;* ale před jinými jmeny zůstává *sto* jakožto určovací číslo bez proměny: *s jinými sto pannami, před sto lety,* neb také podlé obdoby (analogie) *mnoho, kolik* a t. d. *mezi sta kusy* (Komenský), *před sta lety,* což s množným *před sty lety* míchati se nesmí, protože to jest tolik, jako *před několika sty lety.* V stažení *sto-tisíc* zůstává *sto* bez proměny: *v druhém stotisíci.*

Dvojný počet *stě* jest jen ještě v Nom. a Akk. v užívání: *dvě stě, za dvě stě zlatých.* V *dvou set, ke dvěma stům, ve dvou stech, se dvěma sty* jsou *set, stům, stech, sty* pády množného počtu s dvojným *dvou, dvěma.*

Tisíc se skloňuje dle 2hó sklonění jmen.
Nom. tisíc tolarů, Akk. za tisíc zlatých.
Gen. z tisíce (jednoho), z tisíce slov.
Dat. tisíci pánům, k tisíci letům.
Lok. po tisíci letech, v tisíci kopách.

Po tisících letech říká se o mnoha tisících letech, pročež také *v tolika tisících letech*. Soc. *tisícem* neužívá se před jinými slovy, než přivěšuje se k *tisíc* jen *i*: *před tisíci lety*; chcem-li určitě o mnoha tisících letech mluviti, postaví se zřejmě *mnoha* neb *několika* k tomu: *před mnoha tisíci lety*, *s několika tisíci lidu*. Soc. *se dvěma tisícema* má se jen v dvojném užívati, jinak *tisíci*: *třemi tisíci*, *pěti tisíci*, zvlášť když počítané následuje: *před šesti tisíci lety*.

128. Od *všecken*, *všecka*, *všeckó*, *vseckna*, *všeckno* jest jen Akk. *všecken*, *všecku*, *všecko* a v množném Nom. *všickni*, *všecky*, *všecka* a Akk. *všecky*, *všecky*, *všecka* v obyčeji. Ostatní pády jsou od zastaralého *veš*, od čehož se střední *vše* a ženský Akk. *vši* ještě udrželi:

			ženský
Jedn.	Nom.	veš	žen. vše
	Gen.	všeho	vší
	Dat.	všemu	vší
	Lok.	všem	vší
	Soc.	vším	vší.
Množ.	Nom.	vši	vše
	Gen.	všech	všech
	Dat.	všem	všem
	Lok.	všech	všech
	Soc.	všemi	všemi.

Střední *vše*, Akk. *vše*, množný *všecka* (*všeckna*,

všechna), místo *vše*, skloňuje se v ostatních pádech jako mužské *veš*. Od *všechen*, *všechna*, *všechno* jest množný *všichni*, *všechny*, *všechna*, od čehož Gen. a Lok. *všechněch*, Dat. *všechněm*, Soc. *všechněmi* nevelmi zhusta přicházejí. Ženský Akk. *všicku* a muž. Nom. v množ. *všicci* (mor. *všeci*) jest od *všecek*. Slovácké *všeckými* Čech scela nezná. Od *veškeren*, *veškeren*, *veskera*, *veškero*; Akk. *veškeren*, *veškeru*, *veškero*, naleza se jen u novějších Gen. a ostatní pády: *veškerého*, *veškerému*, *veškerém* dle obrazce *B*.

129. Skloňování náměstek.

Osobné náměstky *já*, *my*, *ty*, *vy* a vracovací *sebe*, mají scela vlastní sklonění:

Jedn.	Nom.	já	ty	—
	A. G.	mne, mě	tebe, tě	sebe, se
	D. L.	mně, mi	tobě, ti	sobě, si
	Soc.	mnou	tebou	sebou.
Množ.	Nom.	my	vy	
	A. G. L.	nás	vás	
	Dat.	nám	vám	
	Soc.	námi	vámi.	

Genitiv v jednotném zastupuje tedy také Akkusativ. Ano i v množném jsou staří Akkusativi *ny*, *vy* dávno od Genitivů *nás*, *vás* vypuzeni. Místo *nám*, *vám* nachází se v starých rukopisích dosti často *nem*, *vem*. V jednotném jest Lokal, jako větším dílem při statných jmenech, Dativu; v množném pak, jako u přídavných, Genitivu roveň. *Sebe* a t. d. vstahuje se též na množný počet, pročež jest zde *sobě* Dativ a také Lokal: *my o sobě*, *vy o sobě*, *oni o sobě nic nevěděli*.

V dvojném bývalo:

N. A. na ž. st. ně	G. L. najú	D. S. náma.
va, — vě	vajú	vá na.

Pády (s přírostkem *ň*, *b*), *mne*, *mně*, *tebe*, *tobě*, *sebe*, *sobě* jsou s důrazem, a kladou se 1) na počátku průpovědi, 2) po předložce, 3) po slovese neb jiných slovech jen tehdáž, když je důrazem povýšiti chceme. V jiných případnostech kladou se krátké *mě*, *tě*, *se*, *mi*, *ti*, *si*, ač se místo *si* u dobrých spisovatelů skoro vždy *sobě* nachází. Velmi zřídka se nalezá *na tě*, *mimo se*, *na se*, *v se*, místo *na tebe*, *mimo sebe*, *na sebe*; *v sebe*.

130. Tak jako *mne* a t. d. ne od *já*, nébrž od straceného Nominativu (*m*-) tvořeno jest, tak také není *jeho* od *on*, nébrž od *i* s přírostkem *en*: *jen* žen. *je* střed. *je*, jehožto místo nyní *on* zastupuje. *On*, a potažné *jenž* skloňují se stejným spůsobem.

Jed.	Nom.	on	jenž	Ž. ona	(jež)
	Akk.	jej	jejž	ji	již
	Gen.	jeho	jehož	jí	jíž
	Dat.	jemu	jemuž	jí	jíž
	Lok.	o něm	o němž	o ní	o níž
	Soc.	jím	jímž	jí	jíž
Množ.	Nom.	oni	(již)	ony	(jež)
	Akk.	je	jež	je	jež
	Gen.	jich	jichž	jich	jichž
	Dat.	jim	jimž	jim	jimž
	Lok.	o nich	o nichž	o nich	o nichž
	Soc.	jimi	jimiž	jimi	jimiž.

Střední *ono* má v jedn. Akk. *je*, v množ. *ona*; Genitiv ale *jeho* a t. d. jako muž. *on*.

Po předložce přechází *j* v *n*, pročež místo *jeho*, *jemu* a t. d. po všech předložkách vždy *něho*, *němu* a t. d. státi musí:

Jedn.	Akk.	za něj	za ni	za ně
	Gen.	z něho	z ní	z něho
	Dat.	k němu	k ní	k němu
	Lok.	při něm	při ní	při něm
	Soc.	s ním	s ní	s ním.
Množ.	Akk.	pro ně	za ně	skrze ně
	Gen.	od nich	z nich	u nich
	Dat.	proti nim	k nim	
	Lok.	o nich	při nich	na nich
	Soc.	s nimi	za nimi	před nimi.

Od *jeho*, *jemu* jsou *ho*, *mu* dovolená skracování, kteráž však jen po jiných částkách řeči v průpovědi státi mohou, nekladeli se v ně důraznosti: *viděl sem ho*, *dal sem mu to*.

Akk. *jej* užívá se nejen při bezživotných, ale i při životných. Zastupuje však často při živých Genitiv (*jeho*) tento Akkusativ *jej*, ano i po předložkách: *za něho*, *pro něho* místo *za něj*, *pro něj*. V sprostém mluvení říká sé též *jeho*, *ho* místo středního *je* pro obojetnost, neboť *je* jest též Akkusativ v množném.

Akkusativ *něj* skráceli staří často po předložkách *o*, *na*, *za*, *pro*, ano i po *v*, *s*, *nad*, *pod*, *před*, *přes*, *skrze*: oň, naň, zaň, proň, veň, seň, badeň, podeň, předeň, přeseň, skrzeň, *místo* o něj, na něj, před něj, přes něj, skrze něj, Lomnickovské *proňho*, *zaňho* jest k nevystání.

V Instrumentalu se říká *ním*, *ní*, *nimi* bez předložky místo lepšího *jím*, *jí*, *jimi* dosti často.

Jich, *jim*, *jimi*, pročež také *od nich*, *k nim*, *s nimi* protahují mnozí, zvlášť novější bez potřeby: *jím*, *jích*, *jími*, *od ních*, *k ním*, *s ními*.

Jenž, *jenžto*, *ježto* (*ješto*) užívá se v Nom. jak jednotném tak množném bez rozdílu pohlaví. Staří ale mívali v muž. Nom. jedn. *jenž*, *jenžto*, v množném ale *již*, *jižto*; v ženském a středním pohlaví bývalo v jednotném i množném *jež*, *ježto*.

131. Ukazovací *ten*, *ta*, *to*, skloňuje se jako *jeden*, *jedna*, *jedno*.

Jedn.	Nom.	ten	tento	Ž.	ta	tato
	Akk.	ten	tento		tu	tuto
	Gen.	toho	tohoto		té	této
	Dat.	tomu	tomuto		té	této
	Lok.	tom	tomto		té	této
	Soc.	tím	tímto		tou	touto.
Množ.	Nom.	ti	tito		ty	tyto
	Akk.	ty	tyto		ty	tyto
	Gen.	těch, Dat. těm, Soc. těmi.				

Střední *to* má v Akk. *to*, v množném Nom. a Akk. *ta*. Právě tak: onen, ona, ono, a onenno, onano, onono, *Gen.* onoho, onohono, *Dat.* onomu, onomuno a t. d.

Týž, *táž*, *též* sklání se scela jako *pravý* (*B*): téhož, témuž, též. *Tak také* který *a* kterýž, kterého, kterému, kteréhož a t. d.

130. *Sám*, *sama*, *samo*, skloňuje se v Nom. a Akk. jako *tetin* str. 138. Mužský Akk. *sám* dosazuje se Genitivem *samého*, žen. *samu*, střed. *samo*, m. Nom. *sami*, *samy*, *sama*, Akk. *samy*; *samy*, *sama*. Ostatní pády má s přídavným jmenem *samý*, *samá*, *samé*, kteréhož se s náměstkou *sám*, *sama*,

samo míchati nesmí, stejny. Dítě samo. ještě nechodí: co sme pili, bylo samé víno. Pro samu její krásu ji miloval; samou vodu pije.

132. Náš, naše, náše, *a* váš, vaše, vaše, *mají v Akk.* náš, naši, naše, váš, vaši, vaše, *v množ. Nom.* naši, naše, naše. *Akk.* naše, ve všem pohlaví. V jiných pádech se řídí dle *jeho*: našeho, našemu, našem, naším, *množ.* našich, našim, našimi. Staří protahovali *náše, náši, váše, váši.*

Od můj, tvůj, svůj, *skracuje se ženské* moje, tvoje, svoje *v* má, tvá, svá, *a střední* moje, tvoje, svoje *v* mé, tvé, své.

Mužské.

Jed.	N. A.	můj	tvůj	svůj
	Gen.	mého	tvého	svého
	Dat.	mému	tvému	svému
	Lok.	mém.	tvém	svém
	Soc.	mým	tvým	svým.
Mn.	Nom.	moji	tvoji	svoji
	Akk.	mé	tvé	své.

Ženské.

Jed.	Nom.	má	tvá	svá
	Akk.	mou	twou	svou
	G.D.L.	mé	tvé	své
	Soc.	mou	tvou	svou.
Mn.	N. A.	mé	tvé	své.

Střední.

Jed.	N. A.	mé	tvé	své
	Gen.	mého	tvého	svého a t. d.
Mn.	N. A.	má	tvá	svá.

Gen., Lok. pro vše pohlaví *mých*, Dat. *mým*, Soc. *mými*, tedy scela dle B. Staří sklánívali též *mojeho, mojemu* a t. d.

133. *Její* (*ejus*) se vztahuje na ženskou osobu, n. p. *její syn*, *její dcera*, *její dítě*, a skloňuje se, jakož i *čí*, scela podlé C., protože jsou skutečná přídavná jména jednoho východu.

Jed.	Nom.	čí syn?	její syn
	Akk.	čí klobouk?	její klobouk
	Gen.	čího syna?	jejího syna
	Dat.	čímu synu?	jejímu synu
	Lok.	o čím synu?	o jejím synu
	Soc.	s čím synem?	s jejím synem.
Mn.	Nom.	čí synové?	její synové
	Akk.	čí syny?	její syny
	Gen.	čích synů?	jejích synů
	Dat.	čím synům?	jejím synům
	Lok.	o čích synech?	o jejích synech
	Soc.	s čími syny?	s jejími syny.

V ženském pohlaví:

Jed.	Nom.	čí matka?	její matka
	Akk.	čí matků?	její matku
	Gen.	od čí matky?	od její matky
	Dat.	k čí matce?	k její matce
	Lok.	o čí matce?	o její matce
	Soc.	s čí matkou?	s její matkou.
Mn.	Nom.	čí dcery?	její dcery
	Gen.	čích dcer?	jejích dcer a t. d.

129. *Ký*, *kdo*, *co* se takto skloňují:

Nom.	ký	kdo (kto)	co (če)
Akk.	—	—	co (če)
Gen.	kýho	koho	čeho

Dat.	kýmu	komu	čemu
Lok.	o kým	o kom	o čem
Inst.	kým	kým	čím.

Ký jest též množného počtu schopno: ký, kých (čertů), kým, o kých, kými (čerty); v kúž hodinu. Pass. dle B. *Někdo*, *nikdo*, *kdožkoli* řídí se dle *kdo*: někoho, nikoho, kohožkoli, komužkoli; *něco* ale a *nic* dle *co*: něčeho, ničeho a t. d. Prodloužením *nikomémuž*, *ničehéhož* znamenávali staří větší důraz. Nominativ *če* jest zastaralý. Akkusativ *če* se skracuje po některých předložkách v *č*: oč, več, nač, zač, seč, proč *místo* o če, ve če, na če, za če, se če, pro če. *V nivec* místo *v nic* jest předložka *v* dvakrát. Přivěsí-li se k *če* potažné *ž*, nesmí se *e* vypouštěti: očež, načež, začež, pročež.

Časování sloves.

134. Označení osob v přítomném čase.

Osoby časů označují se připojenými zvuky, kteříž nic jiného nejsou, než zastaralé neb skrácené náměstky. Východy:

1. *-m*, 2. *-si*, 3. *-t*; mn. 1. *-me*, 2. *-te*, 3. *-ou*, má samostatné sloveso, jehož přítomný čas od kořene *jes* tvořen jest:

jsem	*místo*	jes-m,	jsme	*místo*	jes-me
jsi	—	jes-si	jste	—	jes-te
jest	*z*	jes-t	jsou	—	jes-ou.

V dvojném bývalo:

1. *m.*	jsva,	*ž. st.*	jsvě	*místo*	jes-va,	jesvě,
2. —	jsta,	—	jstě	—	jes-ta,	jes-tě.

Třetí osoba bývala jako druhá, a snad se jako v Sanskritu a Řečtině protažnou samohláskou rozeznávala: *jstá, jstié* místo *jestá, jestié.*

Východy: 1. *-ch*, 2. *-s*, mn. 1. *-chom* (*-chme*, *-sme*), 2. *-ste*, má již jen spojovací částečka *by*: bych, bys (*st.* by), bychom (bychme, byeme, *st.* *též* bychomy), byste (*též* byšte); *by* znamená nyní 3tí osobu jednotného i množného počtu. Staří mívali v množném 3tí osobu *bychu* (sl. též *byša*). V dvojném druhdy: bychva (bychova), bychvě (bychově), bysta, bystě. Viz §. 46. Scela zastaralý jest první minulý čas: běch, bě, bě (*též také* běše, bíše, běješe), běchom, běste, běchu (*sl. též* běša). Dvojný; běchva (běchova), běchvě (běchově), běsta, běstě, (běstá, běstié).

Tak se též znamenávaly osoby na prostém minulém čase jiných sloves: 1. pich, 2. pi, 3. pi, *mn.* 1. pichom, 2. piste, 3. pichu (*sl.* piša); stach, sta, sta (*také* stáše), stachom, staste, stachu; běžech, běže, běže (*též* běžeše), běžechom (*též* běžechomy), běžeste, běžechu. Dvojný: pichva (pichova), pichvě (pichově), pista, pistě, (pistá, pistié) a t. d. Viz §. 45. Obšírněji o tom jednají zastaralé formy českého slovesa od Franty Šum.

Obyčejná označování všem ostatním slovesům jsou:

	(a)	(b)	(c)
Jedn.	-u, -i	-ím	-ám
	-eš	-íš	-áš
	-e	-í	-á
Množ.	-eme	-íme	-áme
	-ete	-íte	-áte
	-ou	-í, -ejí	-ají

V našem jazyku se *t* 3tí osoby v jednotném i množném dávno stratilo. V ruském je ještě posavád mají.

(a) J.	budu	mnu	maži	tru	lhu	teku
	budeš	mneš	mažeš	třeš	lžeš	tečeš
	bude	mně	maže	tře	lže	teče.
M.	budeme	mneme	mažeme	třeme	lžeme	tečeme
	budete	mnete	mažete	třete	lžete	tečete
	budou	mnou	maží	trou	lhou	tekou.

Dvojný býval: budeva, budevě, budeta, budetě; mneva, mnevě, mneta, mnetě; maževa, třeva, lževa, tečeva a t. d. Od *budu* byl také prostý minulý *buděch, buděše.*

Po otevřené původní syllabě, jako po *bi, mý* a t. d. může se *u* pomocí *j* zavěsiti: *biju, myju,* neb *meju,* jemněji *biji, myji.* Tak také *píši, skáči* místo *píšu, skáču.*

(b) J.	vidím	válím	vyháním	honím
	vidíš	válíš	vyháníš	honíš
	vidí	válí	vyhání	honí.
M.	vidíme	válíme	vyháníme	honíme
	vidíte	válíte	vyháníte	honíte
	vidí	válejí	vyhánějí	honí.

(c) Jed.	znám	kopám	kám se.
	znáš	kopáš	káš se
	zná	kopá	ká se.
Mn.	známe	kopáme	káme se
	znáte	kopáte	káte se
	znají	kopají	kají se.

Východ *ám* pošel z *aji (aju)*, pročež ještě *zraji* neb *zrám, hraji* neb *hrám, kaji se* neb *kám se.* Mimo to jsou ještě *laji* a *taji* v obyčeji. Vše-

cka ostatní slovesa, ješto před *ti* v neurčitém *a* mají, již několiko věků na *aju*, *aji* nevycházejí, nébrž na *ám*.

Dvojný býval: viděva, váleva, vyháněva, honiva, znajeva, kopajeva a t. d.

135. Spůsob rozkazovací.

Celé sklonění rozkazovacího spůsobu jest poznačení druhé osoby v jednotném a 1ní a 2hé osoby v množném, při čemž k pozorování jest, že 2há osoba v obou počtech také za třetí platí.

Jed.	1. -i	Mn.	-ěme, -ěte
	2. -j		-jme, -jte
	3. —		-me, -te
	4. -ej		-ejme, -ejte
	5. -ěj		-ějme, -ějte.

1) V první případnosti bývá *i* místo *u*, *i* a *ím*:

hnu:	hni	hněme	hněte
žnu:	žni	žněme	žněte
jdu:	jdi	jděme	jděte
jmu:	jmi	jměme	jměte
pošli:	pošli	pošleme	pošlete
meli:	mli	mleme	mlete
bdím:	bdi	bděme	bděte
spím:	spi	spěme	spěte
ctím:	cti	ctěme	ctěte
mstím:	msti	mstěme	mstěte

2) V druhé případnosti přichází *j* (místo *i*) na místo *ji*:

laji:	laj	lajme	lajte
přeji:	přej	přejme	přejte

hřeji:	hřej	hřejme	hřejte
věji:	věj	vějme	vějte
měji:	měj	mějme	mějte;

poněvadž pak *j* po *i* neb *y* tak slyšitelně nezní, zvykli psáti místo *ij* jen *í* a místo *yj* pak *ý*:

piji:	pí	pij	píme	píte
šiji:	ší	šij	šíme	šíte
biji:	bí	bij	bíme	bíte
ryji:	rý	ryj	rýme	rýte
myji:	mý	myj	mýme	mýte
kryji:	krý	kryj	krýme	krýte.

V obecném mluvení vyslovuje se místo *ý* raději *ej:* rej, rejte, mej, mejte, krej, krejte. Od *liji* jest *lí, líte;* od formy *leji: lej, lejte.*

V třetí případnosti se *i*, kteréžby na místo *u, i* neb *ím* přijíti mělo, pohlcuje:

budu:	buď	buďme	buďte
vezu:	vez	vezme	vezte
ženu:	žeň	žeňme	žeňte
maži:	maž	mažme	mažte
steli:	stel	stelme	stelte
honím:	hoň	hoňme	hoňte
sedím:	seď	seďme	seďte.
chytím:	chyť	chyťme	chyťte
mlčím:	mlč	mlčme	mlčte
držím:	drž	držme	držte.

Tak také *meli:* mel, melme, melte, *a podlé 1ní obdoby* (analogie) mli, mleme, mlete, *neurč.* mléti, mlíti. Více skrácených rozkazovácích spůsobů viz svrchu §. 32.

4) Ve čtvrté případnosti přichází *ej* (st. *ai, aj*) na místo *ám:*

dám:	dej	dejme	dejte
znám:	znej	znejme	znejte
kopám:	kopej	kopejme	kopejte
volám:	volej	volejme	volejte.

Zde jest *ěj* ze starého původního *aj: daj, znaj, kopaj, volaj.*

5) V páté případnosti klade se *ěj* na místo *ím* při začínavých a opětovacích slovesech:

klaním se:	klaněj se	klanějme se	klanějte se
hovím:	hověj	hovějme	hovějte
želím:	želej	želejme	želejte
krájím:	krájej	krájejme	krájejte
klízím:	klízej	klízejme	klízejte
máčím:	máčej	máčejme	máčejte.

Zde *ej* vlastně místo měkého *ěj*, po některých souzvučkách stojí.

Starý dvojný: *hněva, hněla, lajva, budlva, dajva, klaněјva se.*

136. Poznačování pohlaví.

Pohlaví se jak na činných příčestích (*-l -ul, -il, -al*) tak na trpných (*-t, -en, -án*) v jednotném i množném právě tak poznačuje, jako na náměstcě *on, ona, ono,* mn. *oni, ony, ona.*

l:	metl	metla	metlo *mn.*	metli	metly	metla
ul:	mnul	mnula	mnulo	mnuli	mnuly	mnula
el:	seděl	seděla	sedělo	seděli	seděly	seděla
il:	chodil	chodila	chodilo	chodili	chodily	chodila
al:	znal	znala	znalo	znali	znaly	znala
t:	dobyt	dobyta	dobyto	dobyti	dobyty	dobyta
en:	meten	metena	meteno	meteni	meteny	metena
án:	kopán	kopána	kopáno	kopáni	kopány	kopána.

Poněvadž pak se minulí časové od příčestí tvoří, patrno jest, proč v minulých časech (oznamovacího a spojovacího) pohlaví se rozeznává: *ptal sem se, ptala sem se* a t. d.

V starém dvojném bývalo pro mužské *a*, pro žen. i střed. *ě* (*e*): metla sva, metle svě, honěna sta, honěně stě, bita sva byla, bitě svě byle.

V příčestném spůsobě, jejž přestupovací (*transgressiv* neb *gerundiv*) jmenujem, znamená se ženské pohlaví jen slabě krátkým *i*: *jsuci*, *buduci*, *pravěci*, *proseci*, *milujici*, a též toto *i* se často pohlcuje, protože se samohláska před *c* ráda protahuje, pročež *jsouc*, *řkouc*, *budouc*, *pravíc*, *prosíc*, *milujíc*.

V minulém přestupovacím nesmí se *i* v *ši* nikdy vynechati, platí však také za střední pohlaví: byvši, řekši, pravivši, prosivši, milovavši.

V množném *e* jest v přítomném i v minulém ve všech třech pohlavích stejně, a též i ono se po *c*, řidčeji však než ženské *i*, pohlcuje: jsouce, řkouce, budouce, pravíce, *neb* jsouc, řkouc, budouc, pravíc; nikdy však po *š*: byvše, řekše, pravivše.

137. Znakové časování.

I. -u, -ti, -l: po hrubých spoluzvučkách.
II. -ji, -ti, -l: po samohlásce původní syllaby.
III. -u, -auti, -ul: po n.
IV. -ím, -ěti, -ěl, (-eti, -el).
V. -ím, -iti, -il.
VI. -ám, -ati, -al: Rozk. ej, Přestup. aje.
VII. -ím, -ěti, -ěl: — ěj, — ěje.

138. První tři časování.

	I.	II.	III.
	Oznamovací přítomný.		
J. 1.	vezu	piji, piju	hnu
2.	vezeš	piješ	hneš
3.	veze	pije	hne.
M. 1.	vezeme	pijeme	hneme
2.	vezete	pijete	hnete
3.	vezou	pijí, pijou	hnou.
	Rozkazovací.		
J. 2.	vez	pij	hni
M. 1.	vezme	pijme	hněme
2.	vezte	pijte	hněte.
	Přestupovací přítomný.		
J. m.	veza	pije	hna
ž.	vezouc	pijíc	hnouc
Množ.	vezouce	pijíce	hnouce.
	Neurčitý.		
	vézti	píti	hnouti.
	Minulý čin. příčestí.		
J. m.	vezl	pil	hnul
ž.	vezla	pila	hnula
st.	vezlo	pilo	hnulo.
M. m.	vezli	pili	hnuli
ž.	vezly	pily	hnuly
st.	vezla	pila	hnula.
	Minulý trp. příčestí.		
J. m.	vezen	pit	hnut
ž.	vezena	pita	hnuta
st.	vezeno	pito	hnuto.

M. m.	vezeni	piti	hnuti
ž.	vezeny	pity	hnuty
st.	vezena	pita	hnuta.

Přestupovací minulý.

J. m.	vez	piv	hnuv
ž.	vezši	pivši	hnuvši
Množ.	vezše	pivše	hnuvše.

Budoucí *povezu, vypiji, pohnu,* sklánějí se jako v přítomném, trvalejší však budoucí čas od *píti* tvoří se pomocným slovesem *budu*, kteréž se zrovna jako *vezu* skloňuje:

J. 1.	budu píti	Mn. 1.	budem píti
2.	budeš píti	2.	budete píti
3.	bude píti.	3.	budou píti.

K 1mu (*vezu*) náležejí také taková na *u*, ješto *-l* v příčestí, a *ti* v neurčitém zrovna na předcházející spoluzvučku (*v, r*) nezavěšují, nébrž před *l* a *ti* vkládají *a* neb *e*, jako *žvu:* žval, žváti; žeru: žral, žráti; mru: mřel, mříti; dru: dřel, dříti. Z ohledu těchto časů sahá *el* v 4té, *al* v 6té časování. Tak také náležejí *tepu, sypu* k 1mu jich pak neurčitý s ostatními obdobnými časy k 6mu: *tepal, sypal.*

K 2hému (*piji*) náležejí též všecka slovesa na *i* (místo *u*), ač se jich druhá polovička též k 4mu a 6mu blíží, jako *meli, mlel, mleti* (*mlíti*), pročež trpné příčestí *mlet* dle 2ho, *mlen* dle 4ho časování; *chci, chceš, chce* dle 2ho, *chtěl, chtíti,* Rozk. *chtěj* dle 7ho. Od *kleji, klel, kléti* (*klíti*) jest trpné příčestí *klen* dle 4ho. Tak se *pošli, steli, koli, maži, miluji* s polovice dle 2ho sklánějí, ač neurčitý s ostatními časy k 6mu náleží.

II. Přít.	maži	VI.	Neurč.	mazati
Rozk.	maž		Čin. Příč.	mazal
	mažte		Trp. Příč.	mazán
Přest.	mažíc.		Přest. min.	mazav.

Právě tak *liži, lízati, češi, česati, meci, metati*. *Miluji* dle 2ho, *miluji*: *miluj*, *milující*, dle 6ho *miloval, milován, milovav*.

K 3mu náleží také *dmu, dmul, dmouti*. *Jmu* ale a *ždmu*, dále *pnu, tnu, čnu, začnu* (*načnu, počnu*) a krátký budoucí *stanu* jen z 1ní polovice, neboť v 2hé polovici t. j. v neurčitém a v příčestích do 2ho časování přecházejí.

jmu:	jal	jat	jav	jíti
ždmu:	žďal	žďat	žďav	ždíti
pnu:	pal	pat	pav	píti
tnu:	ťal	ťat	ťav	títi
žnu:	žal	žat	žav	žíti
začnu:	začal	začat	začav	začíti
stanu:	stal	—	stav	státi.

Od *vezmu*: *vzal, vzat, vzav, vzíti*. V obecném mluvení však také přece *najmul, najmut, najmouti* místo *najal, najat, najíti* od *najmu*; *ženu*, Rozk. *žeň*, náleží k 1mu, neurčitý *hnáti* a příčestí *hnal, hnán* k 6mu.

Takòvá slovesa na *nu*, kteráž *nu* po zavřené syllabě, jako *padnu, sednu, táhnu*, neb po dvou spoluzvučkách beze samohlásky, jako *schnu, tknu, dotknu*, přivěšují, odvrhují ráda v činném příčestí *nu*, a na ten spůsob přecházejí, aspoň z ohledu tohoto času, v 1ní časování: *padl, sedl, táhl, zapřáhl, sechl*. Viž výše 2hou formu §. 30. (2).

139. Časování čtvrté, sedmé a páté.

Přítomný.

		IV.	VII.	V.
J.	1.	hledím	sháním	honím
	2.	hledíš	sháníš	honíš
	3.	hledí	shání	honí.
M.	1.	hledíme	sháníme	honíme
	2.	hledíte	sháníte	honíte
	3.	hledí	shánějí	honí.

Rozkazovací.

J.	2.	hleď	sháněj	hoň
M.	1.	hleďme	shánějme	hoňme
	2.	hleďte	shánějte	hoňte.

Přestupovací.

J.	m.	hledě	sháněje	honě
	ž.	hledíc	shánějíc	honíc
Množ.		hledíce	shánějíce	honíce.

Neurčitý.

hleděti	sháněti	honiti.

Minulý čin. příčestí.

J.	1.	hleděl	sháněl	honil
	2.	hleděla	sháněla	honila
	3.	hledělo	shánělo	honilo
M.	1.	hleděli	sháněli	honili
	2.	hleděly	sháněly	honily
	3.	hleděla	sháněla	honila.

Minulý trp. příčestí.

J.	1.	hleděn	sháněn	honěn
	2.	hleděna	sháněna	honěna
	3.	hleděno	sháněno	honěno

M. 1.	hleděni	sháněni	honěni
2.	hleděny	sháněny	honěny
3.	hleděna	sháněna	honěna.

Přestupovací minulý.

J. m.	hleděv	sháněv	honiv
ž.	hleděvši	sháněvši	honivši
Množ.	hleděvše	sháněvše	honivše.

Krátcí budoucí časové s předložkou (*pohledím, dohoním*) řídí se dle přítomného. Při opsaných budoucích časech časuje se toliko pomocné sloveso: *budu hleděti, budeš hleděti, budu sháněti* a t. d.

K 4mu náležejí také jednoslabičná na *ím*, ač se samohláska *ě* v dvéslabičném neurč. v *í* protahuje: *bdím, bděl, bdíti,; mním, mněl, mníti. Hřmím, hřměl, hřmíti* jest jen staženo z *hřeměti*. Začínavá však, jako *mdlím, smím, zním*, náležejí k 7mu.

K 7mu náležejí: 1) všecka začínavá na *ěti*, protože v přítomném druhdy na *ěji* vycházela, jako *tučněti, zemdleti, lačněti, scepeněti* a t. d., pročež 3tí osoba množ. *ějí*: *tučnějí*, Rozk. *tučněj*, Přestup. *tučněje*. Tak též: hověti, upěti, skřipěti, siptěti, uměti, rozuměti, smíti, zníti, pníti. 2) Všecka opětavá na *ěti*, protože vlastně k 5té formě náležejí, a jen pro měkou spoluzvučku své *a* v *e* proměňují: sháněti, střileti, pokoušeti, máčeti, klaněti se *a* skláněti, staveti a t. d., pročež v množ. *střílejí*, Rozk. *střílej*, Přestup. *stříleje*, místo *střílati, pokoušati* a t. d. 3) Některá jiná slovesa 3tí formy, kteráž sice opětavá nejsou, přece však trvalejší jednání vyjevují, jako: haněti, bydleti, boleti, veleti, želeti, vězeti, mrzeti, museti, slušeti, přislušeti, přináležeti. *Záviděti* má v Rozk.

záviděj, v Přestp. jen *závidíc* dle 4ho, od *nezáviděti* také Rozk. *nezáviď, nezávidiž; přidržeti se* má *přidržejíc* i *přidržíc*, v Rozk. *přidrž*, jako prosté *držeti*, kteréž se dle 4ho časuje, ačkoli v 3tí osobě nejen *drží*, ale v obrazném vyjádření také i *držejí* má: *držejí ho za proroka.*

K 5mu časování náležejí též jednoslabičná na *ím*, *il*, neohledajíce se na protažné *í* v neurčitém: ctím, ctíti, ctil, ctěn, ctiv. *Křtím, křtíti, křtil* jest z *křestiti* staženo.

140. Šesté časování mimo některé časy z sedmého.

Přítomný.

		VI.	VII.
J.	1.	volám	válím viz IV.
	2.	voláš	
	3.	volá	
M.	1.	voláme	
	2.	voláte	
	3.	volají	válejí.

Rozkazovací.

J.	2.	volej	válej
M.	1.	volejme	válejme
	2.	volejte	válejte.

Přestupovací přítomný.

J.	1.	volaje	váleje
	2.	volajíc	válejíc
Množ.		volajíce	válejíce.

Neurčitý.

volati válеti viz IV.

Činné příčestí.

J.	1. volal		válel viz IV.
	2. volala		
	3. volalo		
M.	1. volali		
	2. volaly		
	3. volala		

Trpné příčestí.

J.	1. volán		válen viz IV.
	2. volána		
	3. voláno		
M.	1. voláni		
	2. volány		
	3. volána		

Přestupovací minulý.

J. 1. volav 2. volavši válev viz IV.
Množ. volavše.

141. Časování slovesa *jsem*, s opsanými časy.

Oznamovací přítomný.

	1.	2.	3.
J.	jsem	jsi	jest, je
M.	jsme	jste	jsou.

Minulý první.

J.	byl sem	byl si	byl (jest)
	byla sem	byla si	byla
	bylo sem	bylo si	bylo
M.	byli sme	byli ste	byli (sou)
	byly sme	byly ste	byly
	byla sme	byla ste	byla.

Minulý druhý.

J.	byl sem byl	byl si byl	byl jest byl
	byla sem byla	byla si byla	byla jest byla
	bylo sem bylo	bylo si bylo	bylo jest bylo
M.	byli sme byli	byli ste byli	byli sou byli
	byly sme byly	byly ste byly	byly sou byly
	byla sme byla	byla ste byla	byla sou byla.

Budoucí.

J.	budu	budeš	bude
M.	budeme	budete	budou.

Též jako pomocné slovce: *budu volati.*

Rozkazovací.

J.	—	buď	buď
M.	buďme	buďte	buďte

Žádací nedominulý.

J.	bylbych	bylbys	bylby
	bylabych	bylabys	bylaby
	bylobych	bylobys	byloby
M.	bylibychom	bylibyste	byliby
	bylybychom	bylybyste	bylyby
	bylabychom	bylabyste	bylaby.

Předminulý.

J.	bylbych byl	bylbys byl	bylby byl
	bylabych byla	bylabys byla	bylaby byla
	bylobych bylo	bylobys bylo	byloby bylo.
M.	bylibychom byli	bylibyste byli	byliby byli
	bylybychom byly	bylybyste byly	bylyby byly
	bylabychom byla	bylabyste byla	bylaby byla.

Neurčitý: býti (být, *sprostě* bejt).

Příčestí.

Činné.			Trpné.		
J. byl	byla	bylo	(byt	byta	byto)
M. byli	byly	byla	(byti	byty	byta).

Přestupovací.

Přítomný.	Minulý.
J. m. jsa	byv
ž. jsouci	byvši
Množ. jsouce.	byvše.

Budoucí.

J. m. buda
ž. bydouci
Množ. budouce.

Jsem a t. d. s částečkou *ne* spojeno: nejsem, nejsi, není (*místo* neje, nejest), nejsme, nejste, nejsou. Jsem, *také jen* sem, si, sme, ste, sou, jakožto pouhé pomocné slovce: byl sem, nebyl sem a t. d.

Jsi, když po jiných částkách řeči stojí, skracuje se v *s*, a připojuje se k nim: byls, bylos; tys blázen; vím žes tu byl, bylbys rád. Jseš *místo* jsi, jest tuze všední.

Jest, někdy také *jesti*, a s důrazným *ť*: *jestiť*, skráceně *je*. Stojíli *je* po *ť*, stahuje se obě v *tě*: vstaltě *místo* vstalť je, ontě *místo* onť je. S *ž* splývá *je* v *že*: cože *místo* což je, kdeže *místo* kdež je.

Minulý čas *byl jest*, také jen *byl* v 3tí osobě a *byli* místo *byli sou*.

Rozk. *buď* s důrazným *ž*: budiž, buďmež, buďtež. *Budoucí* budu, *v složení též* bydu: zbydu, dobydu, nabydu, odbydu *místo lepšího* zbudu, dobudu, nabudu, odbudu.

Žádací *bylbys*, u starých jen *bylbý* též v 2hé osobě; *bylibychom*, též *bylibychme*, *bylibysme*.

Příč. trp. *byt*, užívá se jen v složených z *býti*, ješto činný význam mají: *dobyt*, *odbyt*, *nabyt*; přece však jest slovesné *bytí* v *živobytí* od *byt*.

142. Opětavé *bývati*, *bývám*, a složená *dobývám*, *nabývám*, kterážto jako přecházející též trpného příčestí schopna jsou, časují se scela pravidelně dle 6ho.

Přít. bývám, býváš, bývá a t. d.
Min. I. býval sem, býval si *neb* bývals a t. d.
Min. II. býval sem byl, býval si byl a. t. d.
Bud. bývati budu, bývati budeš a t. d.
Rozk. bývej, bývejme, bývejte.
Žád. Min. I. bývalbych, bývalbys a t. d.
Žád. Min. II. bylbych býval *neb* bývalbych byl.
Neurčitý: bývati (sproště bejvati).
Příč. činné: býval, bývala, bývalo a t. d.
Příč. trpné: dobýván, nabýván.
Přestp. přítomný: bývaje, min. býváv.

143. **Časování slovesa *ženu* a jeho opětavého *honím*, se všemi opsanými časy.**

Oznamovací přítomný.

J.	ženu	honím
	ženeš	honíš
	žene	honí.
M.	ženeme	honíme
	ženete	honíte
	ženou	honí.

Minulý I.

J.	hnal, a, o sem	honil, a, o sem
	hnal, a, o si	honil, a, o si
	hnal, a, o (jest)	honil, a, o (jest)
M.	hnali, y, a sme	honili, y, a sme
	hnali, y, a ste	honili, y, a ste
	hnali, y, a (sou)	honili, y, a (sou).

Minulý II.

J.	byl sem hnal, a, o	byl sem honil, a, o
	byl si hnal, a, o	byl si honil, a, o
	byl (jest) hnal, a, o	byl (jest) honil, a, o
M.	byli sme hnali, y, a	byli sme honili, y, a
	byli ste hnali, y, a	byli ste honili, y, a
	byli (sou) hnali, y, a	byli (sou) honili, y, a.

Budoucí.

	Krátký.	Trvalejší.
J.	poženu	budu honiti
	poženeš	budeš honiti
	požene	bude honiti
M.	poženeme	budeme honiti
	poženete	budete honiti
	poženou	budou honiti

Rozkazovací.

J.	žeň (ženiž)	hoň (honiž)
M.	žeňme (žeňmež)	hoňme (hoňmež)
	žeňte (žeňtež)	hoňte (hoňtež)
2.	požeň a t. d.	

Žádací minulý I.

J.	hnal, a, o bych	honil, a, o bych
	hnal, a, o bys	honil, a, o bys
	hnal, a, o by	honil, a, o by

M.	hnali, y, a bychom	honili, y, a bychom
	hnali, y, a byste	honili, y, a byste
	hnali, y, a by	honili, y, a by.

Žádací minulý II.

J.	bylbych hnal, a, o	bylbych honil, a, o
	bylbys hnal, a, o	bylbys honil, a, o
	bylby hnal, a, o	bylby honil, a, o
M.	bylibychom hnali, y, a	bylibychom honili, y, a
	bylibyste hnali, y, a	bylibyste hnoili, y, a
	byliby hnali, y, a	byliby honili, y, a.

Neurčitý.

hnáti (hnát)	honiti (honit).

Příčestí činné.

J.	hnal, a, o	honil, a, o
M.	hnali, y, a	honili, y, a

Příčestí trpné.

J.	hnán, a, o	honěn, a, o
M.	hnáni, y, a	honěni, y, a.

Přestupovací: Přítomný.

J.	žena	honě
	ženouci (ženouc)	honěci (honíc).
M.	ženouce (ženouc)	honíce (honíc).

Budoucí.

J.	požena a t. d.	buda honiti a t. d.

Minulý.

J.	hnav	honiv
	hnavši	honivši
M.	hnavše	honivše.

144. Časování slovesa v trpném významu.

a) S náměstkou *se*.

Oznamovací: Přítomný.

J. jmenuji se, jmenuješ se, jmenuje se.
M. jmenujem se, jmenujete se, jmenují se.
Min. I. jmenoval sem se, jmenoval si se a t. d.
Min. II. byl sem se jmenoval, byl si se jmenoval a t. d.

Bud. jmenovati se budu, jmenovati se budeš a t. d.

Předceby však při některých činných slovesech, která s *se* jako vraçovací se užívají, často obojetnost vzniknouti mohla. Tak *myji se, myl sem se* žádné trpné není, proto že se sám *mýti* mohu. Jestli podmět v průpovědi bezživotná věc, nespůsobuje trpné s *se* žádné obojetnosti: *až se všecko nádobí umeje. Budete-li se obřezovati* (Gal. 5, 2. a 2, 3.), *kteřýž se obřezuje* jsou proto méně obojetna, protože se obřízka obyčejně od jiného vykonává. V jiných případnostech béře se trpné příčestí: *byl sem myt, budu myt.* Viz svrchu Tvoř. trp. §. 50.

b) S trpným příčestím.

Volati: volán.

Oznamovací přítomný (s *bývám*).

J. volán, a, o bývám, býváš, bývá.
M. voláni, y, a býváme, býváte, bývají.

Minulý (s *jsem*) jako přítomný.

J. volán, a, o jsem, jsi, jest.
M. voláni, y, a jsme, jste, jsou.

Minulý (s *byl sem*).

J. volán, a, o sem byl, si byl, jest byl.
M. voláni, y, a sme byli, ste byli, sou byli.

Minulý (s *byl sem byl*).

J. byl sem byl, byl si byl, byl jest byl volán, a, o.
M. bylisme byli, byliste byli, byli sou byli voláni, y, a.

Budoucí.

J. volán, a, o budu, budeš, bude.
M. voláni, y, a budeme, budete, budou.

Rozkazovací.

J. volán, a, o buď.
M. voláni, y, a buďme, voláni, y a buďte.

Žádací: Nedominulý.

J. bylbych, bylbys, bylby volán, a, o.
M. bylibychom, bylibyste, byliby voláni, y, a.

Předminulý.

J. bylbych byl, bylbys byl, bylby byl volán, a, o.
M. bylibychom byli, bylibyste byli, byliby byli voláni, y, a.

Neurčitý: a) volánu býti.

b) J. volán býti; M. voláni býti
volána býti, volány býti
voláno býti, volána býti.

Přestupovací přítomný.

J. volán jsa, volána jsoucí, voláno jsa (jsouc)
M. voláni, volány, volána jsouce.

Minulý.

J. volán byv, volána byvši, voláno byvši.
M. voláni, volány, volána byvše.

Budoucí.

J. volán buda, volána budouci, voláno buda.
M. voláni, volány, volána budouce.

Mohou se však nejen přítomný přestupovacího a rozkazovacího, nébrž také ještě i minulí časové s častotlivým pomocným slovem *bývám* tvořiti: volán bývaje, voláni bývajíce; poučuván bývej, poučováni bývejte; býval sem poučován, bývalbych poučován.

145. Přímětky k některým časům.

Přítomný. V *eme* (časov. 1, 2, 3) odpadává rádo poslední *e*: budem, kryjem, milujem, hynem *místo* budeme a t. d. *Chceme* skracovali staří v *chcme*, novější v *chcem*. V nejstarších rukopisech a ještě l. 1520 nalezá se *my* místo *me*: jsmy, dámy, *místo* jsme, dáme.

Před *eš*, *em*, *ete* (časov. 1.) přechází *h* v *ž*, *k* v *č*, ne však před *u* a *ou*: lhu, lžeš, lže, lžeme, lžete, lhou; vleku, vlečeš, vleče, vlečem, vlečete, vlekou. V sprostém mluvení říkají také: můžu *místo* mohu, můžou *místo* mohou, vleču, vlečou.

Ale *r* přechází v *ř*, však jen v jednoslabičných na *ru*, ješto před *r* žádné samohlásky nemají: mru, mřeš, mře, mřeme, mřete, mrou; dru, dřeš, dře, dřeme, dřete, drou; tru, třeš, tře, třeme, třete, trou. Také se říká v obecném mluvení proti pravidlu *mřu*, *dřu*, *mřou*, *dřou*.

V *beru*, *peru*, *deru*, *žeru*, *seru* zůstává *r* bez promění, staří však psali *béřeš*, *béře*, *béřeme*, *béřete*. Samohláska původní syllaby zůstává bez pro-

měny, přece však ji protahují některá v osobách na *eš*, *e*, *eme*, *ete*, při čemž *o* v *ů* přechází:

zovu, zůveš, zůve, zůvem, zůvete, zovou.
mohu, můžeš, může, můžem, můžeté, mohou.
stoni, stůněš, stůně, stůněm, stůněte, stoní.
koli, kůleš, kůle, kůlem, kůlete, kolí.
plači, pláčeš, pláče, pláčem, pláčete, plačí.
beru, béřeš, béře, béřem, béřete, berou.

V 3tí osobě množ. (časov. 4, 5) povstalo *í* z *ie* (*é*): jedié, vědié, vidié, bydlé, pálé, a toto *ié* (*é*) pochází ze slovanského *iá* (*á*), jež Slováci jestě ctí: víďá, leťá, slyšá, ležá, křičá, hoňá, kvílá *místo* vidí, letí, slyší a t. d. V sprosté řeči prodlužujem takové *í* v *ejí*, ačkoli *ejí* jen začínavým a opětavým (časov. 7.) náleží. Mnozí tedy říkají *vidějí*, *slyšejí*, v množném místo *vidí*, *slyší*. Aspoňby se *vědějí*, *jedějí* (jakž se v některých krajích slýchá) říkati nemělo, protože jednotný *ví*, *jí* od množ *vědí*, *jedí*, dosti se rozeznává.

146. **Minulý.** Pomocné slovce 3tí osoby (*jest*, *jsou*) obyčejně v obou minulých časech se vynechává: byl *místo* byl jest, byli *místo* byli sou, ráčil *místo* ráčil jest; co se bylo stalo *místo* co se jest bylo stalo, vložen byl *místo* vložen jest byl, vytesán byl *místo* vytesán jest byl. Však řídčeji v trp. příčestí: co vám poručeno, což psáno, *místo* poručeno jest, psáno jest. Vypouštění *byl* v spojovacím, jako 1. Kor. 1, 15: více nevím, abych koho jiného křtil, *místo* abych byl — křtil, není neobyčejno. Marek 15, 44: jižliby umřel, si jam obiisset. Tak také Jan 11, 32: Pane, by ty byl zde, bratr můj bylby neumřel, kdežto v

v první sadě *by byl* jen slouti může, *si esses*, ne pak *fuisses*. V následce znamená se předminulý čas již určitěji: *bylby neumřel*. Ale také v přední průpovědi měloby to slouti: by ty byl zde byl, *neb* kdybys ty byl zde byl. Již Dalimil (okolo l. 1314) píše kap. 10: a by tu byl blíž les nebyl, i jeden by byl z mužóv smrti nezbyl. Ale místo *bylby byl* staví Hajek jen *by byl*, totiž nedominulý čas místo předminulého, když to smysl obojeten nečiní. Kdyby v tom veliké Přemyslovy pilnosti nebylo, žeby on Fridrich nikdy císařem nebyl, kdežto státi mělo: kdyby bylo nebylo. By boží pomoci nebylo, byliby nás za živa pohltili, místo by bylo nebylo.

Místo *by* v 2hé osobě spojovacího způsobu kladou novější určitější *bys*. V nejnovějších vydáních stojí, Jan 11, 21: kdybys ty byl zde, a v. 32: bys ty byl zde, kdybys ty byl zde.

Vypouštění pomocných slovcí *sem* a *sme* dovolujeme sobě v obecném mluvení jen tehdáž, když je osobnými náměstkami *já* a *my* tak říkaje nahrazujem: já tam byl, my ho slyšeli, *místo* já sem tam byl, my sme ho slyšeli, *neb* byl sem tam, slyšeli sme ho.

Na konci *l* po jedné neb více spoluzvučkách se často pohlcuje: spad *místo* spadl, utek *místo* utekl, přiběh *místo* přiběhl, vyrost *místo* vyrostl, zamk *místo* zamkl, usech *místo* usechl.

al místo *el*, v 4tém a 7mém časování jest zastaralé; *zmizal, pršal*, lépe *zmizel, pršel*.

147. Rozkazovací. V prvních 5ti časováních se obyčejně *i* rozkazovacího způsobu pohl-

cuje, v kteréžto případnosti *n, d, t* znamenány bývají:

vedu:	veď	veďme	veďte
pletu:	pleť	pleťme	pleťte
vinu:	viň	viňme	viňte
plním:	plň	plňme	plňte
hrnu:	hrň	hrňme	hrňte.

Též *r* druhdy v *ř* přecházelo: beř, beřme, beřte *od* beru. U novějších zůstává bez proměny: *ber* a t. d. Od *vari* (*vary*) jest v množ. *varme, varte* s. *r*, k rozdílu jiného významu *vař, vařme.*

Zvuk *h* přechází v *z*, *k* v *c*, nechť *i* zůstane a nebo se pohltí:

střehu:	střez	střezme	střezte
pomohu:	pomoz	pomozme	pomozte
vrhu:	vrz	vrzme	vrzte
peku:	pec	pecme	pecte
vleku:	vlec,	vlecme	vlecte
řku:	rci	rceme	rcete.

V *bopomozi* udrželo se ještě *i* po *z*. Ve *lži* od *lhu, žži* od *žhu*, přešlo *h* v *ž*; podlé některých již také v *střež* místo jemnějšího *střez*, a sprosté mluvení *peč, teč, vleč, tluč*, místo *pec, tec, vlec, tluc.*

Přidává-li se ale v rozkazovacím důrazné *ž*, vyskytuje se opět pohlcené *i*, ne však *ě* v množném.

buď,	budiž,	buďmež,	buďtež
poď,	podiž,	poďmež,	poďtež
pomoz,	pomoziž,	pomozmež,	pomoztež
rač,	račiž,	račmež,	račtež.

Zůstala-li by jednoslabičná původní syllaba po odvržení *u, i, ím* beze samohlásky, jako *mnu, tru,*

spím, nedopouští tomu libozvučnost, by se *i*, a před *me* a *te* v množ. *ě* pohlcovalo:

mnu:	mni	mněme	mněte
hřmím:	hřmi	hřměme	hřměte
tru:	tři	třeme	třete
spím:	spi	spěme	spěte
mstím:	msti	mstěme	mstěte.

Tak také *jdu: jdi, jděme, jděte* a složená *najdu, vyjdu, sejdu, zajdu, odejdu;* přece se však *pojdi* od *půjdu* v *pojď*, a *přijdi* od *přijdu* v *přiď* skracuje. *Vem, vemme, vemte* místo *vezmi, vezměme, vezměm, vezměte* jest tuze všední.

Více spoluzvuček na konci původní syllaby nezabraňuje pohlcování *i*, dají-li se pohodlně vyřknouti.

pusť,	pusťme,	pusťte	od pustím
posilň,	posilňme,	posilňte,	— posilním
patř,	patřme,	patřte,	— patřím
polepš,	polepšme,	polepšte,	— polepším
horš,	horšme,	horšte,	— horším
posvědč,	posvědčme,	posvědčte,	— posvědčím
obměkč,	obměkčme,	obměkčte,	— obměkčím
polehč,	polehčme,	polehčte,	— polehčím.

Přece však jest *tresci* (st. *treskci*), *tresceme, trescete* od *tresci*.

Vyjádř, vysvětl, bydl, modl se, mysl jest aspoň novějším kruto, pročež nyní *vyjádři, vysvětli, bydli, modli se, mysli*. Ale *poskvrň, poškvrňte, utvrď, utvrďte, prokln, proklňte* není českému sluchu tak tuze příkro, protože zvuky *r* a *l* u prostřed syllaby tak říkaje samohlásky zastupují.

Nestojíli ale před *n* žádného *r* neb *l*, nébrž

jiná spolúžvučka, blahozvučnost nedopouští skracování:

uskrovni,	uskrovněme,	uskrovněte	od uskrovním
blázni,	blázněme,	blázněte,	— blázním
sedni,	sedněme,	sedněte,	— sednu
táhni,	táhněme,	táhněte,	— táhnu
řekni,	řekněme,	řekněte,	— řeknu.

Skrácený rozkazovací zostřuje samohlásky původní syllaby v 2hém časování na *i* a v 5tém:

líži:	liž,	váži:	važ
táži se:	taž se,	káži:	kaž
píši:	piš,	opáši:	opaš
souditi:	suď,	koupiti:	kup
vtípiti se:	vtip se,	chýliti se:	chyl se
smířiti:	smiř,	chrániti:	chraň
obrátiti:	obrať,	obraťme,	obraťte.

Od formy *víži* (místo *vážu*): věž; *od* odvíži: odvěž, odvěžme, odvěžte; *od* otíži: otěž. Tak také v

kvíleti:	kvěl,	smísiti:	směs
svítiti:	svěť,	pospíšiti:	pospěš
říditi:	řeď,	řeďme,	řeďte.

Však u novějších přece již *řiď*, *řiďme*, *řiďte*, jakož od *svítiti*, též *sviť*, *posviť*, od *vyminiti*: *vymiň*, aby se nemíchala se *světiti* a *měniti*.

Od přídavných utvořená, jako *blázniti*, *vyprázdniti*, *zaneprázdniti*, poněvadž *i* nepohlcují, dále slovesa 2hé formy (na *nu*) a 5té formy (na *ati*, *eti*) nejsou v pravidle tom obsažena, pročež: blázni se *od* blázním se, táhni *od* táhnu, kárej *od* kárati, krájej *od* krájeti.

Mnohá slovesa 5té formy (na *ati*) tvoří sice

svůj rozkazovací jak od přítomného na *ám*, tak také na *a* neb *i* t. j. dle 6ho a 1ho neb 2ho časování jako *sypati*: sypej *od* sypám *a* syp *od* sypu; trestati: srestej *od* trestám *a* tresci *od* tresci; orati: orej *od* orám *a* oř, ořte *od* oři (vořu). Přece však jsou od některých jen delší rozkazovací ve zvyku:

tepati:	tepej;	hýbati:	hýbej
lámati:	lámej;	stonati:	stonej
kousati:	kousej;	získati:	získej
stejskati:	stejskej;	skákati:	skákej.

Ač jejich krátký přítomný *tepu*, *hýbi*, *lámi*, *stoni*, *kouši*, *zíšti*, *styšti* ještě v obyčeji jest. *Kázati*, *psáti*, *plakati* nejsou delšího rozk. schopna, protože jejich přítomný nepřijímá *ám*, tedy *kaž*, *piš*, *plač* od přít. *káži*, *píši*, *plači*, neb *kážu*, *píšu*, *plaču*. Viz svrchu Tvoř. §. 33.

148. Neurčitý. Dvéslabiční neurčití spůsobové protahují samohlásku první syllaby, kdežto *ě* v *í*, *o* v *ů*, *u* v *ou* přecházejí:

šiji,	šíti;	kryji,	krýti;	vedu,	vésti
taji,	táti;	kradu,	krásti;	pasu,	pásti
přeji,	příti;	chvěji,	chvíti;	řku,	říci
bodu,	bůsti;	rostu,	růsti;	hudu,	housti
duji,	douti	pluji,	plouti;	tluku,	tlouci.

Jen v *jeti*, *pěti* a často i v *měti*, *mdleti*, *směti*, *zněti*, pak v *moci* zůstává samohláska ostra.

Protažné *á* a *í* zostřuje se opět, posuneli se původní syllaba předložením částečky z prvního místa:

dáti:	prodati;	krásti:	ukrasti;	hráti:	prohrati.
bíti:	zabiti;	krýti:	zakryti;	býti:	ubyti.

Přece se však *báti se*, *pásti*, *smáti se*, *třásti*, t. j. kteráž protažné *á* před *l* činného příčestí mají, i tehdáž, byťby i tréslabičná byla, nezostřuje: ubáti se, vypásti se, vysmáti se, zatřásti. *Tak také* státi *od* stojím, stál: postáti, ostáti (obstáti); *skracuje se však v* státi *od* stanu, stal: ostati, dostati, přestati, povstati, zůstati a t. d.

Také *í*, nepocházíli z *i*, nébrž z *é*, zůstává protažno: mříti, mřel, umříti; tříti, třel, utříti. *Pročež také* počíti *od* čnu, požíti *od* žnu, utíti *od* tnu, pojíti *od* jmu; *dále všecka složená* z jíti, jdu vyjíti, zajíti, přejíti. *Od* míti *pak* nemíti *a* neměti *od* smíti, nesmíti *a* nesměti, *od* jísti *též* pojesti, *častěji však* pojísti, najísti se.

V obecném mluvení mají už též rádi protažné *ý*, rozbírajíce je v *ej* s vypuštěním koncového *i*: dobejt, umejt, zakrejt, *místo* dobyti, umyti, zakryti, *protože* dobyt, umyt, zakryt trpná příčestí jsou.

Protažné *ů* a *ou* před *ti* v neurčitém nikdy se nezostřuje, pročež: růsti *a* vyrůsti, zouti *a* obouti, plouti *a* vyplouti, mnouti *a* vymnouti, tonouti *a* utonouti, hynouti *a* zahynouti.

Tré- a víceslabiční neurčití 4ho, 5ho, 6ho a 7ho časování mají před *ti* ostré samohlásky *ě*, *i*, *a*. Jen v *povědíti* a z něho složených *odpovědíti*, *připovědíti*, *zapovědíti* přešlo *ě* v *í*, místo *pověděti* z *po* a *věděti*. Ne pak ve *zvěděti*, *vyzvěděti*, *přezvěděti*, *předzvěděti*.

Připojujeli se neurčitému důrazné *ť*, nemůže *i* pohlceno býti: *žádatiť*, *volatiť*. Ostatně nebaním svobody, vypouštění ve víceslabičných slovech

koncového *i*, kdožby to ale všudy a pořád bez ohledu na zvučnost a sklad činiti chtěl? *Spat*, v *položil se spat*, *šel spat*, jest starý dostižný spůsob (Supinum). Viz §. 49.

149. Příčestí. Samohláska před *l* činného příčestí býwá dle prawidla ostra: *pil*, *prospěl*, *bděl*, *umřel*, *dal*, *spal* a t. d.

Předce však protahuje něco málo sloves 1ní formy *a:* laji, lál; taji, tál; matu, mátl; pasu, pásl; zdám se, zdál se. Hrál *jest od formy* hraji, hral *ale od* hrám. Jiná proměňují *ě* v *a*, řídčeji *u* v *ou*: přeji, přál; směji se, smál se; okřeji, okřál; střehu, střáhl; třesu (*st.* třasu); třásl; hudu, houdl; tluku, tloukl. Takové *ě* přechází také v *í*, pročež hřál *a* hříl *od* hřeji, vál *a* víl *od* věji. Lil *jest od* liji, lél *neb* lil *od* leji, *od* seji *jest* sel *a* síl (*místo st.* sál), *od* vyji *také po sprostu* výl (vejl), *lépe však ostře* vyl. *Právě tak přechází* odíl *místo* oděl, snílo se *místo* snělo se.

150. Trp. příčestí. Trpná příčestí, kteráž se po samohláskách *i*, *y*, *u* tvořící zvuk *t* (čas. 2. 3.) přijímají, neprotahují těchto samohlásek: vit, lit, ryt, kryt, zut, obut, vinut a t. d. Po samohlásce *ě* (*e*) mají jen málo která *t* a jsou též ostra: set, klet (*st.* klat, proklat) *a* klen *od* kleji, mlet *a* mlen *od* meli. Wát *od* věji, *a staré* sát (*místo* set) protahují *á*, protože se též v činném příčestí protahuje. Tak také jsou: hřát *dle* hřál, hřít *dle* hříl, *jinak* hřán *a* hřen *od* hřeji; *dále* jat, ťat, pat (piat), žat, začat, *dle* jal, ťal, pal, žal, začal, tvořena. Všecka ostatní slovesa 1ní formy přijímají po *ě* i *a* tvořící zvuk *n:* chvěn *od* chvěji

přán *neb* přín *od* přeji, lán *od* laji; oděn (i oděl) *od* oději.

Formy, ješto v trpném příčestí *en* přijímají, nezachovávají onné jen v činném příčestí protažné samohlásky: matu, mátl, maten; pasu, pásl, pasen; třesu, třásl, třesen; tluku, tloukl, tlučen. *Též* sažen, tažen zostřuje *a*, ačkoli *sáhnu*, *sáhl*, *táhnu*, *táhl* je protahují.

Jakož samohláska v *án* vždycky se protahuje, tak také přecházívá ostré *ěn* (*en*) někdy v *í*: jmín, *místo* jměn, odín *místo* oděn, zavřín *místo* zavřen, stavín *místo* staven, trpín, šetřín, vidín, hledín, povědín, zapovědín, placín, pokoušín. Slyšán, držán, *místo* slyšen, držen, udrželo se ještě od starých forem *slyšati*, *držati*.

Slovesa na *iti* (časov. 5.) proměňují před *e*: spoluzvučky *d*, *t*, *z*, *s*, *st*, *sl* a sice:

d v z:	souditi	souzen	uditi	uzen
t — c:	chytiti	chycen	pohltiti	pohlcen
z — ž:	skaziti	skažen	uraziti	uražen
s — š:	hasiti	hašen	kvasiti	kvašen
st — šť:	pustiti	puštěn	pomstiti	pomštěn
sl — šl:	mysliti	myšlen.		

Právě tak *hraditi*, *hrazen*, dle některých již také *hražen*. Voziti *má* vožen *i* vozen, odciziti *jen* odcizen, zameziti, zamezen, plaziti, plazen, spasiti, spasen *jakoby od* spasu. Též *d* a *t* zůstávají bez proměny, přecházíli zrovna spoluzvučka: zděn *od* zdíti, drážděn *od* drážditi, shromážděn *od* shromážditi, ctěn *od* ctíti, křtěn *od* křtíti, poněvadž v takové případnosti blahozvučnost proměny nedopouští. Právě z té příčiny v děděn *od* dědíti,

ciděn *od* cíditi, kaděn *od* kaditi, cítěn *od* cítiti, pečetěn *od* pečetiti, *d* a *t* se neproměňuje. Od *čaditi* se říká *čaděn* i *čazen, začazen.*

V 5tém časování se klade *ěn* toliko po *n*, *d* *t*, když se neproměňují, po retných (*v*, *b*, *p*, *m*) ale stojí *en* místo *ěn:* loven, váben, tupen, mámen. Ano ani slovesa na *ěti* (4ho časov.) nemívají vždy po retných *ěn.* Viz Tvoř. §. 31.

Slovesa na *u* (1ho časov.) mají toliko *en,* před nímž *h* v *ž*, *k* v *č* přechází.

přemohu	přemožen	zažhu	zažžen
vleku	vlečen	peku	pečen.

Tak také *řečen* od *řku (řeku), určen* (st. *určit*) od *uřku.* Viz Tvoř. §. 29.

Právě tak některá slovesa na *nu*, přijímajíli *en* místo *nut:* nadšen *od* nadchnu, dotčen, zamčen *od* dotknu, zamknu. Viz Tvoř. §. 30. (3).

Zvukové *d, t, z, s* zůstávají bez proměny: veden, meten, vezen, pasen *od* vedu, metu, vezu, pasu; přece však jest *nesen* i *nešen* od *nesu.*

151. **Přestupovací.** Minulý přestupovacího řídí se z ohledů protažné neb ostré samohlásky scela dle činného příčestí, pročež: hráv *od* hrál (hraji), hrav *od* hral (hrám), oděv *od* oděl, odív *od* odíl, oději; otáv *od* otál, otaji; pás *od* pásl, pasu; vstav *od* vstal, vstanu.

Přítomný pak se řídí dle oznamovacího, od něhož tvořen bývá.

	Oznamovací.		Přestupovací.	
Čas. 1. u:	vezu,	a:	veza	vezouc
2. ji:	piji	je:	pije	pijíc
i:	piši,	e:	píše	píšic

3. nu:	vinu,	a:	vina	vinouc
4. ím:	sedím,	ě:	sedě	sedíc
	visím	e:	vise	visíc
5. ím:	plodím,	ě:	plodě	plodíc
	prosím,	e:	prose	prosíc
6. ám:	trhám,	aje:	trhaje	trhajíc
7. ím:	sháním,	ěje:	sháněje	shánějíc
	házím,	eje:	házeje	házejíc.

Starší ženští východové *uci, ěci: nesuci, spěci, choděci, proseci* zachovávají se pro vážnost důstojného stáří ještě v biblí a vznešených spisích. Tré- a víceslabičná na *íc* zostřují obyčejně samohlásku: *milujíc, děkujíc, prorokujíc.*

S pohlavím středním spojuje se brzo mužský východ (*a, e*) brzo zase ženský (*ouc, íc*). Někteří spisovatelé užívají východ *íc* též i v mužském pohlaví: opášíc *místo* opáše, milujíc *místo* miluje, *protože* opáše, miluje, také 3tí osoba oznamovacího býti může. V množném jest *ouce, íce* pro vše pohlaví: nesouce, píšíce, kopajíce, snášejíce; *skrácené* nesouc, píšíc, kopajíc, snášejíc.

152. Nepravidelná Slovesa.

Poněvadž jsme počet časování rozmnožili, obdobné časy pod sebe postavili, a ukázali, že slovesa, ješto dle svého přítomného času k jednomu časování náležejí, z ohledu svého neurčitého spůsobu v jiná časování přecházejí, muselo již tím samým jich znamenité množství z poznamenání nepravidelných odpadnouti. *Beru, dru, vezu* časují se dle 1ho časování; to však platí jen o časích, ješto se obdobně od přítomného odvozují.

Neurčitý *bráti, dříti, vezti* tvořen jest dle tří rozličných obdob; nemohou se tedy ve svých obdobných časech dle toho samého časování časovati, nébrž *vezti* dle 1ho, *bráti, bral* dle 6ho, a *dříti, dřel* dle 4ho. Na místo tedy aby se taková slovesa, ješto jen z ohledu své druhé polovice od sebe odstupují, za nepravidelná vyhlašovala, třeba jest tvoření neurčitých od časování nezávisně představovati a jim jich místo brzo v tom, brzo v onom časování vykázati.

Jiné uchýlky od pravidla pocházejí buď ze smíšení kořenů čili forem, buď jsou to zastaralosti (*archaismi*) t. j. pozůstatky zastaralých obdob řeči, aneb pouhá skrácení. Tak pochází *jsem, budu, býti* ze dvou kořenů *jes, by* neb *bu*.

Jdu, jíti vypůjčuje některé časy od *šedu*, pročež *šel, šla, šlo* a min. přestp. *šed, šedši*.

Mám, míti, měl, pozůstává ve dvou formách, v *jměji*, pročež *měj, míti, měl, jmín*, a v *jmám*, pročež *mám, maje*.

Chci, chceš, chce, chceme, chcete jest stará forma přítomného na *i*, od *chtíti, chtěl*, pročež 3tí osoba *chtí*, Přestp. *chtě* dle 4ho časov., *chtějí* pak, Rozk. *chtěj*, Přestp. *chtěje* dle 7ho.

Uživu vypůjčuje své časy od užiji, užil, užiti, plovu, slovu *od* pluji, sluji, *pročež* plul, slul.

Dadí *místo* dají, dada, dadouc, *místo* daje, dajíc, zdadí se *místo* zdají se, jsou zastaralosti.

Věděti a *jísti* skracují pět osob, ne však 3tí v množném.

vím	víš	ví	víme	víte	vědí
jím	jíš	jí	jíme	jíte	jedí.

Přestup. věda, vědouc, jeda, jedouc, *a* vida, vidouc *od* viděti jsou starší formy, jako *horouc*, *vrcuc*, pročež přídavná *horoucí*, *vroucí*. *Proše*, *zhrože*, *se* u starších spisovatelů, jsou od formy *prošu* (*proši*), *zhrožu se*.

V Rozk. proměňuje *věděti* své *d* v *z*: věz, vězte, *pročež také* pověz *od* pověděti, povědíti; vidím *vypůjčuje* viz, vizte *od starší formy* vizu (vizi).

Stojím, státi (*sl.* stojati), *Rozk.* stůj, stůjte.

Psáti *jest z* písati, *pročež* píši, plvati *z* plívati, řku *z* řeku, je *z* jest, s *z* jsi, nech *z* nechej, prý (přej) *z* pryje, *sprosté* prál *z* pravil *skráceno*.

Skrácení můž, můžme, můžte *místo pravidelného* může, můžeme, můžete nejsou více v zvyku.

153. Nedostatečná.

Nedostatečná slovesa jsou taková, kteráž všemi spůsoby a časy časovati se nemohou. Od *veceti* máme jen starý minulý čas *vece* t. j. *pravil*, v starých spisích.

Od *variti* (*varyti*) máme jen Rozk., vari (vary), varme, varte; *od* díti *toliko přítomný* (neb budoucí) dím, díš, dí, díme, díte, dí *a* dějí: přezdím však má také jiné časy: přezdíti, přezděl. *Od* říci, řekl, přichází v přítomném jen *řku* a *řkou*, ostatní čtyry osoby (řečeš, řeče, řečeme, řečete *skrácené* řčeš, řče, řčeme, řčete) se nenacházejí, a dosazují se od *říkati*, *díti* neb *praviti*.

Díti se, *dálo se*, jakož i ostatních tak nazvaných neosobných sloves, užívá se jen v 3tí osobě: děje se, škody se dějí, dálo se, mnozí se dáli divové; bude se díti. Přece však po sprostu se

slýchá: ďál sem, ďál si *místo* dělal sem, dělal si. Složená však z *díti* jako *poději se, oději*, mají též jiné časy a osoby.

154. Nesklonné částky řeči.

Částečky, t. j. příslovky, předložky, spojky a vykřičníky, nepotřebují, žádného skloňování, jsou tedy i v češtině nesklonny. Přece však se na spojce *an*, když jest zároveň potažna, pohlaví často znamenává: an, ana, ono, *množ.* ani, any, ana. Vykřičníku *na*, přidává se v množném *te* Rozk. *nate!*

Skladna (*Syntaxis*).

I. Pravidla přiměřenosti.

55. Částky řeči, kteréž se podmětem z ohledu pohlaví a počtu řídí.

Z ohledu pohlaví a počtu řídí se přídavná a příčestí (pročež také minulí časové) podmětem průpovědi: otec náš byl vždy zdráv: matka naše nebyla dlouho živa; to malé dítě roznemohši se umřelo. *V množném právě tak*: všickni synové královi zbiti byli; tři věci nebývají nasyceny; ta slova sama v sobě jsou dobra.

Náměstky *já*, *ty*, *my*, *vy* jsou pro všecky tři pohlaví: já sem ho neznal, neznala sem ho, tybys byl rád, tybys byla ráda, my sme (vy ste) všickni zahanbeni, my sme (vy ste) všecky zahanbeny.

156. *Kníže*, *hrabě* a jich množný *knížata*, *hrabata* užívají se často v mužském pohlaví: zdali sou již právě poznali knížata? Jan 7, 26. Někdy se také *děti* a *dítky* v mužském pohlaví berou,

protože mezi nimi synové bývají: i vlastní děti se nacházeli, kteříž..... *Velesl.* Dítky maje věrné, na kteréžby nemohlo touženo býti, žeby byli bujní a nebo nepoddaní. Tit. 1, 6.

157. Mužské krátké východy v množném bezživotných věcí, berou zavděk s ženskými východy přídavných a někdy také i minulých časů: vlasy kadeřavé, černé jako havran; peníze, kteréž k vyplacení žoldu byly připraveny. Srovnej §. 178. Jinak ale žádají, jako životná, mužský východ: soudové tvoji zjevení jsou; velicí a předivní jsou skutkové tvoji; velicí a náhlí i častí byli přívalové.

158. Střední východové *á* i *a* v množném, ješto ve vznešenějším psaní ještě v užívání jsou, dosazují se v obecném mluvení u přídavných a sloves ženským východem: jiné města, kteréž se jich přidržely, jakž práva vyměřily, když minuly čtyři léta. *Velesl.* Jezera vyprahly. Hajek. Tento píše sice: ta obě těla sů položena, *však hned také:* ukázali se tři slunce, a všecky zdály se býti jednostajné jasnosti a stály tak, a potom v jedno se spojily.

Dvojný se také množným vyjadřuje: dva z nich šli toho dne do městečka, *již ne* šla sta.

159. Dvě statná jména v jedné průpovědi.

Dvě neb více jmen, kterážto jako jména jednoho podmětu v stejné srovnalosti (*v apposici,* posazení) vedlé sebe stojí, jsou sice v stejném pádu, jako: Bůh otec, kníže Přemysl, Libuše

manželka Přemyslova, mistr Jan Hus, ne však nevyhnutelně v stejném počtu a pohlaví: město Řím, město Litoměřice, holka sirotek, dítě sirotek, ves Měšice, vy lid boží.

160. Činíli statné jméno podmět, a jiné přísudek (*praedicat*) v průpovědi, řídí se sloveso (*jsem*) z ohledu pohlaví a počtu podmětem: pokuta cizoložníků byla meč, koruna ozdobná jsou šediny, koruna starců jsou vnukové; Bůh byl slovo.

Nehledívá se však tak často na umnický jako na mluvnický podmět: jakby utěšená a poctivá věc byla ouřad v městě, zbroj sic jejich strašného se nezdálo nic. Komenský.

161. Více podmětů v jedné průpovědi.

Více podmětů, kteříž v jednotném stojí, požaduje buď množný počet slovesa a přídavného, aneb se řídí nejbližším statným jmenem: kdež panují lest a jed, *neb* kdež panuje lest a jed; žena jížto stud a čest mila byla; propast a zahynutí nebývají nasyceny.

Jsouli rozličné osoby, mívá první přednost před druhou a třetí, druhá před třetí: já a otec jedno jsme: já a ty byli sme oba oklamáni; ty a on, oba ste ho viděli. Právě tím spůsobem mívá mužské pohlaví předek před ženským: tu otec i máteř z vězení byli propuštěni; synové a dcery jejich zajati byli.

162. Jednotný počet hromadných.

S jednotným počtem některých hromadných jmen (*collectiva*) může sloveso též v množném státi:

lid žatecký sšedše se uradili se; ptactvo nebeské přiletíce hnízda sobě dělají; zkřikli spolu všecko množství, řkouce; ostatek však všeho lidu sehnuli se na kolena svá; mnohý zástup stlali roucha svá; slyštež nyní dome Davidův; obec nového města učinili tolikéž.

Přece však v takových případnostech spíše a lépe jednotného počtu se užívá: i šlo za ním veliké množství lidu i žen.

Také po *to*, znamenáli množství, stává sloveso v množném, a řídí se následujícím statným jmenem: *to jsou páni*, poněvadž *to* zde tolik platí jako *tito tu*. Sic zastupují potažné *co* a *kdož*, anó i tázací *kdo* také množný počet: všickni, co tam stáli; kdož jste boží bojovníci; kdo zde dobří býti chtějí.

163. S množným *vy*, užíváli se o jedné osobě, stává sice *ste* v množném, přídavné však a příčestí v jednotném: vy jste dobrý, pěkný; vy 'ste se mejlil, mejlila, důsledněji však: mejlili.

164. Osobné náměstky, stojíli v průpovědi.

Poněvadž sloveso samo sebou osoby končením rozeznává, netřeba v průpovědi osobných náměsték: já, ty, on, my, vy, oni: co děláš? — jím; co děláte? — mlátíme; co dělají? — zpívají; jedli, pili, ženili se, vdávaly se.

Kladou pak se jen tehdáž, když důraznost vyjádřiti chceme: kdež já budu, vy nemůžete přjíti; Pane, ty mi chceš nohy mýti? onť jest ten pravý Bůh a život věčný; vy se modlíte a nevíte

čemu: my se pak modlíme čemuž víme; všickni vy synové světla jste; ne vy ste mne vyvolili, ale já sem vás vyvolil.

Poněvadž se sloveso podmětem říditi musí, spojuje se s neurčitým podmětem střední pohlaví, ač statné jméno v přísudku jiného pohlaví bývá: když bylo večer, když čas oběda bylo; nebylo to pravda; bylo mi zima; kdyby bylo možná (věc); ani čtvrt hodiny to netrvalo; minulo více než dvě neděle; více než dvě stě se pohřebovalo.

165. Sloveso s číslem v jednotném počtu.

S *mnoho*, *málo*, *něco*, *několik*, pak se základními čísly od *pěti* až do *tisíc* a t. d. stává sloveso v jednotném počtu a v středním pohlaví: kolik jich bylo? pět, šest, sedm jich bylo; sedm hlav jestiť sedm hor; pět jich padlo; když se vyplniti mělo dní sedm; zdaliž jich deset není očištěno, a kdež jest jich devět? padlo těch čtyřmecítma starců; dvě stě pozůstalo; bylo nás pak všech osob na lodí dvě stě, sedmdesáte a šest; již jest tomu tři sta let; tři sta let jest jeho věku; čtyři sta jich bylo; a zbito jest sedm tisíců lidu; deset tisíc zlatých přineseno bylo; navrátilo se z lidu dvamecítma tisíců a deset tisíc zůstalo.

Právě tak s *půl*: půl žejdlíka zbylo, půl šesta sta zůstalo; *a s* polovice: polovice města Prahy shořelo; polovice se přeplavilo; v ouřadu konšelském bylo polovice Čechův a druhá polovice Němcův. Hajek. Staří kladli *polovice* v Akkusativu: když pak již polovici svátku se vykonalo.

Jan 7, 14. Aby jich toliko polovici dáváno a placeno bylo. Velesl.

O každé neurčené kolikosti platí totéž: ostatek se jich rozběhlo; hromada jich tu bylo.

166. Sloveso s číslem v množném počtu.

Jen velmi zřídka stává sloveso s čísly v množném počtu: jedenáct pak učedlníků šli do Galilee; kolikož jich koli se jeho dotkli, uzdraveni byli; jiných dvadceti majíce v rukou hůlky, šli upřímo k zámku. *Velesl.* Vyvedeni sú na smrt těch všech sedm starších havéřův; i šli všech čtyřmecítma: zdobýváni tam několika zámkův a měst. Hajek. Není to však v duchu jazyka našeho.

167. Zápor jako neurčitý podmět.

Při *nic* sobě myslíváme zápornou kolikost jakožto neurčitý podmět, tak jako při *málo*, *mnoho*, *více*, *méně* na větší neb menší množnost myslíváme: nic nezůstalo, málo jich tu zůstalo, více jich nebylo, méně toho bylo.

168. V záporných průpovědech myslíme sobě odpírání jakožto neurčitý podmět, v kteréžto případnosti určitý podmět, jenžby sic v Nominativu státi musel, v Genitiv se klade: tam noci nebude, není ho tu, jednoho se nedostávalo, jiné lodičky nebylo, bázněť není v lásce; pravdy v něm není: nebylo tu příhodného přístavu; aby nebylo mezi vámi roztržek.

Ano i s *žádný* bývá toto sestavení: žádného domu celého nezůstalo, *místo* žádný dům celý nezůstal.

Užívání přídavných.

169. Se zakončeným a nezakončeným východem.

Zastávali přídavné podmět, aneb spojujeli se se statným jmenem jakožto určovací slovce, musí míti zakončený východ: chudý, *neb* chudý člověk, chudá žena, veselé srdce. Zdravý (člověk) nepotřebuje lékaře.

170. Stojíli ale přídavné jakožto přísudek (*attribut*, *praedicat*) samo pro sebe v průpovědi, mělo by míti vždycky nezakončený východ: laskav bývá král na služebníka rozumného, a hněviv na toho, kterýž mu hanbu činí. *Místo* laskav, hněviv *nesmělo by zde* laskavý, hněvivý *státi*. Něco jiného jest: jimž byl mil pokoj, *než* milý pokoj, načež ještě jiný přísudek následovati by musil. Hajek ještě píše: byl velmi chud, kdežto by snad novější ne tak dobře *chudý* postavil. Rád, ráda, rádo, jakož i *jeden*, *veškеn*, nejsou ani zakončeného východu schopna. Mimo přivlastňovací na *ův*, *ova*, *ovo*, a *in*, *ina*, *ino* užívají dobří spisovatelé s nezakončeným východem dle pravidla ještě mnohých přídavných, jako: práv, zdráv, živ, křiv, pln, mil, stár, mlad, tvrd, syt, jist, čist, prost, bos, nah, drah, některých odvozených na *av*, *ov*, *ev*, *iv*: laskav, hotov, mrtev, hněviv, bedliv, pamětliv, truchliv, milostiv, žádostiv; *pak* znám, povědom, svědom, protože vlastně příčestí jsou, velmi mnoho na *en*: roven, přítomen, vinen, povinen, pilen, silen, hoden, prázden, oučasten, dlužen, poslušen, mocen, vděčen, bezpečen, na *el*: *vesel*, řídčeji

mdel, na *at: povinovat*, již ne *bohat*, na *ek:* blízek smrti, tak bývá blízka hrobu duše jeho, těžek: velmi těžek nad tím byl, *řídčeji* měkek *místo* měkký. Nejvíce se užívá v středním pohlaví nezakončeného východu na *o:* horko, teplo, studeno, parno, podivno, hněvno, hvězdno, lacino, ano i *dobro* v přísloví: vše vhod dobro, *jindá* dobré: není dobré ženiti se.

171. Trpná příčestí nemívají jakožto taková zakončeného východu (*ý, á, é* množ. *í, é, á*) nikdy, tehdáž ale, když v skutečná přídavná jakožto určovací slovce statných jmen přecházejí, vždycky: jsem spokojen, spokojena, spokojeno, jsme spokojeni, spokojeny, spokojena. Ale *spokojený muž* a t. d. Umím i snížen býti; žádaje nasycen býti; přinesena jest hlava jeho na míse a dána děvečce; tělo ne smilstvu oddáno býti má, ale Pánu a t. d. *V množ.:* vlasové k zakrytí dáni jsou jí; ženy poddány buďte mužům svým; jichžto jména nejsou napsána.

Naproti však jakožto přídavná se zakončeným východem: nalezly kámen odvalený od hrobu; aby tak utvrzena byla srdce vaše neposkvrněná v svatosti. *Utvrzena byla* dělá zde přísudek, a *neposkvrněná* jest příčestné přídavné jméno jakožto určovací slovce podměta *srdce vaše.*

172. Užívání čísel.

S dvojným počtem *dva, dvě, oba, obě* užívalo se druhdy také dvojného v statných a přídavných jmenech: jiná dva, dva meče obnažená, dva svá

služebníky, svá dva bratry, dva groše mišenská obě noze, obě straně, za dvě kopě, dvě neděli, dvě létě a t. d. Srov. §. 97. 102 a 124 str. 141.

Z toho se ještě zachovalo: dvě stě, obě ruce, dva česká, oči, uši *a Instr.* očima, ušima, rukama, nohama. Viz očima svýma, slyš ušima svýma. Předce však psal již Hajek: s jinými dvěma kněžími. *Velesl.* mezi dvěma zdmi, za těmito dvěma příčinami, kterýžto jindy dvojný východ *ma* raději klade: mezi stranama, mezi nima oběma, dvěma metlama. Harant též spojuje dvojný východ s množným: *malýma dveřmi*, čehož se arci následovati nemá.

173. Lepší staří spisovatelé sklánívali v složených číslech *jeden a dvacet*, *dva a dvacet* a t. d. též první částku, kterouž nyní bez proměny nechááváme: před jedním a třicíti lety, jedno a třiceti let, dvě a třiceti let, dvě a dvacet kop, *nyní pak se říká* jeden a dvacet let, dva a dvacet let. Stojíli však *jeden*, *dva* a t. d. po *dvacet*, *třicet* a t. d. musejí býti skloňovány: dvacet a jedno vejce, dvacet a dvě léta a t. d.

174. Také *sto* v *sto tisíc*, a často v jiných případnostech se neskloňuje: sto a dvacíti noh *Gen.*, v pokutu sto hřiven, sto mužům, osobám *Dat.*, nad sto dvacíti a sedmi krajinami, s jinými sto pannami, mezi sto a čtyřmi lety. Předcházejíli však předložky a jiná čísla, skloňuje se *sto* náležitě: do sta a padesáti tisíc, do sta měr, ze sta hřiven stříbra, ke stu vozům, k těm dvěma stům mužů, ve stu letech, v pěti stech hřivnách stříbra, v sedmi stech koních, jedním stem, s něko-

liky (několika) sty koňmi, se dvěma sty jízdnými, se třmi sty lidu jízdného, šesti sty centnéři.

175. Užívání přivlastňovacích náměstek.

Poněvadž *sebe, sobě, se* vracovací pro všecky tři osoby jest, musí se *svůj* místo můj, náš, tvůj, váš užívati, dělálí já, my, a ty, vy podmět průpovědi. Viz Tvoř. §. 27. Já jsem přišel ve jménu otce svého *ne* méhó; držím to v svých rukou *ne* v mých; jdi zavolej muže svého *ne* tvého; jdi k svým do domu svého *ne* k tvým, tvého; cti otce svého i matku svou *ne* tvého, tvou; my jsme svoji *ne* naši; vy jste svoji *ne* vaši; oni jsou svoji; nenavrátíme se do domů svých *ne* našich; neplačte nade mnou ale raději samy nad sebou a nad svými dětmi *ne* nad vašimi.

Zatím však psal i Hajek: dožádám se toho na mých věrných *místo* svých, a v biblí více takových míst se nachází, ano i takových, kdež toho ani důraz ani zřetedlnost nepožaduje, poněvadž překladatelé poznenáhlu skladně takových jazyků přivykají, z nichž překládají. V očenáši se modlíme: jakož i my odpouštíme našim vinníkům *místo* swým.

176. Potahujeli se osobní náměstka na osobu podmětu, klade se *svůj* v jednotném i v množném počtu: prodal svůj dům, prodala svůj dům, prodali svůj dům. V jiné případnosti pak se klade v mužsk. pohl. *jeho*, v žen. *její*, a v množném *jejich*, v. str. 51. 52. Viděl sem jeho matku;

znášli jeho syna: v její zahradě sme včera byli; synové jejich (eorum). Kázal jej pán jeho prodati, i ženu jeho. Zdeby na žádný spůsob *svůj* místo *jeho* státi nemohlo, protože *jeho* na podmět průpovědi se nepotahuje, nébrž na jinou třetí osobu, totiž na Akkusativ *jej*. Jeho žena zde není žena onoho; kterýž prodati kázal. Odpovíli se na otázku: na čích oslích jeli? — na svých, jeli tedy jezdcové na vlastních. Náleželi-li oslové ti ženské osobě, odpověděloby se: *na jejích*, st. *na její*. Náleželili mužské osobě: *na jeho oslích*. Náleželiliby více osobám, museloby se odpowěděti: *na jejich* (s krátkým *i* místo *jich, eorum*) *oslích*.

177. Příčina, proč v některých případnostech *mne, mně, tebe, tobě, jeho, jemu*, v jiných opět *mě, mi, tě, ti, ho, mu* se kladou, pověděla se již v skloňování §. 129. V průpovědech: vyčisť mne, umej mne, nezamítej mne, báti se budu tebe, což tobě do toho, tobě samému zhřešil sem, *náměstky* (mne, tebe, tobě) se více powyšují, než v průpovědech: nechciť tě obviňovati, trestasti tě budu, dej mi slyšeti radost, chvaltež ho nebesa, králové pocty mu přinesou, *protože jinak ne* tě, mi, ho, mu, *nébrž* tebe, mně, jeho, jemu státiby muselo.

Užívání sloves.

178. Z ohledu osoby, pohlaví a času.

Sloveso musí z ohledu osoby, počtu a pohlaví (znamenáli se na slovese) dle §. 155 podmětu přiměřeno býti: já sem nic neměl; já nic

nevzala; vy ste tu nebyli *žen.* nebyly. Mužský východ *li* v množném, klade se jak s životnými tak s neživotnými podměty mužského pohlaví: počali mu vlasy odrostati. Soud. 16, 22, ač zde nestojí *vlasové*, nébrž jen krátký Nominativ *vlasy*. Sr. §. 157.

179. Z ohledu formy.

V jaké formě se sloveso bráti má, záleží na okolilčnosti, chcemeli mluviti o určitém, čili neurčitém času. Když se tedy praví Luk. 21, 37: i býval ve dne v chrámě uče; ale v noci vycházeje přebýval na hůře, pochopuje se, že zde musí býti řeč o takovém jednání, kteréž se ne jednou, ale častěji stávalo. Zdeby tedy byl místo býval, vyjda místo vycházeje, přebyl místo přebýval, postaveno býti nomohlo.

180. Užívání rozkazovacího spůsobu.

Říká se v Rozk.: jdi, jeď, běž, nes, vez, žeň, leť, však s částečkou zápornou *ne* obyčejně: nechoď, nejézdi, neběhej, nenos, nevoz, nehoň, nelítej, přičemž se však vždy na určitost času také ohled míti musí. Hajek píše: já s ním na ten čas nepojedu, ale jemu radím, aby také nejezdil.

181. Druhá osoba Rozk. platí též za 3tí ve vznešenějším psaní: staň se vůle tvá; buď světlo; buďte světla na obloze nebeské; budiž jméno Páně pochváleno; žížnili kdo, poď ke mně a napij se. Ano i v obyčejném mluvení se říká: pozdrav

Vás Pánbůh; Dejžto Pánbůh. Mluvímeli pak k někomu v 3tí osobě (dle německé zdvořilosti: *on, ona, oni*), zastupuje v jednotném neurčitý spůsob, v množném pak 3tí osoba oznamovacího rozkazovací: slyšet on, jít sem, dát mi to, zůstat tu. Pane Mikoláši, dají mi to, zůstanou tu, právě po česku: dejte mi to, zůstaňte tu. Šel kemně panáčku, šla sem panenko, není nic jiného než skrácený žádací s vypuštěním *bych*, místo *šelbych*; *šlabych*.

Rozkazovací zastupuje v průpovědech připouštění též připouštěcí spůsob (*concessiv*): chtěj neb nechtěj; vezmi kde vezmi; dělej co dělej, buďte oni páni nebo chlapi. V takových případnostech užívá se také rozkazovacího v 1ní osobě jednotného počtu: obrať já se kde obrať *místo* nechť já se obrátím.

182. Užívání minulého času bez *jest*.

Minulý čas v třetí osobě obyčejně se skracuje: plakal *místo* plakal jest, plakali *místo* plakáli sou. Již l. 1549 vyčistil Melantrich biblí českou vypuštěním těchto zbytečných *jest* a *sou*. Zatím však jest ještě míst dosti, kde *jest* a *sou* zůstali a pro důraz neb řečnický počet ostati museli: jiným jest pomáhal; jakož jest pověděl vám; neboť jest vyslyšel; vstalť jest; zemřeli sou všickni; kdo je vám ukázal (je *místo* jest), dávnoli je umřel; ontě z mrtvých vstal (*místo* onť je). Velmi zřídka ale zůstalo vedlé *byl* v předminulém čase: předstihliť sou mne byli. Žalm. 18, 19. Trpného příčestí se řidčeji bez *jest* a *byl* užívá: a on oběšen.

Gen. 41, 43. I schválena ta rada a poručeno. *Komen.* *On také píše:* protož někteří tu hned před očima mýma do ohně metáni, jiní do vody háziní, jiní věšeni, stínáni, na kříž rozbíjeni, kleštěmi trháni, řezáni, bodeni, sekáni, pečeni na roštích, kdežto *byli* aspoň jednou buď před *metáni*, buď na konci celé průpovědi, státiby mělo.

183. Užívání předminulého času.

Předminulý čas jakožto potažně minulý ku poznačení dříve minulého času v potahu na prostě minulý čas dobří spisovatelé užívají: a odpočinul v den sedmý ode všeho díla svého, kteréž byl dělal. *Genes.* 2, 2. Bratr tvůj tento byl umřel a zase ožil: zahynul byl a nalezen jest. Luk. 15, 32. Tehdy odšedše ti, kteříž byli posláni, nalezli tak, jakž jim byl pověděl. Luk. 19, 32. Neb sem nalezla groš, kterýž sem byla stratila, quam perdideram. Luk. 15, 9. *Byl pověděl* jest zde předcházející minulý čas v potahu k *nalezli;* tak jako i minulý přestupovacího *odšedše* ranější minulost vyjadřuje, než prostě minulý *nalezli:* Pověděli Pánu svému všecko, což se bylo stalo, quod factum fuerat. Mat. 18, 31. V obecném mluvení se tohoto jemného označování tak ouplně nešetřívá, protože dříveminulý čas často příslovkami určen bývá. Své stany na témž místě, kde prvé císař byl, rozbil, píše Vratislav ve svých Příhodách, kterýž o několik řádek dále předminulého času užívá: vždy tu stany rozbili, kde byl císař noclehoval. Obyčejně se berou složená slovesa

ku poznačení ranějšího minulého času: když sme posnídali, vstoupil bratr do pokoje, *místo* když sme byli snídali.

184. Užívání přítomného neb budoucího času místo minulého.

V živém vypravování, však jen v důvěrném mluvení, a v obrazném, ne však v opravdovém dějepisném slohu, brává se také přítomný (a krátký budoucí) čas místo prostě minulého: To když já mluviti přestanu, všecken se ještě hrůzou třesa, uslyším za sebou temný hlas řkoucí: navrať se. I přizdvihnu hlavy a hledím, kdo to volá, a kam se vrátiti velí; ale nevidím nic, ani vůdce svého Všezvěda. Nebo i ten mne již byl opustil. *Komenský.* Přestanu *stojí zde místo* přestal sem, uslyším *místo* uslyšel sem, přizdvihnu *místo* přizdvihl sem a t. d. Poněvadž pak vůdce vypravujícího již byl dříve opustil, musela se poslední průpověd předminulým *byl opustil* zavříti.

185. O užívání minulých časů v žádacím spůsobu (optativu, konjunktivu) povědělo se již při částečce *by*. Tvoř. §. 46, 59, pak časov. §. 141, 143. Po částečce *kýž* (*utinam*), může se užívat přítomného neb budoucího i minulého času: kýž mi povíte; kýž to celý svět slyší; kýž sem to udělal; kýž ho čert vzal, kdežto vlastně oznamovací spůsob žádací zastupuje.

186. Užívání trpného slovesa.

Kde žádné obojetnosti k obávání není, vyjadřuje se trpné sloveso částečkou *se:* narodil se Christus Pán, *místo* narozen jest; v přestupovacím se však bere příčestí *narozen jsa, narozen byv.* Ano i slovesná zachovají někdy *se,* jímž jejich trpný významouplněji určen bývá: až do zjevení se Pána našeho, *μεχρὶ τῆς ἐπιφανείας* 1. Tym. 6, 14 protože *zjevení* bez *se* též v činném významu bráti se může. Komenský mívá velmi zhusta taková slovesná jména s vracovací náměstkou *se:* učení se, cvičení se, navrácení se, roztoužení se, kochání se, smíření se a t. d. ač toho vždy třeba není.

Příčestné spojování.

187. Tímto spojováním, nazvaným přestupovací způsob (*modus transgressivus*), mohou dvě průpovědi, majíli jeden a tentýž podmět, v jednu průpověd spojeny neb staženy býti: vstana půjdu k otci svému, *místo* vstanu a půjdu. Stoje, kleče, sedě, leže to udělal; honě v lese oko ztratil, *místo* když honil. Zde stojí *honě* v přítomném, protože honění jakožto současné s minulým *ztratil* představeno jest, když totiž v honění oko ztratil. Právě tak: maje preč odjeti rozkázal; potká vás člověk džbán vody nesa; odříkával nedívaje se do knihy; nevěda coby činiti měl; ničímž se nevymlouvaje; tak říkaje, tak říkajíc; raději sprosta právdu mluvě.

Předcházíli však jednání, kteréž se přestupovacím vyjadřuje časem druhé, užívá se minulého,

jenžto v této případnosti předminulý zastupuje: vstav šel k otci svému; vyšed ven Pétr plakal hořce; obrátiv se Pán pohleděl na Petra; uzřevši ho jedna děvečka, a pilně naň pohleděvši řekla; oni javše jej vedli ho; to vím, že byv slep, již nyní vidím. Vstav *místo* když vstal, *neb* byl vstal; vyšed *místo* když byl vyšel a t. d.

Někteří pokoušeli se také dvě průpovědi rozličných podmětů vhromadu stáhnouti, však velmi nešťastně, Hajek píše: poklečavše malú chvíli řekl král, *místo* když oni poklečeli. Čechové navracujíce se zase s kořistmi, toť na ně Rakušané nenadále vyskočili, *místo* když se Čechové navracovali. *Harant* přišedše před klášter, vyšel proti nám Gardián. Ještě chybnější jest příklad, kterýž Rosa přivodí: já procházeje se v zahradě, přišel posel oznámiv, *místo* když sem se procházel v zahradě, přišel posel a oznámil. Poslední dvě průpovědi *přišel posel a oznámil* mohou arci v průpověd *posel přišed oznámil*, *ἄγγελος ἐλθὼν εἶπεν*, staženy býti, protože k jednomu podmětu náležejí, první ale *když sem se procházel* majíc jiný podmět, nemůže v přestupovací kladena býti, protože na ni 3tí osoba následuje.

Ostatně časové přestupovacího nejsou žádného sklonění schopni, pročež se říká *činí se nevěda*, *nevida*, *neslyše*, zde zastupují Akkusativ. V spisich velmi starých nachází se sice Genitiv jakožto zástupce Akkusativu: *viděli angela sedíce*, *angelum sedentem*; však pro obojetnost, poněvadž se *sedíce* též na množný vstahovati může, rozbírá se raději

sedíce: viděly anděla an sedí, uzřely (ženy) mládence an sedí na pravici a t. d.

Užívání částeček.

188. Předložky (*praepositiones*).

Předložky slovům, jež řídívají, vždy se předkládají. *Bohadle, dceředle* jest dávno zastaralé a *mnohými před lety* u Hajka jest otrocké následování latinského *multos ante annos*.

189 Opakování předložky může se toliko pro důraz užívati: při tom při ničemž nebyl. *Velesl.* Ve *vniveč*, místo *v nic* stojí *v* před *ni* i před skráceným. *če.* Obyčejně se předložka před číslem opakuje, stáváli při osobných a ukazovacích náměstkách: o to o všecko, o těch o všech věcech, v tu ve všecku krajinu, v tom ve všem, v těch všech krajinách, na to na všecko, na ně na všecky, do těchto do všech nádob, z té ze vší krajiny, z těch ze všech zemí, s tímto se vším lidem; před národy přede všemi. *Lomn.* Ano i *o všem o tom* kdežto číslo předchází, sic jen *o všem tom, se všemi vámi.*

190. Užívání příslovek.

Rád, ráda, rádo, zastupuje příslovku: rád jsem u vás, rádi sme ho slyšeli. Také se vyšší stupeň *radší* spojuje se statným slovesem *jsem,* určujeli se jím podmět: bylbych radší, kdyby přišel, radšíbych u vás byl. V jiných případnostech užívá se příslovky *raději* neb *radše* (*radě*): raději chci pracovati; radě mně to dej, než jinému.

191. V přirovnávání sleduje na nestupňované přídavné *jako* neb *co*: sladký co med, červený co růže, zelený jako brčál. Na *jiný* ale, a na každý vyšší stupeň sleduje *než*, *nežli*: jiného než toho neznám; větší než on; dnes je mu hůř než včera; *a tak též po* jinam, jinde, jináč: jinde ho nenajdeš, než v Praze; nedá ten jináč než za hotové. Já přece nevidím než železo a hlínu, kdež se *nic jiného* zamlčuje. Jindy stává též po vyšším stupni předložka *nad* se svým jmenem: vyšší nad nebesa; více nad jeden stříbrný groš nevezme. *Velesl.* V průpovědech však, kdežto ne zrovna vyšší stupeň, nýbrž spíše pouhý zápor (*negatio*) aneb sloveso míru přirovnání dělá, sledovává *jako*: nic rychleji nepomíjí, jako čas. Nic bídnějšího sem nespatřil, jako toto štěstí jest. *Komen.* Nic není lepšího, jako bázeň Páně, a nic sladšího, jako pilnu býti přikázaní božích. Sir. 23, 33.

192. *Kdy (quando)* se nesmí se spojkou *když*, (*cum*) míchati. Kdy pak přišel? když posnídáš, pojedem. Právě tak nesmějí tázací příslovky *kde*, *kam*, *kudy* místo potažných *kdež*, *kamž*, *kudyž*, kladeny býti: kde pak stál? tu, kdež sem já prvé stál.

193. Užívání záporných částeček *ne*, *ani*.

Záporná částečka *ne* spojuje se v záporných průpovědech se slovesem, a sice s přítomným neb budoucím, a s pomocným *budu*: nejsem, nebudu, nemluvím, nebudu mluviti, nebudeš bit, nebude milován. V minulém se připojuje ale *ne* k činnému příčestí, nikoli pak k pomocnému *sem*, *si*,

jest: nebyl sem tam, nepřišel sem, nepřišli ste, nepřišli sou. Naopak ale v trpném příčestí, kdežto se vždy k pomocnému připojiti musí: není dobyt, nejsme dobyti, není ustláno, nebyl dobyt, nebyli ste raněni, ještě nebylo ustláno.

V žádacím nestává nikdy zápor *ne* před spojovací částečkou *by*, nébrž v nedominulém před samým slovesem: kdyby toho nebylo, nemohlby, nesmělibychom; a právě tak v předminulém: tobych byl neřekl; kdyby včera bylo nepršelo; žádného nebylo, kterýžby se byl nestyděl. Bylbych nevěděl — by byl zákon neřekl. *Řím.* 7, 7. Kdybych byl nepřišel a nemluvil, hříchuby neměli. *Jan* 15, 22. Bratr můj bylby neumřel. *Jan* 11, 21 a 32. *Hajek nemívá stejně:* nikdáby byli takové škody neučinili, *také však:* nebylby toho jistě učinil, *a v následce:* když byli přijeli, nebyla se (řeka) tak rozvodnila.

V obecném mluvení se toho ještě posavád míchaně užívá: nebylbych tě volal, bylbych tě nevolal; nebyloby se to stalo, byloby se to nestalo.

194. Zapíráli se částečkou *ne* celá průpověď, nestojí před neurčitým, nébrž před slovesem určitým, na němž se osoby poznačují: nemám co jísti, neumím čísti, nechtěl mi to dáti, nemohl včera přijíti a t. d. Máli *ne* jen článek průpovědi záporen učiniti, může se, připouštíli tomu smysl, též k neurčitému připojiti: chcešli se nebáti vrchnosti, čiň dobře; slíbil více Hřekům nepomáhati; mohlť jest nás sem nedati pustiti. Zvlášť majíli se dvě průpovědi (jedna tvrdecí a druhá záporná) skrátiti: neví komu má dáti neb nedati, *místo* neb

nemá dáti; smáti se kdež se nesmáti, nýbrž raději plakati měli, *místo* kde se neměli smáti, kdežto *měli* mezi *ne* a *smáti* v záporné průpovědi jest vynecháno, protože v tvrdécí opět přichází.

195. Dvojí zápor *ne*, v průpovědi jedné, platí za tvrzení: nebylo mi neznámo, není nemožno, nebť nemůžem nemluviti toho, co sme viděli a slyšeli. *Ne* zrovna před *ne*: ne neznámý, ne nepříjemný, ne nemilý, sotva se schvalovati může.

196. Jiné záporné částky nenahražují v záporné průpovědi částečky *ne* před slovesem: nikoli se to nestane; nikdá nepřijde; není nikde k nalezení; nic mu nedám; žádný o tom neví; k ničemu to není; o to nic není, za nic nestojí. Přece se však již neříká jako druhdy: to není na nic, *nýbrž* to je na nic.

197. Vstahujeli se *ani* jen na díl průpovědi, nesmí sloveso záporné částečky *ne* vypouštěti: ani slyšeti o tom nechtěl; ani slova mi dále nemluv; ani slepice darmo nehrabe; ty se ani Boha nebojíš: nebudou ani jísti ani píti; ani do země ani do hnoje se nehodí; ani na této hoře, ani v Jerusalemě nebudete se modliti otci. Stojíli ale *ani*, *aniž* významem *neque* zrovna před slovesem, může se *ne* vypustiti, protože již *ani*, *aniž* celou průpověd zápornu činí: aniž vím, ani rozumím, co pravíš. *Marck* 14, 68; aniž máš, čímby navážil. *Jan* 4, 11. Ani se ženiti nebudou. *Luk*. 20, 34; ani nejsi studený; ani horký, Zjev. 3, 15. v nových vydáních, kdežto v starších bibliích *ani* — *budau*, *ani jsi* stojí.

Stojíli v první průpovědi zápor *ne*, v druhé

ale *ani* neb *aniž*, bývá vypouštění *ne* ještě obyčejnější: žeť neseji, ani žnou, ani shromažďují do stodol; nepracuje, ani přede; abych nežížnila, ani chodila sem vážit; nebo nevidí ho, aniž ho zná. Přece 1 Král. 26, 12: tak že jich žádný neviděl, ani nezvěděl, ani neprocítil.

198. *Nic* stává rádo na konci průpovědi místo *ne*, zvlášť po *li* neb *čili*: slušíli daň dáti Císaři, čili nic, *místo* čili ne: ale tím koho sklamáváme? Boha jistě nic, *místo* jistě ne; pakli nic. V záporných průpovědech zastává *co* záporně *nic* před neurčitým: nepotřebí nám o tom co mluviti, *neb* nic mluviti; nemají co žíti, co jísti, co dělati, *neb* nemají nic, coby žali, jedli, dělali.

199. Užívání spojek.

Mnoho srovnalostí mezi celými průpovědmi i jednotnými články nemůže se jinak poznamenati, než pomocí několika spojek, ješto se na sebe vstahují. Takové jsou *i* — *i*: i muži, i ženy; ani — ani: ani tu ani tam; aneb — aneb, buď — buď, buďto — buďto, buď — nebo, leda — leda; jak — tak: jak my, tak i vy; nejen — ale i, netoliko — ale také, netoliko — nýbrž i; ačkoli — však; ačkoli přece.

Po *jestli* a jiných příčinných spojkách neklade Čech žádné částečky jako Němec ſo: nechcešli vyjíti, zůstaň doma, *lépe než* tedy zůstaň doma.

200. Pravé užívání spojek závisí jak od jich významu, tak od spojení celé průpovědi.

a, *i* (*et*), spojlivě, stávají na počátku celých průpovědí a jednotných článků: muž a žena, kněž

a prorok, včera i dnes, čest a sláva i síla. 2) a však, *přece ale*: nedvěd ačkoli k člověku podoben jest, a však člověk není.

i (*etiam*), s ponětím stupňování, stává po *a* a jiných článcích: a i vám 2) i — i: i zrak i sluch.

aby (*ut*), příčinně, tvoří jakož i *by* vlastně spojovací způsob: *aby přišel*. Stává sice před slovesem, ne však vždy po jiných článcích: korunu aby přijal; ženich aby vyšel; 2) *místo* žeby: nevěděl aby byla panna, *Lomn.*

ač, *ačkoli*, *ačkoliv*, *ačkolivěk*, připouštivě, v přední průpovědi, se *však*, *vždy*, *přece* v závěrce: ačkoli tam stál, však nic neslyšel. 2) Jinak u starých příčinně tolik co *jestli*: ač jestli, ač mámeli, ač můželi, ač chtíli.

ale, spojlivě, neočekávanou okoličnost spojovati: ale pro Pána Boha; ale kdožby se nadál; ale, ale. Na počátku a po jiném slově: já chtěl, ale on *neb* on ale nechtěl. 2) *Protivně*: ne ty, ale bratr tvůj; však ale *neb* ale však, ale vždyť; alebrž, ale nýbrž. 3) *V závěrce*: nebudouli tito, ale přece jiní býti musejí.

an, *ano*, mnohoznačná částečka, kterouž se obyčejně neurčitý aneb příčestný způsob opisuje, opisavě aneb rozkladně: slyšel jej an čte; když uzříte, ano se tyto věci dějí, haec fieri; viděl sem, ano z úst draka — vyšli tři duchové nečistí; král Jan, ano zima ho nutí, k Praze se obrátil; zdálo se mu, an tovaryš jeho přišel k němu; rozkázal je všecky, an se žádnému nebránili, pomordovati; dva oděnce, an sekají, (*jak sekají*); papeže i krále, an spolu vyhlédají; se služebníky jeho, an jdou

k němu; vyšel z města, an na to všickni hledí; ano všecko vojsko jeho i Hřekové z města na to hledí; vidouce ji, an má dítě. S dokládavým *t* také jen v závěrce: hlediž anť milý rychtář křičí; jakž vítr na něj povane, anť ho není. *Žalm.* 103, 16. pohledí na zemi, anať se třese; když se dotkne hor, anť se kouří z nich. Již Hájek a jiní přivěšují této částečce ženský východ *a*, jakož také v množném *i*: Libuše, ana sedí na stolici; ani na to přátelé jeho hledí. Tím bere na se *an* spůsobu potažné náměstky: slyšel sem hlas an praví; uzřel svekruši jeho ana leží; slyšel sem jedno (zvíře) ano praví; nalezl je ani spí; slyšíme je any mluví; uzřel prostěradla ana sama leží.

ano, řídčeji *an* s počátku průpovědi jest spojlivo: ano i všickni proroci; an to malostranští ševci na kopyta pískají. Spojeno s *brž*: anobrž, *viz* nýbrž, alebrž.

anebo, aneb viz *nebo*. Staří psávali *a nebo, a neb*, poněvadž přízvuk nekladli na *a*, nébrž na *nebo*, *neb*.

ani (*neque*), výlučně, při záporu několika článků: ani včera, ani dnes; ani hleděti nemohu, ani slyšeti, ani choditi. Prosté *ni*—*ni* jest zastaralé: ni tu, ni tam.

ať, příčinně: řekni mu, ať sem jde; ať tu zůstane. Aťby *místo* aby *viz* by aby. Nechať *viz* nechť.

až, přislovka, zastupuje též spojku *že*: lekl sem se, až se třesu; tak se rozhněval, až i plakal.

buď, *buďto* v zadu průpovědi s *buď*, *buďto*, neb *aneb*, rozlučně a rozdrobně: buďto řečí aneb

skutkem; buďto Židé, buďto Hřekové; buď v proroctví, neb v učení; buďto že jíte, nebo pijete, a nebo cožkoli činíte.

by, tvoří žádací spůsob, viz §. 46. V spojovacích průpovědech předpojujo se mu *a*: *aby*; v průpovědech výminky *kdy*: *kdyby*. Rádo se připojuje jiným částečkám: ačby, ažby, nežby, žeby, lečby, jakžby, jakoby, zdaby, zdaliby, pakliby. Částečku *pak* předchází *by*: by pak nechtěl.

by, *aby*, *kdyby* s veymínkou a připouštěním, stávají s počátku průpovědi: by psa nejvíce kořenil, nebude z něho zajíc; by se břehu chytil, vše se s ním utrhne; by sebou o zem bil, s nic býti nemůže; aby všem usta zavázal, musilby mnoho plátna míti; kdyby nebylo kdyby, nebyloby chyby; nebo snesete i to, by vás kdo v službu podrobil, by kdo zžíral, by kdo bral, by se kdo pozdvihoval, by vás kdo v tvář bil. Přece pak stávají *by*, *aby*, *kdyby* také po jiných slovech, jež povýšiti chcem: tebe kdyby nebylo; blázna by v stoupě opíchal, jiný nebude. Neznamenáli ale *by* žádné výminky, stává jako pouhé pomocné slovce žádacího (neb spojovacího spůsobu po jiných slovech: *jábych za to sedňa nevstal*. Od často opakovaného *bych* v žádání pocházejí spůsoby mluvení: pozdě bycha honiti; bycha za ušima hledati. Srov. §. 193.

či, *čili*, rozlučně v zadu průpovědi, zvlášť předcházíli částečka *li*: pesli či rys, či drak nějaký byl nevím. Po, a při otázce také bez *li*: či chceš také z sebe smích udělati? Viz tvoř. §. 59 a doleji *li*.

čím — tím: čím jsi větší, tím se více ponižuj; čím větší šelma, tím větší štěstí. *Někteří píší* čim — tim.

dříve, s *než* v zadu průpovědi. Tak také *spíše než*, *prvé nežli*. Viz také *než*.

jak, srovnávačně v předu průpovědi, s *tak* v zadu: jak přišlo, tak odešlo; jak nabyl, tak pozbyl; jak daleko jest východ od západu, tak daleko vzdálil od nás přestoupení naše. 2) *Spojlivě:* jak chudí, tak i bohatí; jak ctnost, tak rozum.

jako, v zadu průpovědi, předcházíli: tak, tak jako, tak — jakoby: tak jsou živi, jakoby Boha nebylo; ne tak hrozný jako směšný. Právě tak *jakož*, *jakž* spojlivě a potažně s *tak* v zadu, a naopak.

jakož, *jakožto*, výkladně: on jako *neb* jakožto poctivý muž.

jakkoli, připouštivě: nikdá to neslyšel, jakkoli stár jest. Jakžkoli, *viz* ačkoli.

jedva, ledva, sotva, *následně:* jedva sme přišli, již sme měli zase dále jíti.

jen: jen aby, jedné aby, jenom aby.

jediné: není moci, jediné od Boha; *jindy také* jen toliko.

ješto (*ježto*), protivně: ani pojísti pokojně nemohli. Ješto ti druzí zahálivý život vedli.

jestli, *jestliže*, *jestliť*, s výminkou: jestli mu budeš psáti, pozdrav ho také odemne; jestli mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. K *jestli* se také připojuje spojka *že:* jestližeby co jedovatého pili: jestližebychom dobrovolně hřešili. Stojíli v průpovědi sloveso *jest*, připojí se mu jen *li:* jestli vůle tvá *ne* jestli jest, jestli možné, jeli možná,

neníli možná. Sic se také *jesli*, jakož i *li* v nepřímé otázce užívá: zeptej se, jesli je doma, jesli k nám přijde, *místo* jeli doma, přijdeli k nám.

kdyby, s výmínkou: kdyby zejtra mělo pršet, nepojedem; kdyby nepřišel, nebudem plakati; kdybych řekl, že ho neznám, bylbych podobný vám lhář. Jinak bývá *kdy*, bez *by*, příslovkou.

když (cum), následně: když přijdeš k nám, povím ti více; když jest nejmilejší hra, tehdy přestaň; když hrušky zrají, tehdáž se česati mají; když u souseda hoří, odstav svého. Stává obyčejně s počátku, také však po některých slovech: tento usudek když byl vydán; to když se stalo.

kromě, krom, vyjímavě: nechodí tam, krom v neděli; nic jiného, krom hojnost mrtvých těl viděti nebylo; nic neodpověděl, krom že pravil.

leč: kdožkoli propustilby manželku svou, leč pro smilství; v spojovacím *lečby*: kterakžbych mohl rozuměti, lečby mi kdo vyložil; lečby Bůh byl s ním; lečbyste nadarmo uvěřili. Leč — leč *viz* leda.

leda: leda se smál; ona se stydí: ano, leda tebe; dělá to, leda bylo, leda se mu chvíle krátila; leda se obveselil. U starých též *leda to, leda ono*.

li (utrum, num), vlastně příslovka, kteráž se po slovese a jiných slovcích klade: *přijdeli pak? totoliž ti řekl?* V zadu průpovědi se ní *či* zmocňuje: dostaloli se zlata, čili nic; u večerli, čili o půlnoci, čili když kohouti zpívají, čili ráno. Viz výše *či, pakli, zdali*. 2) Počínavě: chtějíli, udělám to hned; dáli, dobře: nedáli, také dobře; budemli

hotovi; buduli moci. Viz výše *jestli*, *kdyby*. V obojích případnostech obětovávají novější krátkost často blahozvučnosti, aby vyhnuli nepříjemnému zběhu *li* s *l*, *la*, *lo*, *li*, *ly*, a říkají raději: kdyby přišel *místo* přišelliťby, kdyby mohl *místo* mohlliby, kdyby mohli *místo* mohliliby, kdyby utrkl vůl muže *místo* utrklliby; jestli tam byl, jestli tam byla *místo* bylli, bylali tam. Viz tvoř. §. 59.

nejen, *netoliko*, *nejen toliko* v předu průpovědi, s *ale i*, *než i*, *nýbrž i* v zadu: netoliko sme to slyšeli, ale i viděli.

nebo, *neb* příčinně: bděte nebo nevíte. 2) *Rozlučně*, aneb, nebo: to aneb ono. Viz tvoř. §. 59. — Obyčejně stává v předu *li*, *buď*, *budto*, *aneb*: máli aneb nemáli; buď v zjevení neb v umění; kdybys aneb pracoval, aneb se modlil.

nech, nechť, nechžť, nech ať, nechať, nechažť, *připouštivě*: nechť každý činí, což se mu líbí; nechť je, co chce; nechtě (*lépe* nechť je, *protože* nechtě *od* nechtíti *býti může*) přišel; *spojeno s* třeba: nechť jsou třeba sedmdesatera sedmera umění mistři — a nech třeba všecko umějí. *Komen.*

než, protivně: nelíbilo se nám to, než co sme měli dělati? choď po cestách srdce svého, než věz: nejen mladí, než i ti starci; rozdílnost ne zvuku, než sluchu to působí. 2) *než*, *nežli*, přirovnávavě: raději chci pracovati, než žebrati; prvé než, dříve než, spíše než, vypuštěním také jen než: ujedou, než ty budeš hotov *místo* dříve než; můžeš se vyspati, než on přijde; životy raději složí než tomu dopustí.

nýbrž, *alebrž*, spojlivě: nýbrž vy křivdu či-

níte; kterýž umřel za ně, nýbrž i z mrtvých vstal. 2) protivně, předcházíli *ne*: nejen — nýbrž také, ale nýbrž.

pak, příčinně, zvlášť v otázkách, vždy po jiných článcích, obyčejně po prvním: kdes pak byl? co pak chceš? co pak děláš? 2) Protivně, místo *ale*: volal sem ho, on pak se neozval; ty pak co pravíš? 3) *Odmrštně*: jděte pak; vždyť pak víte. 4) Následně, místo *potom*, v kteréžto případnosti s počátku stává: dříve poslouchej, pak mluv; spíš on, pak já.

pakli, pakliže, *místo* jestli pak, jestliže pak: budešli prositi, dostaneš: pakli nebudeš prosit, nic nedostaneš; žádné vdovy trápiti nebudete, pakli trápiti ji budete; jestliže všecko tělo jest oko, kde pak bude sluch? Pakli všecko tělo jest sluch, kde powonění?

poněvadž (poněvádž), *příčinně*; poněvadž to věděti chcete, povím vám všecko.

předce, přece, (*přec, přeci*), protivně připouštivě: kdybys ho třebas viděla, přece bys ho neznala; častěji sem ho trestal, však on přece nic nedbá; na svini by i zlatohlav vstrčil, přece sviní zůstane. *Jindy bývá* předse (předce) *příslovkou*: táhli předse; jdi předse.

proti tomu: on je tvým nepřítelem, já proti tomu *neb* proti tomu já tvým věrným přítelem.

proto že neb *protože*, příčinně: bez pochyby proto že nemohl, *nebo také* proto bez pochyby, že nemohl; nemohli sme spáti, protože celou noc bouřili.

protož: *protož čiňte pokání.*

pročež, a *pročež* jest také potažné.

sice, *sic*, připouštivě po některých slovech: já sic jistotně nevím, však doufám; ne bez libosti sic, však také beze strachu. 2) s výmínkou, s počátku: zaplať, sic (kromě toho) tě obžaluji. V tomto smyslu připojuje se též k tomu *jinak*: sic jinak musilibyste z tohoto světa vyjíti.

tak, obmezně: tak jakž já ho znám. 2) *přirovnávavě*: tak dobře to udělá, jako ty: tak červený jako růže, *viz* jako: 3) závěrečně, v zadu průpovědi, však jen v obecném mluvení: chcešli, tak jdi; dlouho to netrvalo, tak mi dali skázati. *Lépe* bez *tak*: když je dosti, přestaň; když's pil, plať. *Viz* tedy.

tedy, závěrečně ku provození závěrky: což tedy činiti? což tedy díme? a tak tedy nad kýmž chce, smilovává se; tedy víra z slyšení; tedy zákon jest proti slibům; a poněvadž syn, tedy i dědic boží. Pozorlivější spisovatelé rozeznávají spojku *tedy* od příslovky *tehdy (tunc)*, ač vlastně jedno jsou, a to za ono kladeno bývá: jdi tedy neb tehdy; když je nejlepší hra, tehdy přestaň. V obecném mluvení znamenává se též pouhá následka v průpovědi spojkou *tedy* neb *tehdy*: nebudešli poslouchati, tehdy budeš bit, *lépe* budeš bit *bez* tehdy. Podášli mu prstu, ujme tě za celou ruku. Příslovka *tehdáž* sem nenáleží.

též: on a jeho dcera, též i vnukové.

tím (tim): tím tížeji padá, čím kdo výš leze; čím více kmotrů, tím více šelem. Viz výše *čím*.

toliko, by toliko, *viz* jen aby; jedné toliko, jen toliko, jenom toliko; netoliko, *viz* nejen.

totiž, totižto, výkladně: obadva, totiž otec i syn; na naše totiž peníze se dobře měli.

třeba, třebas, připouštivě: třebas měl sto očí, *místo* nechť třeba, *viz* nechť.

však, spojlivě jak s počátku, tak po některých slovcích, jako *ale:* však mlčel sem; však to nad smrt horší; ty však lelkování nechaje, poslouchej; však summa všeho toho tato jest. 2) *protivně v následcę:* ačkoli o tom věděl, však nepřišel; byť se všickni hněvati měli, však povím, což smejšlím, a však, však vždy, ale však *neb* však ale, ale však přece, však nic méně *neb* nic méně však. 3) přesvědčlivě místo *vždyť:* však já dobře vím, že se staří lidé myšího chřestu bojí; však máš již dosti.

vždy, u starých místo *však, přece:* žádný není tak zlý, aby vždy někomu dobře neučinil; nic méně já chtěje vždy, co pak dále z nich bude, viděti, hledím, — s čímž se příslovka *vždy, vždycky* míchati nesmí. *Vždyť*, skráceně *dyť* posavád jest v užívání, přesvědčlivě: vždyťbych já rád věděl, *Komen.* vždyť již neprší, vždyť vidíš, že dále nemohu.

zajisté klade se jakožto spojka po prvním článku, místo *nebo:* ta zajisté slova; byl zajisté veliký velmi (kámen.) 2) *přesvědčlivě:* musíť zajisté (utique) shromážděno býti všecko množství.

zatím (*zatím*), *mezi tím*, následně a připouštivě: jen jdi, já tu zatím zůstanu: nestojí to sic za mnoho, zatím pro mne je dosti dobré.

žda, zdaž, zdali, vlastně příslovka, jako latinské *num, an,* ku provození otázky: zdali jsou všickni apoštolé? zdali všickni proroci? zdali všickni učitelé? S *aneb* a *čili* v zadu: zdali zarmoucení? aneb ouzkost? nebo protivenství? zdali hlad čili nahota? zdali nebezpečenství čili meč? Při nepřímých otázkách: podívej se, zdali již vstali. Viz výše *li,* a Tvoř. §. 59.

že (*quod*), opisavě, s počátku a po některých slovech: vím, žes tu byl; doufám, že přijdeš brzo zase; pravil mi, že nemá peněz; přisahámť, že se s něčím potkáš; vidím, že mi jedni hřbet obracejí; on že tím vinen není; včera že nemohl přijíti. Víme že modla na světě nic není a že není jiného žádného Boha; nežli jeden. 2) příčinně, místo *protože:* že pozdě přišel, nedostal nic. Spojuje se též s *jestli, jesli,* viz výše *jestliže.*

II. Pravidla závisnosti.

201. Statné jméno s Genitivem.

Nominativ *(casus rectus)* jest pád podmětu. Mluvíli se k podmětu 2hé osoby, stojí přimlouvací slovce ve Vokativu: pane sousede, pantáto, paní mámo, milá sestro, Pane Bože náš, Hospodine pomiluj ny. Oba pádové tito jsou od jiných částek řeči nezávisni. Ostatní však všickni pádové *(casus obliqui)* závisejí od jiných částek řeči, t. j. bývají řízeni.

202. Genitiv označuje srovnalost činné příčiny, držení, původu, celosti, míry, velikosti, a všeho toho, čímž se jméno lépe určívá. Když tedy dvě statná jména v nerovné srovnalosti stojí, určo-

určovací v Genitiv se staví: stvořitel nebe i země; všeho světa Pán; milovník vlasti své; otec sirotků; člověk zlých mravů; běh světel nebeských; příčina té zápovědi; znamení pýchy; čas války, moru, drahoty a hladu; hojnost knih; veliký počet lidu; nedostatek chleba; stádo koz, hejno ptáků, vůz sena, slámy, otavy; pytel (měch) mouky; žejdlík vína; pecen (bochník) chleba, skyva chleba; homole másla; hrnec mléka; mísa ryb; žbán vody; lžíce medu; libra masa; centnéř železa; pár střevíc, bot; kopa vajec.

203. Náměstky a přídavná jména zastupujíli místo statného jména, řídí se týmž pravidlem: dobré vlasti, dvé holoubátek, čtvero dítek; příklad dobrého, zlého! konec všeho toho: co bude spravedlivého; což pozůstalo drobtů; vezmi, což jest tvého: něco pěkného; nic hodného smrti.

204. Přivlastňovací přídavná jména zastupují Genitiv.

Jména osob, stojíli samotna, t. bez jiných určovacích slovcí, nekladou se obyčejně v Genitiv ku poznačení pouhé srovnalosti původu neb držení, protože máme pro ně přivlastňovací formy přídavných: syn Boží, království Boží, milost Boží; Boží posel; chrám Páně; syn Abrahamův; dcera Davidova; učenník Ježíšův; křest Janů; přítel Císařů, pás Pavlů; čeleď Štěpánova; žena sláva mužova jest; osídlo ďáblovo; tělo Ježíšovo, synové ženichovi, učenníci Janovi; punčochy pánovy; otec nevěstin, dvůr Libušin, matčin čepec, sestři-

na sukně, děvka Sářina, *místo* Sáry; *přece se říká*: syn Marie, syn člověka (*též* syn člověčí) dle biblí. Též při jmenech krajin bývají přídavná na *ský* obyčejněji: král český, uherský, polský, král židovský *ne* král židů. V biblí se ještě nacházejí: bázeň hospodinova, pro strach židovský, domy vdovské *místo* vdov, ptactvo nebeské, králové zemští, služebníci lidští *místo* lidí, ne však více *světlo lidské*, jako druhdy, nýbrž *světlo lidí*.

205. Bývali ale osoba jmenem, neb přídavným lépe určena, přichází Genitiv na místo přivlastňovacího přídavného jména; dcera Davida krále, děd Karla čtvrtého; kniha rodu Ježíše Christa; syn Boha živého: šaty našeho pána. U starých se ještě však nachází; páně heytmanovy dcery *místo* pana heytmana; páně Benešovým služebníkem *místo* pana Beneše, což nyní někteří opět obnovují. Viz §. 74.

206 Právě též stává Genitiv, když ne držení, ale jiné srovnalosti označeny bývají: škoda mne, tebe, nás; hanba krále; strach větší škody. Tak se také rozeznává *zkušení naše* a *zkušení nás*. V prvním zkoušíme sami, v druhém zkoušeni býváme.

207. Čísla s Genitivem.

Všecka čísla počínaje od *pět*, stojíli v Nom. a Akkusativu, řídí Genitiv: pět prstů, šest koní (koňů), sedm hlav, osm věder, devět dcer, deset hodin, sto hřiven, tisíc dukátů a t. d. To platí též o všech hromadných číslech, jako: mnoho, málo, maličko, více, méně, co, něco, nic, kolik, tolik, několik, dosti, trocha; *v Akkus*. trochu, drobet, moc, síla. Mnoho čápů, málo žab. Více

stříbra, ale méně zlata; kolik hlav, tolik smyslů; něco soli, oleje, vína; nic stříbra. *Všecko* dělá výmínku, a spojuje se jako přídavné se svým statným jmenem. Jestli se ale čísla *pět* a t. d. skloňují, t. j. stojíli v Gen. Dat. Lok. Soc., v té případnosti neřídí, protože sama s počítanou věcí řízena bývají: tajemství sedmi hvězd, od sedmi duchů, sedmi církvím, desíti pannám, po šesti dnech, nad dvadcíti krajinami. Víz výše §. 127.

208. Jest však vypouštění kolikosti před statnými jmeny, ješto celost aneb hmot znamenají, velmi v obyčeji, pročež se tolik Genitivů se slovesy spojuje, kteráž jindy pro trpný předmět Akkusativ žádají: přineste lůže, číše a nádoby hliněné, *samé Akkusativy;* též pšenice, mouky, krup, bobu, šocovice a pražmy, ano i medu, másla a ovcí i sýrů kravských, samé Genitivy, přičemž se *několik*, *něco* rozuměti musí. Tak se říká: dej mi vody, nalej vína, natoč piva, tráviti času. *Právě tak:* nadělal smetí, nachoval peněz, nachystal potrav, nastavěli domů krásných, přičemž se na *mnoho* mysliti musí.

209. Určitá míra stává dle téhož pravidla v Genitivu, když: zdélí, vzdálí, zhloubí, zstáří, zšíří, ztíží, ztlouští, zvejší, zvící, jakožto odtažená délky, dálky, hloubky, stáří, širokosti, tíže, tloušťky, vejšky, velikosti, přídavné zastupuje: lokte zdélí, patnácti mílí vzdálí, dvou loktů zhloubí, dvanácti let zstáří, zšíří loktů šedesáti, ztíží šesti set lotů, čtyř loket ztlouští, zvejši šesti loket a dlani, zvící jablka. Jindy také v Akkusativu: zdálí od města dvě a třiceti mil; tři míle vzdálí, *Lomn.* více než

dvoje hony zšíří, Hajek. A s předložkou *na:* zdélí na šedesát sáhů, aneb s předloženou příslovkou *jako:* ztloušťí jako malý prst, Hajek.

210. Při některých jmenech stává též Dativ místo Genitivu: opatrnost těla jest nepřítelkyně Bohu, *místo* Boha. *Tak také* nepřítel Bohu, penězům; dlužník tělu: jaký tomu konec bude; bude brzo konec té zimě; těžkostem žádného konce není; záhuba zemím, městům; nebylo počtu rodině jejich. Po všecky věky věkoma *místo* věky věků *jest zastaralé.* *V* jemu vstříc, tomu na odpor, závisí Dativ více od ponětí slovesa. Jindy se brává též předložka, mělliby Genitiv obojetén býti: *láska k bližnímu.*

211. Přídavná jména s Genitivem.

Přídavná, mohouli dle ponětí svého pády říditi, žádají buď Genitiv jakožto trpný předmět věci neb Dativ jakožto předmět osoby, aneb Instrumental, pokudž některé předložky zastupuje.

Genitiv žádají: oučasten naděje své, bedliv toho, sebe blízký; ctitedlný hostí, citedlný křivdy, bolestí, bíd; hoden mzdy své, chtivý; milovný Boha; mocen svého těla; následovný dobrých příkladů, pilen toho; pln závisti; poslušen otce; povědom věcí přirozených, *tak též* svědomý; prázden hněvu, prost všeho; syt chleba; tajný; ta věc Pražanův tajna nebyla; vděčen toho; žádostiv loupeže.

Dále všecky vyšší stupně: není služebník větší Pána svého; že sem nic menší nebyl velikých apoštolů; mnohých vrabců dražší jste vy;

každý náměstek horší jest svého předka; nechtěje jeden druhého nižší býti. Pročež se říká: by byl sebe větší, sebe moudřejší. Dříve padesáti let, méně šedesáti let; dále čtyř a dvadcíti kročejův, tří mil od Prahy blíž. Obyčejněji bývá nyní částečka *než*, *nežli* po Komparativu: větší než já, horší nežli první.

Akkusativ s *dlouhý*, *široký*: dva lokte dlouhý, tři pídi (pídě) široký, a s *dlužen*: sám sebe jsi mi dlužen; čtyry tolary byl mi dlužen, — závisí od okoličnosti velikosti. *Bohatý*, *pamětliv*, *hněviv*, *laskav* a jiná přijímají předložku *na*: bohatý na dobytek.

212. Přídavná jména s Dativem.

Dativ žádají: bližní, blízký, dobrý, křiv: druhé straně křiv; libý, milý, milostiv, možný; náležitý, příležitý; platný; podobný; také s *k*: k tomu podobný; pomocný, nápomocný, potřebný, povolný; práv: jsem mu práv z toho; příjemný, příhodný, také s *k*; příznivý; prospěšný; rád tomu, něčemu; rovný; snadný; škodlivý; užitečný, věrný; vzácný; zvyklý. S předložkou *k*: schopný, způsobný k tomu, přívětivý ke všem.

213. Přídavná jména s Instrumentalem.

Nástrojní žádají: bezpečen, jist, vinen, povinen, povinovat. Novější však spojují *jist*, *vinen*, také již s Genitivem: jsem toho jist, tys toho vinen, *místo* tím vinen. Příčestí a od sloves odvozená přídavná zachovávají takový pád, jakýž jindy jich slovesa žádají, pročež: sešlý věkem, ustalý chůzí, opojený duchem; *střítzliv*: přijímá

předložku *v*: střízliv v pití vína, *aneb* v požívání vína, *ne snad* střízlivý vínem, jakož Komenský píše: *Těžek* a *teskliv* přijímají předložku *nad:* byl těžek nad tím, teskliv nad tím.

214. Sloveso se dvěma Nominativy.

Sloveso označuje nejvíce srovnalostí, a tím se stává, že s ním spojené sklonné částky v rozličné pády kladeny býti musejí.

Se slovesy jsem, budu, bývám, slovu, ostati, zůstati, *s trpnými* nazvati se, jmenovati se, učiněn jsem, ustanoven jsem a t. d. stávají dva Nominativy: tys můj soudce od Boha nařízený: budou manželky vaše vdovy, a synové vaši sirotci: již nejsem hoden slouti syn tvůj; pro vás učiněn jest chudý; tu budou nazváni synové Boha živého: králové jmenováni byli pastýřové země a lidu.

Sem náleží také: říkají mu Pavel *místo* jmenuje se Pavel.

215. Genitiv místo Nominativu v záporných průpovědech.

V záporných průpovědech přecházívá Nominativ podmětu v Genitiv, při čemž zápor místo neurčitého podmětu stává: není divu, není žertu, pakliby se toho nestalo, nebylo jiné naděje, tu mého bytu není, ani křístka (skřítka) tam nebylo; nebéře se z jednoho vola dvou koží; tohoť jistě při mne není, ten řád, kteréhož prvé nebylo; kdež není zákona, tu není přestoupení; ani tě s to není; *místo* ani s to nejsi; praví, že není vskříšení, ani angela, ani ducha.

216. V tvrděcích průpovědech se to stává jen tehdáž, můželi se neurčitá kolikost jako podmět mysliti: byloťby jako písku semene tvého, kdežto se *tak mnoho* rozumí. Lidu tu bylo; vozů tu přijelo; vína se dostávalo; vody přibývá; zimy již ubývá.

217. Instrumental místo Nominativu přísudku.

Nominativ přísudku (*praedicata*) dosazuje se často Nástrojním: buď mužem; budu jejich Bohem, a oni budou mým lidem: nebude dědicem syn děvky: služebníkem byv povolán jsi; buďiž bláznem, aby byl učiněn moudrým; kdo jest Bohem kromě Hospodina? syn člověka jestiť pánem i dne svátečního; proto nejvyšším slouti má; dokud živ bídným chromcem zůstával; to vše pravdou býti musí; soudce nemůže býti stranou; já nejsem více tvým hostem, ani ty mým hospodářem, ale i ty mým a já tvým nepřítelem; jehožto já ustanoven jsem kazatelem a apoštolem i učitelem pohanů; já budu jemu otcem, a on mi bude synem.

218. Slovesa činná s Akkusativem.

Všecka činná slovesa žádají Akkusativ, jímž se srovnalost trpného předmětu označuje, s vyjmutím oněch případností, v kterýchž Genitiv §. 224. aneb Dativ §. 228. aneb Nástrojní §. 222. místo něho stává: jelen má rohy; dám ti pohlavek; chytil myš, kočku, kunu; já odejmu od nich sílu jejich — syny jejich a dcery jejich. Ano i Genitiv

mužských životných v jednotném počtu pokládá se aspoň v Skladně za Akkusativ: chytil ptáka, bil osla, vedl vola, bodl koně, protože vlastní *Akkusativ* pták, osel, vůl, kůň v obyčeji není. Právě tak stává již *jeho, ho,* zhusta místo pravého Akkusativu *jej. Místo* upec, uvař beranec; na ký čert myslíš? *říká se nyní vůbec:* upec, uvař berance; na kýho čerta myslíš?

219. Též některá střední slovesa žádají Akkusativ, jako *potkati:* potkali sme ty děti, ženy; *boleti:* bolí je hlava; svrbí mě, svrběl ji prst; zebe mě, záblo je. Tak jest též *se* při vracovacích vlastně Akkusativ osoby: ptáti se, dáviti se, radovati se.

220. Akkusativ dále označuje 1) okoličnost času na otázku jak dlouho: zůstal tam celý rok, celou noc spal; pobyl tam nedlouhý čas; trvalo to tři léta. Často na otázku kdy, zvlášť bývá čas lépe určen: šestý den před velikonocí; první den po sobotě; druhý den na to; tu ten den byla veliká radost, — v kteréžto případnosti se také *v* předkládá: večer *a* u večer (*místo* v večer), v jeden den měsíce března, v onen poslední den: *právě tak* v neděli, v pondělí, v outerý a t. d. Viz předložky *v, po, za.* 2) Velikost, váhu, cenu: váží dva centnéře; tři lokte dlouhý; bydlí tři míle od Prahy; co platí žito? platívalo dva zlaté, nyní deset i dvanáct zlatých; šacuje svůj statek tři tisíce kop; stojí mě tři kopy, koštuje tři groše; *předce se říká* stojí za to, stojí za dukát; za nic nestojí.

221. Dva Akkusativy při jednom slovese.

Při některých slovesech stávají také dva Akkusativy (neb Genitivy): abych spasen učinil svět; řeč tvá známa tebe činí, *místo* známého; jej poručena míti budou; utištěného a chudého spravedliva vyhlašujte, — s nezakončeným pádem (Genitivů) místo *spravedlivého*. Zvlášť s neurčitým spůsobem *býti* a s činným určitým slovesem: každého přítomna býti žádaje, znáš sebe smrtedlného býti; ale jej zkušeného býti víte: věda jej býti může spravedlivého a svatého; já pak ty lidi soudím největší chvály hodny býti. Předcházíli však sloveso s vracovacím *se*, klade se k *býti* obyčejně Nominativ: kteříž se praví býti apoštolé; pravě se býti tím nevinen, *Hajek*: Uznávám se tím povinen býti svému příteli; ten se sám vinen dává tím hříchem. *Velesl.* Mnozí domnívají se vděčností povinni býti těm. *Kocín.* Snažili se pokojni býti. *Právě tak bez* býti: dělá se nevěda, nevida, neslyše.

222. Instrumental místo Akkusativu.

Velmi často se Akkusativ nového příznaku (attributu), jako výše §. 217. Nominativ přísudku, v Nástrojný proměňuje: někteří praví Christa býti synem Davidovým; pravíce králem býti jiného; kým mne praví lidé býti? pravě se býti Christem králem; kdož lichvu praví hříchem býti; David jej nazývá Pánem; vy nazýváte mne mistrem a Pánem; jmenoval ji sestrou; otcem mnohých národů ustanovil sem tebe; kdož se králem činí; lhářem ho učinil přestupníkem sebe činím; udě-

lej se nemocným; nazovu nelíd svůj lidem svým. Přece stojí po *jméno* Nominativ: nazval jméno jeho Ježíš, maje jméno bratr.

223. Genitiv se *jsem*.

Se *jsem* se klade Genitiv, chcemli označiti určitou jakost, neb držení: jest dobré mysli, jsem té naděje, jsem té k tobě důvěrnosti; jsem toho oumyslu; byl pak on krásných očí a libého vzezření; tělesné cvičení velikého jest užitku.

224. Genitiv zastupuje Akkůsativ.

Genitiv zastává velmi často Akkusativ, t. j. znamená trpný předmět. *Průpovědi*: svůj kůň obrátil, na kůň vsedl, daroval mu pěkný kůň turecký; jelen před císařem položili, jakož ještě Hajek a jiní psali, jsou již dávno zastaraly, a nyní se klade při všech mužských jmenech osob a zvířat v jednotném Genitiv místo starého Akkusativu. Tak se nachází Akkusativ *jej* při životných mnohem řidčeji, než Genitiv *jeho*, a co *ny* a *vy* zastaralými Akkusativy jsou, zastávají Genitivi *nás*, *vás* také Akkusativ v množném.

225. Mimo tyto případnosti, v nichž Genitiv již místo Akkusativu brán býti musí, žádají slovesa ku poznačení trpného předmětu Genitiv místo Akkusativu ještě dosti často, a sice:

1) Ve všech záporných průpovědech: nemá všech doma, nemá to hlavy ani paty: nemám zubů, vlasů, střevíc, peněz; nechtělbych proto ruky stáhnouti; nekoupím tak draho toho; neklať hrušek, až dozrají: nemůželi pes kosti hrýzt, *místo*

kost; není dobře stáda vlku poručiti, *místo* stádo: neprodajíť plátna, mnoho mluvíš; nesebral havranů všech; neší pytle hedvábím *místo* pytel; nestrkej prstu, kde se svírá; neumí holubů lapati; neví již kam koz hnáti, nezná hanby jako pes. Lepší spisovatelé dovolují sobě jen zřídka v tom výminky. Přece však píše Veleslavína: neškodí pěknou písničku podruhé zazpívati; *a Hajek*: aby tu nevzal konec života svého. V obecném mluvení se nedržíme tak přísně tohoto pravidla: neviděl sem matku; nedal Pánbůh svini rohy, aby netrkala, *místo* rohů; nedá ze sebe rozumy vláčeti *místo* rozumů. Někdy se příčívá pravidlo toto zřetelnosti, a v průpovědech scela určitých i jistých mělaby se výminka schvalovati, k. p.: nemám ty peníze, kteréž si mi včera dal, *jest určitě*; nemám peněz *t. j.* žádných, *neurčitě*.

Také slovce *co*, *což*, *něco*, houštěji však ještě *nic*, užíváli se jich neúrčitě, dělala již u Starých výminku: nesmyslný sem byl, aniž sem co znal. Bera což sem nepoložil, a žna čehož sem nerozsíval. Což nechci, to činím. Ale však přece opět určitěji: čehož já nechci, to činím; činím to zlé, čehož nechci. Zvlášť když *co* před neurčitým spůsobem místo *nic* stává: nemáme co dělati, nemám co jísti; abych sobě něco neutržil. *Komen.* Nic nemám, nic nemůžete učiniti beze mne, nic více nevybírejte než to. Chcemeli však *nic* lépe jakožto předmět určiti, stává v Genitivu: ničeho nebude míti v ruce své, ničeho nevezme při smrti, ničehož v ohavnosti nemáš z těch věcí, kteréž si učinil. Řízení však záporné částečky nevstahuje se

nikdy na druhou (tvrděci) průpověd, kteráž s první spojkou *než* spojena bývá, ač jiného slovesa nemá: jiné milosti dosáhnouti nemohl, než toliko tu; já přece nevidím, než železo a hlínu.

2) Označujíli vracovací (*reflexiva*) jako střední slovesa spolu také předmět věci: báti se Boha, všeho se dověděl, nad nimi toho všeho se vymstil; varovati se zlého, dopustiti se zrady; opovážiti se života, vzdáliti se marnosti; co se toho dotýče, osvědčovati se toho; vystříhati se zlého; důvěřiti se lodí hrdel.

Zvlášť žádají složená vracovací s *na* Genitiv věci: napil se vody, najedl se chleba, naměl se strachu, nažral se knedlíků, nadál sem se toho. Při některých se vyskytuje ještě předmět osoby v Dativu: oplatíme se mu toho, odměniti se toho jim. *Dále:* chce se mi toho; zželelo se mu toho; smilovalo se mu jich; zachtělo se jí jich. *V* sebe se otazovati — stojí vracovací dvakrát, *se* jako Akkusativ osoby: *otázali se,* a *sebe* jako předmět věci v Genitivu. Pravidlo to platí i o všech jiných slovesech, ješto vlastně *reflexiva* nejsou, přece však vracovacího *se* schopna bývají, jako: držeti, zdržti, chopiti, chytiti, dopustiti, spustiti a t. d. *Pročež* držte se jich; zdržeti se smíchu; chopiti se, chytiti se stolu, jich; dopustiti se hříchu; spustiti se Boha.

3) Žádajíli slovesa Akkusativ osoby, jako: zbaviti, zhostiti, zprostiti, očistiti, odloučiti, odsouditi, doživiti, dochovati *a* uchovati, — v kteréžto případnosti Genitiv věci též bez předložky státi může: zbavil, zhostil, zprostil je všeho; očistil ho mordu; odloučiti jé světa; odsouditi někoho hrdla; doži-

viti rodiče smrti. Ano i s Genitivem osoby: dochoval rodičů smrti; uchovejž jich Bůh zlého, *místo* rodiče, je. Jinak též s předložkou *od:* zproštěna jsi od nemoci své. Očistím je od všeliké nepravosti; odloučila se duše má od ní. *Však* zbav nás od zlého, jest přece otrocké následování latinského *libera nos a malo*, místo *zbav nás zlého*.

4) Označujíli střední (*intransitiva*) slovesa předmět věci; často ještě tehdáž, když i složením s předložkami v přecházející (*transitiva*) přecházejí. Taková jsou od *býti:* dobyti, dobývati, odbyti, odbývati, přibyti, ubyti, zbýti, pozbyti: rozumu pozbyl. *Ode* jdu, jíti: dojíti, docházeti; odejíti: odešel všeho; ujíti: ušli poškvrn světa, *jindy též* ujíti zlému; ušla ho krev. *Od* jeti: dojeti, dojel Prahy; *od* státi: dostati, dostávati; ostati *a* přestati: ostala ho, přestala jí zimnice, zastati, zastávati. *Od* žíti: požiti, požívati, užiti, užívati, zažiti, zažívati. *Tak také* odběhnouti, doběhnouti cíle; odležeti, odstonati toho; dosáhnouti, dosahati nebes; dopadnouti země; popadnouti; postoupiti domu; uteci, utíkati, napomínati, zapomenouti, zanedbati, zasloužiti; zniknouti zlého. *Dále* čekati, dočekati, *sice také* dočekati se, očekávati. Počkati *ale a* čekati *častěji s na:* čekej na mne, počkejte na nás. Minu, míjeti, pominu; plakati.

5) Blížíli se slovesa ponětím svým nepřecházejícím, a předmětu se jen tak jako dotýkají, když jich působení více v podmětu zůstává, a celého předmětu neobsáhá a nezanímá, jako jiných přecházejících sloves, jichžto přirozené působení scela na trpnou věc přechází. Sem náležejí *a*) slovesa

označující žádost, vnitřní snažení, dychtění, aneb jiné působení mysli, jako: doufati, hledati, pohledati, ohledávati, vyhledávati; hleděti, hlídati, (*nepak* uhlídati *t. spatřiti*); koštovati, litovati, politovati; nenáviděti, okusiti, pokusiti, zkusiti, *a* okoušeti, pokoušeti, zkoušeti, zkušovati, mstíti, pomstiti; poslouchati, poslechnouti, uposlechnouti, pozorovati, příti, dopříti, popříti; prositi, poprositi, vyprositi: pykati, opykati, svěřiti, šanovati, ušanovati, šetřiti, ošetřiti, tajiti (*však* zatajiti *též s Akkusativem*); toužiti svého neštěstí, vážiti sobě, (vážiti, *t. považovati má Akkus.*) vinšovati; všímati, záviděti: závidí mu toho; spytovati: spytuji srdcí; žádati, požádati: žádá mu dobrého, jedné věci od tebe žádám: žalovati: žaloval mu té křivdy; žebrati, želeti, oželeti, *b*) *Označující ochranu jako:* brániti, chrániti; hájiti, zhájiti, (uhájiti zlému, *s Dativem*); hlídati, ostříhati domu, slova mého, *jindy též* střehu, opatrovati, *též s Akkusativem;* uchovati: uchovej toho Bůh, zastati, zastávati. *c*) *Ještě některá jiná, jako:* nechati, ponechati, zanechati, pořešiti, zapomenouti, (*častěji s* na); zapříti, zapírati, napomínati, následovati, pamatovati, — pro svůj záporný význam. *Pak* napomínati, následovati: pamatovati, *též s Akkusativem;* potřebovati, půjčiti, propůjčiti, zůstaviti, dvou synů.

6) Ano i, bývajíli mnohá činná slovesa předložkami *do, na, po* opatřena, aby se jednání lépe určilo, v kteréžto případnosti ale často jen vypuštění jakosti Genitiv žádá. K pozorování jsou, tedy složená *z do*: dodati, dohoniti (*Genitiv i Akkus.*), dokázati, doložiti (*též Akkus.*), doplniti (*též*

Akkus.), dopustiti (*též Akkus.*), dostihnouti; dovesti, (dovesti *t. doprovoditi s Akkusativem*), dovoditi, do voliti. S *na:* nadati, nadávati někomu bláznů, zlodějů; nadělati krmí; naděliti, nachýliti; nachyl věderce svého; nakloniti hlavy, ucha, *však také přece* nakloniti k sobě lásku a přízeň, *s Akkus.*; nasaditi, vynasaditi života; nastaviti uší, hřbetu. *S po:* pobízeti lidí; pobouřiti; pocítiti, *řídčeji* cítiti; podati, podávati; podotknouti; pohnouti srdcí; pořešiti; pokoušeti, *viz výše* okusiti; poléčiti svých ran; polepšiti, políbiti (*též Akk.*), pomazati; ponoukati, ponuknouti; popuditi, popouzeti; posouditi; poskrovniti; poskytnouti, poskytovati; poslyšeti, (uposlechni rady mé), postoupiti zámku, posvětiti; posilniti, posilňovati; poškvrniti; potáhnouti po sobě obecního lidu, potahovati; potěšiti; potěžkávati řetězu, potrestati: potvrditi; potvrzovati; poučiti; povážiti, považovatí; povoliti, povoluji; povolati starších; povýšiti; pozdraviti; pozdvihnouti rukou svých; pozůstaviti; pozvati; požádati; požehnati, požiti, požívati, mimo jiná, ješto již pod 4 a 5 stojí. Přece jsou mnohá z nich též Akkusativu schopna, jako; dobývati, dostati, poškvrniti, povolati, pozdraviti, a jiných více, zvlášť u Novějších. S jinými předložkami složená slovesa mívají zřídka Genitiv. Přece však jej mají: *obhajovati*, též Akkusativ. Složená s *od: odložiti, poodložiti.* S *při:* přidati lepší chuti, práce a nákladu přidává; přivozovati příkladů, přičemž se ale *něco, několik* vyrozumívá; právě tak *přiluti, přiložiti, přivolati, přistrojiti* a při jiných. S *pro:* prodliti, prodloužiti, propůjčiti, prokazovati té milosti,

S *u:* ubírati, uděliti, udělovati; ujmu: ujíti sobě pokrmů, přičemž opět vypuštění kolikosti jest, a tak též při *ukrátiti, ulehčiti, uleviti, pouleviti, užiti, užívati.* Se *za:* zabrániti vody, zakusiti, zakoušeti, zasloužiti, zavolati, zažiti, zažívati. *Ne však* zachovati, zamlčeti, zapověděti, zapovědíti a jiná, kteráž Akkusativ žádají.

7) Často také, když slovesa určitá: bráním, počnu, začnu, pomohu, přestanu, zanedbám, zapovím, zapomenu, a jiná s neurčitým spojena bývají, ne však vždy. Tak stojí Mat. 18. 23. chtěl počet klásti, *v.* 24. *však* počal počtu klásti; *jindy však také* počal je učiti. Ten klášter počali opravovati, *Hajek.* Začal stavěti veliké město, *a* počal stavěti domu. Ouřadu vykonati napomáhají; obtěžovali ste sobě vyslyšeti pře veliké, *místo* při velikou; aby se takových nešlechetností páchati ostýchali. *Velésl.*

8) Konečně stává Genitiv místo Akkusativu, když neurčitý spůsob takového slovesa, ješto hnutí znamená, jako: jdu, jedu, chodím, běžím, pošlu, táhnu, řízen bývá, v kteréžto případnosti vlastně dostižného spůsobu (Supinum) se užívalo: chodila tkat plátna. *Tob.* 2, 19. Přijde soudit živých i mrtvých. Půjdu ryb loviti. *Jan.* 21, 3. Posílám otvírati očí jejich. *Skut.* 26, 18. Jdi krkavců pásti. *Velesl.* Šel sloužit mše, běžali trestat mnichů. *Hajek.* Nepřišel zatracovati duší lidských. *Luk.* 6, 57. Král Vladislav přijel do starého města sadit konšelů. *Velesl.* Jdu měřiti Jerusaléma. Zach. 2, 2, Viz. §. 49. 148.

226. Genitivem se též okoličnost času ozna-

čuje, na otázku **kdy**: třetího dne, každého času, té chvíle, té noci, toho dne, druhého roku, jarního času, časů těchto; léta Páně. Často však též Akkusativem téhož léta pátý den měsíce září, protože zde *pátý* ještě lépe měsícem určen bývá. Viz výše Akkusativ §. 220.

227. Slovesa s Dativem.

Dativ označuje oučel jednání, osobu neb věc, na niž ponětí slovesa směřuje: líbí se mi, zdá se mi, vidí se mi, chce se mi, odněchtělo se mi. Jak ti říkají? jest mi *místo* mám: nevím kam mi (jest) jíti; je mi patnáct let, kolik je ti let? jde mi na šestnáctý rok; jest tomu deset let, již tomu osm let minulo; zmýlilo mu, dostalo se mu, slitovalo se mu jich; ublížiti někomu; překaziti, překážeti jinému: jeden jiným všechněm překaziti mohl; splniti někomu *jakož i* připiti; záviděti mu; klaněti se Bohu. Nadíti se tomu, *však též s Genitivem*: toho jsem se nenadál.

228. Také trpný předmět se často Dativem označuje, a sice s následujícími slovesy: chtíti: chce tomu, nechtěl žádnému většímu pokladu; cvičiti se neb jiného tomu, diviti se něčemu, dívati se tomu, (*též* na to), frejovati ženě, dceři; hověti svému životu, poshověj mi; kořiti se někomu, láti, modliti se Bohu, obcovati skutkům, odvykati, přivykati, zvykati, připodobniti, přirovnati někoho něčemu, přivětšiti berním, platům, žoldu; radovati se tomu (*též* z toho), rozuměti všemu, *ano i v trpném*: tomu se tak má rozuměti; smáti se jim, právě tak: posmívati se, vysmívati se,

těšiti se svému vysvobození (*též* těším se z toho *a* těším se dobrého zdraví); učiti je něčemu, *a* učím se tomu; *přece píše Hajek:* učení kteréž učí, Vyklef; uhájiti zlému, *Komen.* věřiti tomu, všemu se nemůže věřiti, žehnati hodům. Dvěma Dativům, osoby a věci, hledíme se slušně vyhnouti, místo *ublížil mu statku*, říkají Novější, *na jeho statku*, a místo *uvěřiti jim všemu* píše již Veleslavína *jim všeho*, a místo *věřím mu tomu* říká se *věřím mu to*. K pozorování jsou ještě průpovědi: dopustil zbroji své zerzavěti, aniž dáš viděti svatému svému porušení, ani zlému větru na sebe vanouti nedal. Slovesem *dám* v tomto významu a neurčitým způsobem znamená Dativ též srovnalosti, jež jinák předložkou *od* vyjádřiti lze: nedej se přemoci zlému, tělesné žádosti se dal přemoci; dal se židům hojiti; kteříž se nepřátelům jímati dali, dal se slouditi a svésti penězům a darům, ani přízni ani bohatství překaziti sobě nedal.

229. Dativ s neurčitým způsobem *býti*.

S neurčitým *býti* spojuje se Dativ příznaku, zvlášť předcházíli Dativ osoby: není dobře člověku býti samotnému; neboť mu nesluší živu býtí; můj věk mi nedopouští veselu býti; není možno člověku všech nedostatků a poklísek prázdnu býti; nedáš ani otci před vlastním synem bezpečnu býti; kteréž straně se dostane přemoženu býti. Může se však také první Dativ zatajiti: čistá věc (jest) tak vyvýšenu býti; hrozná věc jest zaživa pochovánu býti; největší čest poslušnu býti. Dívno se zdá, že Dativ příznaku v jednotném zůstává,

byť i Dativ osoby v množném stál: žádali sme sobě raději mrtvu než živu býti, nedej nám zahanbenu býti; kázal jim všem jeho jako otce poslušnu býti. Protože se příznak na každou osobu zvláště vstahuje, totiž: jednomu každému. Přece však píše Veleslavína: dopustiteli jim (ženám) rovným býti mužům místo rovnu býti, a vlastně ženský Dativ *rovně býti* by státi mělo. Viz §. 121. Stojíli ale osoba, na niž se příznak vstahuje v Nominativu, nemůže druhý Dativ kladen býti; ty se živ býti stroj, Komen. žádaje nasycen býti; umiňť i snížen býti; ve všech věcech pocvičen sem i nasycen býti i lačněti; nepoložil sobě toho za loupež, roven býti Bohu. Fil. 2, 6. Přece píše Kocín: kdož se prvé sloužiti a poddánu býti nenaučil.

230. Lokal s některými předložkami.

Lokal čili *Praeposicional* nebývá v průpovědi nikdy bez předložky, pročež také jen předložkami *při*, *o*, *v*, *po*, *na* od sloves řízen býti může. *Při* znamená vždy místo, často také *v*, *po*, *na*, na otázku kde, pročéž jmenován *Místní* (Lokal). Kde stojí? *při tom*; kde byl? *v Praze*; kde se toulá? *po ulici*; kde to leží? *na posteli*. *Na* otázku po čem stává s některými slovesy Lokal s předložkou *po*, ku poznačení směřování k předmětu: ptá se po něm, uhoditi po někom, dychtiti, toužiti, vzdychati, mříti po něčem. Ano i na otázku kam může po slovesech: položiti, postaviti, sednouti, posaditi, pověsiti, prostříti Lokal s *v* a *na* státi: v pokoji neb v komoře to postav; polož to na stole:

posaď se na posteli; sedl na soudné stolici. *Jan* 19, 13; prostřel na stole, pověsil to na stěně, na hřebíku, poněvadž se zde též pokojné vězení mysliti dá, a na otázku kde, tázáno býti může. Jindy žádá stav hnutí Akkusativ. Viz níže předložky *v* a *po*.

231. Užívání Instrumentalu.

Instrumental znamená: *a*) poměr příčiny: čím je to? tou příčinou, náhodou, omylem se to stalo, věkem sešlý; radostí plakati; strachem se třásti; hořem se roznemohl, hladem umříti, smíchem puknouti, věc pánem Bohem zapověděna. *Hajek.* klášter založen byl králem Janem, *místo* od krále Jana; počat duchem svatým, všecko jím stojí, smrtí sejíti, sluncem a měsícem se spravovati, milosrdenstvím jsa pohnut. *b*) Nástroje, čím, prostředku, kterýmž se něco stává: nožem krájeti, pilou řezati, nůžkami stříhati, srpem žíti, kosou síci, sekati; holí, pěstí uhoditi, nohama kopati, vodou pokřtěn, vínem naplniti, slepotou poražen, mocí přinutiti, jedem otráviti, vlaskou polívkou nakrmiti; sýrem posýpati; máslem namazati a t. d. *c*) způsobu a obyčeje: hlasem křičeti, místo nahlas, kšaftem odkázati, nemilujmež slovem ani jazykem toliko, ale skutkem a pravdou; tím umyslem, všemi obyčeji: žádným spůsobem; mlčením pominouti, plamenem hořeti, popelem lehnouti, položiti; jmenem; krokem jíti, honem, hurtem, cválem, klusem, přímým během; aprilem poslati; kolem se obrátiti; šikem, příčkou, štěstím, ruce křížem složiti, kozelcem letěti; mnohem méně,

mnohem více, mnohem větší, *místo* o mnoho. *d)* Znamená okoličnost místa, směřování, na otázku kudy, kam, nač: šli sme šnekem; jdi stranou; jeli tou cestou, tou branou, brodem, lesem; jeli sme přepěknými luhy, zadními dveřmi utekl, místo skrze zadní dvéře; střechou prší, oknem něco vyhoditi, usty i nosem mu krev tekla. Řídčeji v poklidném stavu na otázku kde: místem, místy, hospodou býti. *e)* Okoličnosti času: časem, chvílkami, svým časem, nočním časem, nočními časy; dnem i nocí, ranním jitrem. *f)* Konečně ještě jiné srovnalosti, na otázku čím: kadidlem, pížmem voněti, myšinou, lejnem smrděti, pobožností zapáchati a t. d.

232. Nástrojní znamená také srovnalost trpného předmětu v hnutí se slovesy hnutí vyznamenávajícími, jako: hýbati, hoditi, mrštiti; nemohu sebou hnouti, kamenem po něm hodil, rukama házeti, koleny hýbati, očima kroutiti, mrkati; kynouti okem, kývati hlavou, kolem točiti, veslem táhnouti, mrštil, hodil, praštil, dal tím o zem, strčil ním *neb* jím, trhati sebou, třásti stromem sloupem; lomcovav jím duch nečistý. *Marek* 1, 26.; penězi dosti zhusta sypali a groši Mišenskými. *Hajek*. Vládnouti; rukou nemohu vládnouti, — i v obrazním významu držení a panování: tím statkem vládnu, — také s *nad*, v jiném však významu: žena vládne nad mužem. Hoditi a jiná, určili se lépe, dostávají také Akkusativ: hodil klobouk pod stůl; vyhoditi, zahoditi *a* pohnouti v obrazním významu: to ho, nás, je k tomu pohnulo. *V průpovědech* posluhovati svátostmi, oplývati zbožím, plýtvati dary

božími, obdařiti: obdařils silou duši mou; chlubiti se, honositi se moudrostí, vtipem, pohrdnouti, pohrdati vším, potiti se krví, cediti krví, dštíti ohněm, zaměštknávati se něčím; oděvem se rozděliti, zdělil se s ním penězmi, statkem; synem počala, — stojí Nástrojní ještě vždycky pro srovnalost, kterouž sme v tomto neb předešlém paragrafu udali.

233. Označujeli se druhý příznak (*nova nuncupatio*) Nástrojním, v této případnosti jest jen zástupcem Nominativu aneb Akkusativu: abys zůstal tím, čím sem já tebe stvořil. V první průpovědi zastupuje *tím* Nominativ, v druhé *čím* Akkusativ. Srovnej §. 217. 222.

234. Vyjadřujeli se jaké spojení neb společnost, klade se s předložkou *s* Sociativ (Společní): s pilností čísti: s třesením, bázní a strachem; s uctivostí, s největším podivením jest; zapřisáhli se s klatbou. *Skut.* 23, 12.; s prstí smásti; s pomocí boží — Sociativem, když jest pomoc boží průvodčí, Instrumentalem *pomocí boží* považujemli ji jako příčinu, neb prostředek. S předložkami *pod, nad, mezi, před, za* znamená Socitativ položení v pokliđném stavu na otázku kde: pod stolem leži, nad hlavou visí, mezi námi stojí, před domem sedí; za domem křičí. Zde tedy Sociativ (neb Instrumental) zastupuje Lokal.

235. Předložky s Akkusativem.

Od předložek, skoro vždy v nějakém ohledu na slovesa, závisejí rozliční pádové. Akkusativem řídí: *ob, pro, přes, skrze, mimo:*

ob:

ob den, ob noc, ob rok, ob onu stranu Tisy.

pro:

proč (místo proče, pro co)? proto, pro koho, pro mne, pro tebe, pro památku, pro radost, pro lítost, pro samou lenost, jdi pro něj, pro ně, pro pivo, pro pána, pro pány, pro koně, pro voly.

přes: (trans, per.)

přes most, přes řeku, přes noc, přes rok, přes zimu, přes dva tisíce, jeden přes druhého, přese všecko, přes polovici (polovic) nás. *Říká se také přes den místo ob den.*

skrze, skrz: (per.)

skrze ruku, skrze potok, skrze lesy; skrze moudrost, skrze nedbalost; skrze celou noc, *jinak* přes celou noc. Novější užívají také *skrze* místo *pro:* skrze bratra, skrze všechny Svaté, *lépe* pro všecky Svaté.

mimo: (*praeter.*)

mimo město, ves, hospodu, všickni mimo tebe, budete mi lid zvláštní mimo všecky lidi. Mimo to nic nevím. Mimo vůli, naději, obyčej. Mimo řád a právo. *Mimo něho* může se jen v jednotném místo *mimo něj* psáti, v množném *mimo ně*, ačkoli Novější (sám Rosa) Genitiv místo Akkusativu kladou, a: mimo toho *místo* mimo to, mimo naděje *místo* mimo naději *píší.*

236. Předložky s Genitivem.

Genitivem řídí: u, do, z, od, bez, dle, vedlé, podlé (*též* vedle, podle *se píše*) kromě, okolo, vůkol.

u:

u Prahy, u tebe, u dcery, u dveří, u lidí, u všech kupců, u rukou, u nohou (u noh). U *místo* v *viz pod* v.

do:

do Prahy, do nebe, do pekla; do díry, až do smrti, do rukou, do soumraku, do desíti let, až do půlnoci, dvakrát do téhodne, dal se do pláče, dali se do sebe, co je mi do toho, má tu povahu do sebe.

z, ze:

z Prahy, z města, ze vsi, ze všech, kdo z lidí, z ust, z očí, z dobré vůle; z milosti, z té příčiny, z jara, raduji se z toho, z rok do roka *místo* z roka do roka, trestati koho z čeho, viniti koho z hříchu.

Říká se arci také *z hůry*, *ze střechy*, *z věže*, *z obou stran*, však v těchto případnostech měloby ostré *s* státi, což Novější už zanedbávají. Staří zachovávali rozdíl mezi *s* a *z* mnohem pozorněji: vyňali mu mozek z hlavy, spadl mi klobouk s hlavy, přišel s pole domů.

od, ode: (*a*, *ab*).

od koho? od Boha, od východu, slovo od slova, odevšech, méně od šatů, všecko od zlata a drahého kamení, dary od stříbra a zlata, od té chvíle, rok od roku, den ode dne, od mnoha let, od starodávna, *staré* odstaradávna.

bez, beze;

bez hlavy, bez rozumu, bez kostí, bez povyku, beze mne, bezevší starosti, je bez sebe, žá-

dný bez práce nejí koláče, bez peněz do trhu, bez soli do domu.

dle, podlé, vedlé (podlí, vedlí); (juxta, secundum.)

dle obyčeje, podlé, vedlé poručení, vedlé mne, jeden vedlé druhého, podlé biskupa, podlé milosrdenství tvého, vedle něho i — *Velesl.*

kromě, krom: (*praeter*).

krom času, pes krom duše, není jiného, kromě něho, krom očí jiných, krom Prahy zůstal, krom města. *Krom* jakožto příslovka neřídí ničím: nic jiného krom hojnost mrtvých těl viděti nebylo.

okolo, vůkol: (*circa.*)

okolo města, okolo rybníka, vůkol domu božího, okolo šesté hodiny, okolo nás, *místo* mimo nás.

A tak mají také *vně, místo, blízko, blíž, dříve, drahně, uprostřed, z strany, konec,* Genitiv po sobě, užívali se jich místo předložek: vně města, místo tebe, blízko brány, blíž mostu, dříve času, dříve čtyř let, drahně let, uprostřed pokoje, z strany (*ne* stranu) peněz, konec ulice, kraj světa.

237. Předložky s Dativem.

Dativem řídí *k, proti, vstříc.*

k, ke, ku:

k tobě, k sobě, k ní, k nim, ke mně, ke všemu, ke dvoru, ku práci, ku podivu, ku pohodlí, k východu, ku Praze, k večerou *též* k večeru, ku konci, ke dvěma tisícům, přiblížiti se k městu, promluviv k němu, k opicem ho přirovnali.

proti:

proti církvi, proti sobě, proti lázni, proti východu, západu, nemohla lodí odolati proti větru. *Naproti* se užívá více jako příslovky: *zůstává naproti*. Přece se však říká: *naproti tomu*.

vstříc:

vstříc Pánu, 1 *Thes.* 4, 17; někomu vstříc jíti.

238. Lokalem řídí *při:*

byl při tom, při něm, při ní, při dvořích, při západu slunce, při prsech, při penězích, není při sobě, při přítomnosti poslů, každého při jeho svobodě, při právích a spravedlnostech, při jmění i statku pozůstavuje.

239. Předložky s Akkusativem a Lokalem.

Akkusativem a Lokalem řídí *o, v, po, na.*

o: (de.)

a) Akkusativem: o peníze hráti, o pokoj jednati, o slova se hádati, o život se starati, připravil mě o to; přijíti o zdraví, o hrdlo, o strom zavaditi, o sloup se opříti, o zem ním udeřil, pečovati, péči míti o to, což je o to, o hrdlo ukládati, pokusiti se o to.

b) Lokalem: o kom je řeč, o čem ste mluvili, o Bohu, o koních, o vozích, o cestě, o matce; o sv. Václavě, o Jakubě, o poledni; koráb o šesti veslích; nástroj o desíti strunách, o jedné noze, o jednom poutu, postiti se o vodě a chlebě, o samém chlebě a skrovných bylinách živi byli; pochybuji o tom.

v, ve:

a) Akkusativem na otázku *kam, več, kdy*: u vítr (*místo* v vítr) mluviti, lže ve všecky hambalky; v ruku, v moc dáti, v to se vložiti, v hrdlo lháti, v to místo přivesti, v počet přijíti, v zvyk přišlo, v obyčej vešlo, v dar dáti, v šaty se obléci, v karty, v kuželky hráti, v Boha věřiti, v Boha doufati, v nic, vniveč obrátiti, v smích obrátiti, všel všem v nenávist, kochati se v něčem, zvoniti v zvony, v známost uvesti. *Místo* udeřiti v bok, v ruku, v nohu, v hlavu, *říká se raději* do boku, do ruky, do nohy, do hlavy; *místo* v díru, v hromadu, v pytel: do díry, do hromady, do pytle — jest obyčejnější. *Tak také* do očí, *místo* v oči a t. d.

V neděli, v pondělí, v outerý, ve středu, ve čtvrtek, v pátek, v sobotu; ve tři hodiny, což jest od *ve třech hodinách* k rozeznání; v čas, v soumrak, v tmavou noc. Ve jméno *se udrželo ještě v průpovědi* ve jméno otce i syna, *jindy* ve jménu mém. Nádoba v šest, osm pinet, v půl žejdlíka koflík, strom v sedmero objetí, v počet čtrnáct.

b) Lokalem na otázku kde, v čem, v kterém času: v městě, ve vsi, ve všech krajinách, v skutku, v oku, v rukou, vězí v blátě, v prostředku stojí, ve dvou nedělích, v osmdesáti koních přijel.

U místo *v* stává před retnými zvuky: u vodě, u velikém počtu, u vězení, psávali Staří *v vodě, v víře* a t. d. Novější přidávají k *v* ještě *e*: ve vodě, ve víře, jakož se to sic před více spoluzvučkami stává: ve mně, ve všem, ve světě. *Místo* jdi u pokoji *říká se nyní vůbec* jdi v pokoji.

po:

a) Akkusativem na otázku **jak daleko, jak dlouho**: po pás, po kolena, po krk, po bradu, až po zadek, po prostřed nebes. *V některých místech říkají nyní* pod pás, pod uši, pod kolena, pod krk a t. d. ačkoli *po* směřování z důlí vzhůru, *pod* ale s hůry dolů znamená. Po dvě noci, po všecky dny, po tři léta, po všecken čas. *Místo* po zlato, po lékaře, po ně poslati, po vodu jíti, *říká se nyní* pro zlato, pro lékaře, pro ně, pro vodu.

b) Lokalem na otázku **kde, po čem, po kom, kdy**: po ulici běhati, po zahradě se procházeti, po vinohradech, po vsi, po městě choditi, po všem všudy těle, po životě, po zemi i po vodě; po moři, od čehož *v moři*, dobře rozeznávati třeba, protože se *po* jen na povrchnost, *v* ale do vnitř vstahuje; po pravé straně, po stranách, po obou stranách, po řebříku lezti, po provazích spustiti, po kom to pošlete, po poslu, po dceři, po některém chlapci, vésti vodu po trubách.

Po jednom, po dvou, po třech, po čtyřech, po pěti, po stu, a t. d., po páru, po stupních, po houfích, den po dni, rok po roku. Po králi, po svém otci, po smrti; po hodině, po čase, po roce, po obědě, po dvou nedělích, po šesti dnech, po malé chvíli, po svátcích; po jejich radě, po své hlavě, vůli, po hlavě strčiti dolů, touží po Bohu, po vlasti; už jest po něm; co je po tom; je po všem; je po kázaní, po mši, po hodech, po čem? po šesti zlatých to platil, po tolaru, po dukátu, po groši, jde po něm, a jde za ním *není*

cela jedno: kdo přijde po tobě? (později než ty), kdo jde za tebou?

na:

a) Akkusativem na otázku kam, nač, jak, na jaký čas: vstoupiti na břeh, postaviti na stůl, na zem upadnouti, na světlo vydati, na slunce hleděti, dívati se na něco, to je na prodaj (prodej); na obě nohy mu dali pouta, vzíti na klín, na trh jíti, na kusy rozsekati, na ně pozor dáti, na své uši slyšeti; na svůj náklad, na něco se ptáti, načež odpověděl, na to nedbá, na věky (in saecula), bohatý na dobytek, úrodný na obilí, na ten způsob, na černo, na modro barviti, plátno na košile, sukno na kabát, na tisíce, na dva prsty, na dvě neděle, na den, na týden, na měsíc, na zimu, na léto, na podzim, hráti na varhany, nedbám na to, jíti na něj (na něho), povím na tě.

b) Lokalem na otázku kde, na kterém místě: na střeše, na břehu, na moři, na vojně, na cestě, na koni, oslu, mezku jeti, na pozoru se míti, sedl na soudné stolici. *Jan* 19, 13.

240. Předložky s Akkusativem a Sociativem.

Akkusativem a Sociativem řídí: *pod*, *nad*, *mezi*, *před*.

a) Akkusativem na otázku kam.

b) Sociativem na otázku kde.

pod, pode: (*sub.*)

a) Akkusativem: pod střechu mou, pod strom si sednouti, pod hlavu položiti, pod pás, pod

bradu, pod kolena, lépe *po*, viz výše §. 239. str. 247.

b) Sociativem: pod ním, pode mnou, pod střechou, pod stromem leží, pod ztracením hrdla, pod pokutou, pod přísahou.

nad, nade:

a) Akkusativem: vstaviti nad hlavu, nad to nade všecko, nad míru, položiti nade dvéře, nad sníh zbělen budu, nad jiné, nad obyčej.

b) Sociativem: nad hlavou visí, nad hříšníkem, zůstává nad ním, nade mnou, nad námi, nade všemi, pomstiti se nad nepřítelem, panovati nad nimi, smilovati se nad ním.

mezi: (*inter.*)

a) Akkusativem: jíti mezi lidi, přišel mezi nás, hodil mezi ně.

b) Sociativem: mezi nimi, mezi vámi, mezi všemi, mezi mnou a tebou není rozdílu.

před, přede: (*ante, prae.*)

a) Akkusativem: před dům, před město vyjíti, král rozkázal přivesti královnu před oblíčej svůj, před sebe vzíti,

b) Sociativem: stojí před domem, přede dveřmi, přede všemi jinými. *Na otázku kdy:* přede dnem, před půlnocí; před časy, před rokem, před dvěma (přede dvěma) nedělmi, před hodinou, před mnoha lety.

241. Předložky se třemi pády.

Třemi rozličnými pády a sice Akkusativem, Genitivem a Sociativem řídí *za* a *s*.

za:

a) Akkusativem na otázku za jaký čas, jak dlouho; jednou za den, za rok, za hodinu, za deset let, za sedm dní, za několik neděl, za dvě létě *nyní* léta, za osm nedělí, za dlouhý čas. Významem lat. *per*, s následujícími slovesy: chytil ho za roucho, vzíti za ruku, trhati, vléci za nohu, vedou se za ruce, za nos voditi, popadl ho za bradu, za vlasy, za krk. Významem lat. *pro:* zač to dáte, za groš, za zlatý, za dukát, za pět českých, prosil za sestru; já půjdu za něj (za něho); voliti za krále; Turkyni pojal za ženu, vzala si ho za manžela, za muže, vdáti se za muže, držím ho za přítele, za nic sobě vážiti, za zlé míti, styděti se za to, za příklad jiným býti. Významem lat. *post*, na otázku kam: hoditi za kamna, za stůl, jíti za bránu; drbe se za uši.

b) Genitivem na otázku kdy; za mého času, za dnů našich, za císaře Karla, za paměti předků našich, ještě za rosy, za dne, za horka, za půl-čtvrta dne.

c) Sociativem na otázku kde: stojí za ním, leží za stolem, běží za mnou, táhnou za nepřítelem, chodí za ním, jako tele za kravou, za tou příčinou.

a) s, *b*) s, *c*) s:

a) Akkusativem ve významu tolik může, as tolik: seč může býti, seň může býti, s to nemůže býti, není ho s ten ouřad, s tu práci, nemůže býti se sto, ba ani s padesáte zlatých, máme s ně dosti moci, s pintu piva, s osm, se sta korců, se lžíci, dal mu sukna s jeden kabát.

b) Genitivem ve významu lat. *de:* s koně ssednouti, slezti s mezka, s jedné nohy pouto sníti, s věže spadl, se všech stran, vlas s hlavy vaší nezahyne, s levé ruky, s čímž se *z levé ruky* míchati nemá. Tak také u Starých; sstoupil s nebe, s hůry, se střechy, se schodů: Novější (zvlášť Slováci) vyslovují toto *s* již zhusta jako *z*, a nerozeznávají *z* a *s* tak pozorně, poněvadž se i významy často stékají, jako: z cesty *a* s cesty, se světa *a* ze světa, ze země *a* se země.

c) Sociativem lat. *cum:* kůže s vlasy, s nimi, s námi se všemi, s prázdnýma rukama, potkati se s někým, vzal ho s sebou, poď semnou, s vděčností, s radostí, s pláčem, s pomocí boží, žehnati se se světem, rozžehnati se s někým.

242. Slovesa s neurčitým spůsobem.

Závisíli sloveso od jiného slovesa, stává jakožto předmět jednání v neurčitém spůsobě: může býti, nemohu spáti; musím tam jíti; necháme ho tu státi; smím to říci; chce plakati. *Právě tak:* mám co dělati, nemáš co poroučeti, máte tam zůstati. *Budu* (ero, fiam), přechází před neurčitým v pouhé pomocné slovce, ku poznačení trvalejšího budoucího času: budu se modliti. Dej mi píti; dám sobě dělati nový kabát; umí psáti, čísti, zpívati; učil ho zpívati, učí se hráti na housle; pomáhá mu dříví nositi. *Jest, je,* spojeno s neurčitým, znamená možnost: odtud je viděti Prahu; jak je ten kříž viděti; není ho víc viděti. *Vypuštěním jest:* již tamto mnoho zbroje a lidu viděti množství, po všem lese jen slyšet zpívání. V zá-

porných průpovědech, vypouštíli se *není*, třeba částečku, *ne* slovesu připojiti: neslyšel více stýskání; od nichžto neslyšeti než pláč a neviděti než žalost, bídu, nouzi a strast. *Velesl.* *Jest* s Dativem osoby nutnost: jižtě (jižť jest) nám v smutné té propasti zahynouti; tobě jako knížeti jest našim pánem býti; *bez Dativu osoby:* dokud se lyka drou, tehdy na ně s dětmi jíti; když prase připovědí, jíti po (pro) ně s pytlem, kdežto také *jest* se vypustilo.

243. Slovesa s dostižným spůsobem. (*Supinum.*)

Po *jdu, položiti se*, nestává neurčitý *spáti*, nýbrž starý dostižný *spat: jdi spat, položil se spat.* Staří kládávali po těchto a jiných slovesech hnutí znamenajících vždycky dostižný: půjdu ležat, nyní ležeti, musili jíti žebrat chleba, abych nejel křesťanské krve prolevat. Hajek. Však ale již Blahoslav má ve svém Novém Zákoně v těch místech, kdežby dostižný státi měl, všudy neurčitý spůsob jako Jan 21, 3: půjdu ryb loviti místo lovit, odešli kupovati místo kupovat. Mat. 25. 10. Sr. §. 49. 148. 225. 8.)

244. Opisování neurčitého spůsobu.

Zřetedlnost toho velmi často žádá, aby se neurčitý spůsob spojkou *že* neb *an* opsal, *Tu milost najíti sebe ubezpečuji*, jakož Kadlinský píše, jest nezřetelno, má býti: že tu milost najdu, sebe ubezpečuji. *Zřetelněji jest*: doufám že je zeitra uvidím, než doufám je zejtra viděti; při-

cházím sem toliko, abych s nimi mluvil; připověděl mi, že zejtra přijde; nejsme živi, abychom jedli. Zhusta se užívá místo neurčitého času, slovesného jména: kde je dobré pivo k dostání? kde je ta kniha k nalezení?

Po *viděti*, *uzříti*, *slyšeti*, *naleznouti* opisuje se neurčitý obyčejně spojkou *ano* neb *an*, *ana:* vidouce ano němí mluví; i viděl sem ano jedna z hlav jejich jako zbita byla; když uzříte, ano se tyto věci dějí: slyšel jej an čte; nalezl je ani spí zámutkem; uzřel an mnoho lidu jde odtud. Viz str. 97. 211. Slovesa střední (*neutra*) stávají ale po *vidím a slyším* v neurčitém spůsobu *vidím ho tam státi, slyším ho mluviti, plakati.*

245. Příslovky s Genitivem.

Příslovky dle vlastnosti své ničím neřídí, leda když *a*) hromadná čísla zastupují, jako: drahně, dosti: za drahně let; všeho dosti. Aneb když se jich *b*) jako předložek užívá: dříve času; blíž kostela, mostu; blízko Prahy; nedaleko kláštera; po prostřed nebes; vně města. V obou případnostech žádají Genitiv. Viz výše str. 244. *okolo.*

Trochu, trošinku, trošičku užívá se obyčejně jen v Akkus.: dej mi trochu těch jablek. *Komenský píše:* ještiť i tu trošičku rozdílnosti, *lépe* trošička, poněvadž se v Nominativu též *trocha:* malá trocha, říká.

246. Příslovky s Dativem.

Spojujeli se Dativ s některými příslovkami jako: příhodně lidem, podobně tomu, míle jim,

tu se to stává jen proto, že na ně řízení jich přídavných přechází. Srovnej výše §. 212. V *kněvno mi, těžko nám bylo,* a v podobných spojováních závisí Dativ osoby od slovesa. Viz výše §. 227.

247. Rozliční pádové s vykřičníky.

Právě též pouhé vykřičníky ničím neřídí; přece však se s nimi rozliční pádové spojují. Nejvíce Nominativ a Vokativ: ach! já bídný člověk! o jaká nouze! Ach! Panovníče Hospodine! aj neumím mluviti. Toběť, ó Pane, slušíť spravedlnost. Hej, chaso! *Často též Genitiv:* ach, ouvech, bídného toho života! Ach, ukrutnější této vázby! Ale, bídnějšíhož toho světa! Komen. Ano i když vykřiknutí *o*! se vypouští: *rozmazanějšího tebe*! Předmět osoby mají: běda, žel *a* bopomozi, *v Dat.* běda vám, Bohu žel! bopomozi vám poslušní synáčkové! Přece však stává trpný předmět s Dativem; bez Dativu osoby, v Genitivu: bědá mně šedin otce mého! bopomozi té správy! *Po* na, nate, *poněvadž místo* tu máš, tu máte stává, *následuje Akkusativ*: náte ten tvrdý tolar. Aj, ej *a* hle *jsou vlastně ukazovací částečky*: aj já děvka Páně, aj Beránek Boží, tu hle mého bratra, *kdežto* máš *neb* vidíš *se vyrozumívá.* Nastojte, herež, pohříchu, jakož i jiných, užívá se bez pádu: ačkoliv pak nastojte již k tomu pohříchu přišlo. Velesl. Přece však *nastojte* jakožto skutečné sloveso, také s *na, herež* ale s *o* Akkusativem řídí: nastojte na ten hřích! herež o to! Staří říkali též *nestojte!*

III. Vypouštění.

248. *Jest* a *jsou*, ješto přísudek s podmětem spojují, velmi často se vypouštívají: kde péče, tu starost. Kdo syt, ten táhne. Kde milost, tu oči, kde bolest, tu ruce. Málo viděti. Strach, aby se to nestalo. Div neplakal, *místo* div jest, že neplakal. Ne všecko zlato, co se blyští; ne vše pravda, co se pěkně mluví, — kdežto *ne* v obou průpovědech místo *není* stojí. Pročež také: neslyšeti o něm nic *místo* není slyšeti; netřeba, nepotřebí *místo* není třeba, není potřebí; nelze toho dovesti *místo* není lze. Velmi často se také vypouštívá neurčitá kolikost: *ten má peněz.* Srovnej §. 208. O vypouštění pomocného slovce *jest, sou,* v minulém čase, viz výše §. 182.

249. Často se jak slovesa tak statná jména, kterýchž se snadno dovtípiti lze, v průpovědi zatajují: není možná *totiž* věc, *tak také* s pomyšlenou toho míti, na mštěnou hráti; že sem stouliti musel, *totiž* usta; po té, *rozuměj* chvíli; nemá všech doma t. j. smyslů, jdi po svých. Tu oni opět v smíchy, *kdežto doplniti třeba*: se dali; já opět se vraštiti, *kdež* začal *vypuštěno jest.* Chytře svou líčí, *totiž* při; potýkati se s nimi ostrým, — kdežto se nějaký nástroj míní. *Jískati komu,* totiž *vši; v hodině,* kdežto *jednu* zamlčeno jest.

250. Spojujíli se dvě neb více sloves vracovacích (*reflexiva*) s jedním podmětem, stává jen před prvním *se:* pak se nesnadili, vadili, hryzli, — kdež se *se* též na *vadili* a *hryzli* vstahuje. Právě tak, když více průpovědí jen jeden podmět má, pomocné slovce se vždy ve všech průpovědech

neopakuje: já sem lehl a spal sem a zas procítl, — kdežto v poslední sadě *sem* vynecháno jest. Postil sem se i modlil, *místo* modlil sem se; kdež posvěcen a vzdělán byl, *místo* posvěcen byl a vzdělán byl.

Žádáli více sloves Akkusativ, nemusí při každém státi: kdežto vzdělám je a nezkazím, štípím je a nevyplením.

Ano i příznak v druhé sadě vypuštěn býti může, stojíli již v první: tato postava twá podobna jest palmě, a prsi tvé hroznům, *kdežto* podobny jsou *přimysliti sobě třeba.*

IV. Slovosled.

251. V tvrděcích průpovědech stává podmět nejvíce prvním místem, a sloveso, jakožto přísudek, druhým: Hospodin kraluje; dítě spí; matka plakala. Spojujeli se však statné aneb přídavné jméno jako příznak pomocí *jsem, jsi, jest* s podmětem, sází se spona (*copula*), totiž spojující sloveso druhým, a příznak místem třetím: ty jsi zdráv, Bůhť jest svědek.

Přece však stává spojovací sloveso velmi často po příznaku: Bůh duch jest; Bůh láska jest; chrám boží svatý jest; vy přátelé moji jste.

252. Přestava *(inversio)*, předkládáli se přísudek podmětu, záleží na oumyslu mluvícího: svíce těla jestiť oko; blahoslaveněji jest dáti než bráti; pracovati musí i oráč prvé nežli užitku okusí. Ale moudrosti nepřemáhá zlost. V češtině se může nejen dle přirozeného pořádku říci: matka miluje dceru, *nýbrž také přestaveně*: dceru miluje matka,

filiam diligit mater, protože se trpný předmět t. Akkusativ *dceru* v přísudku od podmětu *matka* dostatečně rozeznává, a žádné obojetnosti působiti nemůže. Kdeby se to státi mělo, nedovoluje se též v češtině přestavy, jako k. p. v průpovědech: ctnost převyšuje učenost; pět vašich honiti jich bude sto, a sto vašich honiti bude deset tisíců.

253. Z ohledu stavení jiných částek řečí, kteréž se staví vedlé podmětu aneb přísudku, jest čeština ovšem velmi volna. Tak se dají články: otec miluje syna *a* ustavím tobě dům, — bez ouhony zřetelnosti, šestkrát; v průpovědi *pán chtěl stavěti dům* 24krát přestaviti.

254. Přídavné jméno může po i před statným státi: otec tvůj jest muž válečný; jsemť i já smrtelný člověk; tělesné cvičení velikého jest užitku; toť jest jistě divná věc. Obyčejnější kladení přídavného bývá před statným: lépe za svým krajícem, než za cizím pecnem; lepší malý zisk, než veliká škoda; byl veliký mor, tuhá zima.

Přece však spůsob mluvení schvaluje přestavu: duch svatý, mše svatá, život věčný, král český, císař římský, slovo boží, a jiných mnohých. V biblí se to velmi zhusta nachází: dejž tobě pán ve všem smysl pravý; aj bouře veliká stala se na moři. Stavení přivlastňovacích *můj, tvůj, svůj, náš, váš* po statném v biblí, jest následování latinského slovosledu: *cti otce svého i matku svou.* Jindá stávají před statným: každý hřích svou výmluvu má; každý kraj své právo má; každý pták své hnízdo chválí.

255. Přídavné se může i od statného svého

odděliti: sestru máme maličkou; veselýť nám den nastal. Této volnosti žádný tak zhusta a přitom tak zle neužíval jako Hajek: velmi náhlý přišel jih; velikou činili škodu; mnozí se dáli divové; veliké v tom kraji po všech činili škody; do tvrdého vsaditi vězení; v mnohých byla sklepích; z této je ven veze země; jinými svými osadil doly dělníky. Sestavení Akkusativu *doly* a Instrumentalu *dělníky*, kterýž od *svými* tak daleko se oddělovati neměl, jest zrovna k nevystání. Auzkostné následování hřečtiny převábilo Blahoslava, že Jak. 1, 2. překládal: kdyžkoli pokušeními obkličováni býváte rozličnými, kdežto nyní stojí: kdyžkoli v rozličná pokušení upadáte.

256. Řízený Genitiv stává obyčejně po slově, od něhož řízen bývá, jako: kus chleba, libra másla, hojnost ourod. Může však také před ním státi: díkůčinění, okamžení, zemětřešení, krveprolití; skrze tebe všech spasitele, tobě všech věcí učiniteli. Varujme se však jej od něho oddělovati, jako se to v knize Moudrosti 16, 10 stalo: Synů pak tvých ani jedovatých draků nepřemohli zubové, *kdežtoby* zubové *před Genitivem* jedovatých draků mnohem lépe stáli. Jednoslabičná slovce mohou arci mezi tím státi: mnoho mi zlého spůsobil; něco ti nového povím, což se mu dobrého vidí.

257. Právě tak volně se klade pomocné slovce *budu* před nebo po neurčitém spůsobu: co budeme jísti? co budeme píti? čím se budem odívati? Ty pásti budeš lid můj? zdaliž ty mi stavěti budeš dům?

258. Jednoslabičné pomocné sloveso *jsem*, *si*,

est, *sme*, *ste*, *sou*, zrovna po slovesu se klade, počínáli se ním průpověd, při čemž se na spôjky *a*, *i* jakožto bezpřízvučné částečky žádného ohledu nebéře: pracoval sem, pracovali sme; lehl sem a spal sem. To také platí o vracovacím *se*, a bezpřízvučných náměstkách *mě*, *mi*, *tě*, *ti*, *ho*, *mu*: nedivím se tomu; nevidím ho; nedal mu nic, nedám ti nic a t. d. Jen tehdáž stávají, jakož i pomocné slovce, před slovesem, když se průpověd spojkou (krom *a*, *i*) aneb jiným slovem počíná: co sem psal, psal sem; co mi dáš? co ti dala; že sem spal; ač ste pracovali; dlouho sme tam seděli; když se křtil všecken lid, a když se pokřtil i Ježíš. V této případnosti se také pravidelně od slovesa oddělují, a může i více slov mezi nimi státi, dopouštíli tomu blahozvuk a zřetelnost: včera sme dlouho nešli spat, ten chlapec se ani čerta nebojí; proč ste nám to dříve neřekli? takže se jich málo do jich (jejich) země navrátilo; kterak sme svatě a bez ouhony obcovali mezi vámi. Přece se však *se* od slovesa tuze daleko oddělovati nemá; pročež Hajek raději píše: že taková náhlost moru v Praze začala se, *nežli* že se a t. d. Nyníby se však *se* raději před *začala* postavilo. Počínáli se ale průpověd *a* neb *i*, třeba *se* po slovesu postaviti: stáli tu a dívali se, *ne* a se dívali.

259. Sejdouli se obě, pomocná slovce *sem* a vracovací *se*, aneb jiné bezpřízvučné náměstky podlé sebe, předcházívá je pomocné slovce; radoval si se, velice sme se radovali; vy ste se snad nikdá neviděli; nic ste mi nedali. To platí též o částečce *by*, jakožto pomocném slovci žádacího spů-

sobu: chtělby se smáti, by se nebál. Přece však *se* předcházívá obyčejně ostatní bezpřízvučné náměstky: coť se ho kdo báti má; co se ti zdálo? co se mu stalo? nelíbí se mi; chce se mi spáti. Staří ale kladli často *se* po *mi, mu*: staniž mi se; zdá mi se; bude mi se klaněti; nelíbíš mi se; přihodiloliby mi se chybiti jablka; zželelo mu se toho: že mu se podati museli. Nachází se však již u nich nynější pořádek: což se mu dobrého vidí. 2 *Král.* 15, 26. Toho se mu odplatíme. *Lomn.*

260. Budeli sloveso, s nímž se neurčitý spojuje, též v neurčitém spůsobu, předcházívá řízený neurčitý, naopak jest to v Němčině: budeli to moci býti, wenn dieß wird sein können, nebude se to moci státi; budouli chtíti brániti; nechce jíti spat; musili jíti žebrat; rozkázal jim dáti jísti; nechtěli koňům dáti žráti; nebudu směti se postiti; mohl sobě střevíce dáti udělati; tenť bude uměti rozeznati; obyčej měli učiti ptáky mluviti, *ne* ptáky mluviti učiti; když se to bude měti státi; nechtěli nic míti činiti s ním. Přece však píše Veleslavina: že se z toho vymluviti moci nebudou, — protože *nebudou* ku konci položil. Kladeli se *nebudou* před *moci*, musí i *moci* před *vymluviti* státi: že se z toho nebudou moci vymluviti. *Hajek píše:* rozkázal jim jísti a píti dosti dáti. *Komenský:* budešli na ně hleděti chtíti, *lépe* chtíti hleděti; jest dar boží, o věcech božích pěkně mluviti uměti, *lépe* uměti pěkně mluviti. Zatím však i takové průpovědi přestavovati se mohou: rozeznati tenť bude uměti; brániti města budouli chtíti; přijíti ne-

budeteli moci. Jinak bez přestavy *nebudeteli moci přijíti*, dle daného pravidla.

261. Určité sloveso může státi před nebo po neurčitém spůsobu; námť nesluší zabiti žádného; když ho zabiti chtěli. Některých na hromadě pro jiné viděti nebylo. *Komen.* Já vás lupit neposlal. *Hajek.* Přece však jest první pořádek obyčejnější: když měl umříti *aneb* maje umříti, počal mluviti.

262. Přívěška *li* předcházívá spojku *by*, a *by* částečku *pak:* přišel-li-by brzo; přihodilo-li-by se mu co zlého; kdoby pak pohoršil; zhřešil-li-by pak proti tobě bratr tvůj. Částečkou *li* odděluje se také *krát* od základních čísel *pět*, *šest* a t. d. sklonujíli se: *do sedmili-krát.* Mezi částečkou *koli* s jinými slovy spojenou vkládávají se pomocná slovce, pak *by*, *se* a jiná slovíčka: kudyž sem koli chodil, *jindy* kudyžkoli chodím; kamž se koli obrátil, kamž ste se koli obrátili, kdož se jí koli líbí; kdožť jest on koli; jakž se to koli stalo; kolikrátž-byste koli; kdožby koli vás nepřijali; kdožby se koli ponížil. Přece však *by* nepředcházívá vždycky *koli*, nýbrž přivěšívá se k slovesu po *koli* stojícímu: kdožkoli propustilby manželku svou; kdožkoli vzývalby jméno Páně; kdežkoli vešliby; cožkoli rozsívalby člověk. Zřídka stává *se* po *koli:* kamžkoli se obrátil, *místo* kamž se koli obrátil.

O b s a h.

Předmluva.

Uvedení.

Tvoření slov.

Obsah.

Stránka.

Obsah.

Stránka.

Skloňování.

Obsah.

Časování sloves.

Obsah.

Stránka.

Skladna (*Syntaxis*).

I. Pravidla přiměřenosti.

Užívání sloves.

Obsah.

Stránka.

Užívání částeček.

II. Pravidla závisnosti.

Obsah.

Oprávky.

Str.	77	řád	22	políbím	místo	polibım
—	77	—	28	rozštípám	—	rozštipám
—	79	—	3	zdola provyskuji	místo	povýskuji
—	84	—	2	— zastaralý	—	zastaralé
—	93	—	2	— tiše	—	tišé
—	96	—	9	byť	—	byl
—	99	—	19	bohužel	—	pohužel
—	102	—	10	čtem ou	—	čtem au
	103	—	14	koncovou	—	koncovau
—	109	—	16	místó	—	místa
—	112	—	19	Česi	—	Češi
—	113		17	st. Česi	—	st. Češi
—	116	—	17	soudců, soudcům, soudci	*místo*	saudců, saudcům, saudci
—	117	—	17	panic	*místo*	panic
—	117	—	2	zdola Němci	—	Némoi
—	120	—	18	koťatě	—	kotatě
—	140	—	26	přecházejí	—	přecházej
—	145	—	16	všeckna		všeckua
—	158	—	26	outí	—	auti
—	167	—	12	budouci	—	bydouoi
—	171	—	10	jmenovati	—	jmenováti
—	181	—	21	-ráž po	—	-ráž se po
—	187	—	9	ano	—	ono
—	188	—	3	155.	—	55.